

Mestna občina
Ljubljana

Mestni svet

Svetniški klub samostojnih svetnikov

Krekov trg 10, 1000 Ljubljana

t: 01 306 45 45

sksam@ljubljana.si, www.ljubljana.si

Številka: 020-7/2025-2

Datum: 7. 1. 2025

Mestna občina Ljubljana

Mestni svet

ZADEVA: Predlog za zaščito otrok in ukinitve t.i. certifikata »LGBT prijazno« v ljubljanskih vrtcih in šolah

PRIPRAVIL: Aleš Primc, mestni svetnik stranke Glas za otroke in družine

NASLOV: Predlog za zaščito otrok in ukinitve t.i. certifikata »LGBT prijazno« v ljubljanskih vrtcih in šolah

POROČEVALEC: Aleš Primc, mestni svetnik stranke Glas za otroke in družine

PRISTOJNO DELOVNO TELO:

PREDLOG SKLEPA:

Mestni svet Mestne občine Ljubljana zaradi zaščite otrok pred LGBTQIA+ ideologijo ukinja certifikat »LGBT prijazno«.

Aleš Primc
mestni svetnik stranke
Glas za otroke in družine

Na podlagi 29. in 27. člena Statuta Mestne občine Ljubljana (Uradni list RS, št. 31/21 – uradno prečiščeno besedilo) Poslovnika Mestnega sveta (Ur. l. RS, št. 31/21) je Mestni svet Mestne občine Ljubljana na 20. seji dne 3. 2. 2025 sprejel naslednji:

sklep

Mestni svet Mestne občine Ljubljana zaradi zaščite otrok pred LGBTQIA+ ideologijo ukinja certifikat »LGBT prijazno«.

Župan Mestne občine Ljubljana

Zoran Janković

Obrazložitev predloga točke dnevnega reda

Pravni temelj

Pravni temelj za sprejem sklepa je drugi odstavek 29. člena statuta določa, da ima mestni svet svoj poslovnik, s katerim podrobneje ureja način dela, postopek odločanja in razmerja do drugih organov MOL. 27. člen Statuta Mestne občine Ljubljana določa, da Mestni svet »odloča o drugih zadevah, ki jih določa zakon, ta statut ali drug predpis, ter o zadevah, za katere ni pooblaščen drug organu«.

Razlogi in cilji, zaradi katerih je predmetni sklep o ukinitvi certifikata potreben, ter ocena stanja

Certifikat »LGBT prijazno« je namenjen izvajanju LGBTQIA+ ideologije ter indoktrinacije otrok, vzgojiteljic in učiteljic ter mater in očetov v šolskem sistemu. LGBTQIA+ ideologija se poimenuje tudi kot ideologija spola (gender ideology) oz. teorija spola (gender theory). V tem gradivu uporabljam poimenovanje LGBTQIA+ ideologija.

LGBTQIA+ je kratica in skupna oznaka za: (L) lezbijke, (G) homoseksualce, (B) biseksualne osebe; (T) za ljudi, ki hočejo ali so spremenili spol; (Q) ljudi, ki trdijo, da nenehno menjavajo spol; (I, interpolne) ljudi, ki trdijo, da so spolno nekje vmes; (A, aseksualci) ljudi, ki trdijo, da jih spolnost ne zanima, »+« pa pomeni še množico drugih spolov za katere trdijo, da obstajajo (100 in več spolov). Certifikat »LGBT prijazno« je torej certifikat, ki označuje prijaznost vrtcev in šol do različnih spolnih praks in t.i. spreminjanja spola.

Ideologija LGBTQIA+ je psevdoreligija oz. skupek stališč, ki nimajo znanstvene podlage, so proti naravi in jih ni mogoče razumeti, ampak je potrebno slepo zaupanje oz. verovanje. Povezuje mednarodna radikalna aktivistična združenja: za uzakonitev; spodbujanje in promocijo t. i. spreminjanja spola in spolne usmerjenosti; nepriznavanje pomena mame (ženske) in očeta (moškega), materinske in očetovske vzgojne in razvojne dimenzije, za razvoj in vzgojo otroka; nepriznavanje obstoja samo moškega in ženskega spola, ampak trdijo, da je spolov 170. ([How Many Genders Are There - 2025 List and Descriptions](https://www.disabled-world.com/disability/sexuality/lgbt/genders.php), <https://www.disabled-world.com/disability/sexuality/lgbt/genders.php>).

Preko certifikata »LGBT prijazno« LGBTQIA+ aktivistične organizacije izvajajo izobraževanje LGBTQIA+ ideologije v šolskem sistemu ter dostop do kontaktnih podatkov javnih zavodov in zaposlenih ter stanja v javnem zavodu na podlagi obvezne ankete. Za pridobitev tega certifikata so vodstva vrtcev in zaposleni prisiljeni opraviti izobraževanje LGBTQIA+ ideologije ter metodah indoktrinacije po posebnem izobraževalnem modelu, ki ga pripravi in izvaja radikalna LGBTQIA+ aktivistična organizacija LEGBITRA. Ko vrtec ali šola prejme certifikat prejme zavezo, ki jih mora izvrševati, med njimi je ključna zaveza o prenosu LGBTQIA+ ideologije znotraj vrtca in šole. Ko ima vrtec ali šola enkrat pridobljen certifikat je pod nadzorom LGBTQIA+ aktivistov, prav tako pa so vzgojiteljice in učiteljice, spodbujeni, da ovajajo svoje sodelavke in sodelavce, če se po njihovem mnenju ne držijo zavez LGBTQ certifikata. Posebna komisija obravnava vse pripombe in komentarje uporabnic in uporabnikov storitev ter zaposlenih, ki so bili oddani. »V primeru negativnih komentarjev imetnika certifikata najprej opozori, pri večjih kršitvah pa lahko certifikat odvzame. Pred odvzemom certifikata Komisija naredi načrt izvedbe kontrole dejanskega stanja.« Certifikat »LGBT prijazno« torej omogoča ne samo vdor LGBTQI+ ideologije v vrtce in šole, ampak tudi nadzor LGBT aktivistov nad delovanjem vrtcev in šol.

Mestna občina Ljubljana vrtcem in šolam vsiljuje samo certifikat »LGBT prijazno«, katerega namen je spolna indoktrinacija otrok v najbolj ranljivem obdobju otroštva in mladosti. Mestna občina Ljubljana nima certifikata za vrtce in šole npr. »Otrokom s posebnimi potrebami prijazno«, »Otrokom z gibalno oviranostjo prijazno«, »Staršem prijazno«, »Starim mamam in starim očetom prijazno« itn. Mestna občina Ljubljana vsiljuje samo prezgodnjo spolno indoktrinacijo otrok s certifikatom »LGBT prijazno«, medtem ko skupine, ki bi jim morali biti vrtci in šole v resnici prijazni, zapostavlja in diskriminira in jih ne spodbuja k pridobitvi certifikata prijaznosti.

Izvajanje LGBTQIA+ ideologije ter LGBTQIA+ indoktrinacija otrok, učiteljev ter mater in očetov v vrtcih in šolah je nedopustna iz naslednjih razlogov:

- 1. LGBTQIA+ ideologija je nevarna za otroke ter preko t.i. spreminjanja spola vodi doživljenjsko v pohabo mnogih otrok**

»LGBT prijazno« zahteva prijaznost otrok, mater, očetov, vzgojiteljic, učiteljic do lezbijk (L), homoseksualcev (G), biseksualcev (B) in transseksualcev (T). Se pravi, do žensk, ki spolno občujejo z ženskami (L), do moških, ki spolno občujejo z moškimi (G), do ljudi, ki spolno občujejo tako z moškimi kot z ženskami (B) in do ljudi, ki t.i. spreminjajo spol (T). Navedene spolne prakse in t.i. spreminjanje spola z otroki v vrtcih in šolah nimajo nobene zveze. Zgodnja seksualizacija otrok in posiljevanje z LGBTQIA+ ideologijo sta neprimerna za otrokov razvoj, saj otroke sili v soočenja z vprašanji, za katera še niso čustveno zreli in pripravljeni. Gre za prezgodnjo spolno indoktrinacijo otrok od malih nog, ki ni primerna za otroke v vrtcih in šolah. Takšna zavajanja otrok in mladostnikov ima namen povzročiti pri njih zmedo in vplivati na njihov pogled na družinske strukture in odnose. Otroci v vrtcu in osnovni šoli se ne ukvarjajo s tem, kdo ima s kom spolne odnose. Seksualizacija otrok in indoktrinacija z LGBTQIA+ ideologijo od najzgodnejšega otroštva naprej je za otroke škodljiva in nevarna ter jim lahko pusti negativne posledice. Gre za nevarno didaktično in metodološko prefinjeno seksualizacijo otrok od najzgodnejšega otroštva naprej, kot je razvidno npr. iz priročnika Ljubezen je ljubezen (priloga 1) in priročnika Mavrica v žepu (priloga 2).

Radikalna LGBTQIA+ organizacija Društvo informacijski center Legebitra, ki je pristojna za LGBTQIA+ indoktrinacijo učiteljev v skladu s certifikatom »LGBT prijazno« je izdala priročnik za indoktrinacijo učiteljic z naslovom Mavrica v žepu, s katerim želijo učiteljice usposobiti za LGBTQIA+ indoktrinacijo otrok manipulativno prilagojeno starostnim skupinam do 9 let, od 10 do 14 let, nad 15 let. Gre za metodološko in pedagoško prefinjeno strategijo manipulacije otrok z namenom zgodnje seksualizacije otrok, vsiljevanja LGBTQIA+ stališč o spolu in spolnosti ter vnašanja zmede v otrokove predstave o svojem spolu in spolnosti. Gre za izjemno nevarne strategije manipulacije z otroki, saj raziskave kažejo izjemno uspešnost LGBTQIA+ aktivistov pri spolni indoktrinaciji otrok, ki jim lahko pusti trajne negativne posledice. (Glej strokovne argumente v nadaljevanju).

Radikalna LGBTQIA+ organizacija Društvo informacijski center Legebitra, ki je pristojna za LGBTQIA+ indoktrinacijo učiteljev v skladu s certifikatom »LGBT prijazno« je izdala priročnik z naslovom To je seks (Priloga 3). V njem je deviantna predstavitev spolnosti ter navodila za izvajanje skrajnih spolnih praks npr. za lizanje ritke (rimming), igre z urinom (pissing), porivanje pesti v ženski spolni organ oz. ritno odprtino (fisting) in celo za spolne odnose pod vplivom drog (kemseks). Gre za priročnik s sprevrženimi predstavami o spolnosti. Odgovorna spolnost je nadgradnja intimnega odnosa, ne pa izživiljanje nad spolnim partnerjem. Odgovorna oseba izdaje tega priročnika je Simona Maljevac, sedanji minister ministrstva za solidarno prihodnost, sofinancirala pa ga je tudi Mestna občina Ljubljana. To je organizacija, ki ji je zaupano izobraževanje za spolno vzgojo vzgojiteljic in učiteljic v vrtcih in šolah.

Znanost dokazuje, da sta samo dva spolna kromosoma – XX za ženski spol in XY za moški spol. Vse celice v moškem telesu so moškega spola in vse celice v ženskem telesu so ženskega spola (izjeme so krvne celice ter celice nohtov in las). Trditve LGBTQIA+, da je mogoče spremeniti spol, so mit, ki nima nobene naravne in znanstvene podlage. Spola ni mogoče spremeniti! Vir: Kalpit Shah, Charles E. McCormack, and Neil A. Bradbury, *Do You Know The Sex Of Your Cells? American Journal of Physiology* 306, št. 1. (2014).

Aktivisti LGBTQIA+ lažno trdijo, da je možno spremeniti spol. Spola ni mogoče spremeniti. Znanost je dokazala, da je spol biološko oz. kromosomsko določen. Moški imajo kromosom XY, ženske pa XX. Nobeno psihološko prepričevanje, hormonske terapije, spreminjanje ali odstranjevanje spolnih organov in spolnih znakov na telesu ne spremeni strukture kromosomov in spola človeka!

Pohabljenje otrok s t. i. spremembo spola je trajno in se ga ne da pozdraviti. Ni povrnitve v prvotno stanje! Odstranitev prsi pri dekletih, odstranitev spolnih organov, odstranitev maternice, kemična hormonska kastracija so nepovratni posegi v telo in zdravje otrok. Človek mora po teh posegih vse življenje jemati zdravila in hormone, ki škodujejo zdravju. Zaradi teh posegov ljudje postanejo večinoma trajno neplodni. Viri: Polly Carmichael, et al., *Gender Dysphoria in Younger Children: Support and Care in an Evolving Context*, 2016 WPATH Symposium Amsterdam, World Professional Association for Transgender Health, June 19, 2016. Michael Laidlaw, MD, *The Gender Identity Phantom, Pediatric and Adolescent Gender Dysphoria Working Group* 2018. 'They Look Normal' – The Case For Puberty Blockers, *Transgender Trend* 2018. Maiko A Schneider, et al., *Brain Maturation, Cognition and Voice Pattern in a Gender Dysphoria Case under Pubertal Suppression* *Frontiers in Human Neuroscience*, vol. 11, 528, 2017. J. Macoveanu, *Sex-Steroid Hormone Manipulation Reduces Brain Response to Reward*, *Neuropsychopharmacology*, 41, no.4, (2016):1057–65. Christina Jewett, *Women Fear Drug They Used To Halt Puberty Led To Health Problems*, *Kaiser Health News*, February 2, 2017.

Aktivisti LGBTQIA+ so izredno uspešni pri indoktrinaciji otrok in mladih. Znanstvene raziskave kažejo, da se 20–40 % otrok in mladih, ki so deležni pouka in vzgoje LGBTQIA+, identificira kot pripadnik LGBTQIA+. Vir: *Paul Bond: Nearly 40 Percent of U.S. Gen Zs, 30 Percent of Young Christians Identify as LGBTQ, Poll Shows*. v: *Newsweek* (20. 10. 2021), <https://www.axios.com/2022/02/17/lgbtq-generation-z-gallup>. Ta izjemna uspešnost prepričevanja otrok in mladih v najbolj občutljivih letih mora biti za starše znamenje, da nevarnosti ne podcenjujejo.

Otroci in mladostniki si »spremembo spola« po spodbujanju aktivistov LGBTQIA+ »diagnosticirajo sami«. Aktivisti LGBTQIA+ ne priznavajo nobenih objektivnih preiskav za ugotavljanje spola. Zahtevajo, da je samoidentifikacija oz. izjava posameznika o tem, kakšnega spola je, edini kriterij za določanje spola, ki ga morajo vsi drugi upoštevati. Ne priznavajo nobenih strokovnih mnenj. Vir: *American Psychological Association, Am Psychol* 70(9):832-864, 2015.

Želja po spremembi spola je lahko »nalezljiva«. Ko otrok pove sovrstnikom, da je t. i. spremenil spol, se močno poveča število vrstnikov, ki začnejo o tem razmišljati in potem to tudi storijo. Vir: *Lisa Littman, Correction: Parent reports of adolescents and young adults perceived to show signs of a rapid onset of gender dysphoria, PLOS ONE* 14, no. 3, (March 19, 2019).

Otroci, ki gredo v postopke t.i. spremembe spola imajo veliko večje tveganje za psihične bolezni: depresijo, anksioznost, motnje hranjenja, samopoškodovanja. Vir: *American College of Pediatricians, Mental Health in Adolescents with Incongruence of Gender Identity and Biological Sex, February 2024*, <https://acpeds.org/position-statements/mental-health-in-adolescents-with-incongruence-of-gender-identity-and-biological-sex>

Velika večina ljudi, ki se v otroštvu in mladosti težko sprijaznijo s svojim spolom, v odrasli dobi sprejme svoj naravni spol. Otroci in mladi rabijo čas, da spoznajo laž, zgrešenost in nevarnost LGBTQIA+ ideologije, zato nobenih posegov za spreminjanje spola do polnoletnosti. Vir: *Michael K Laidlaw, et al., Letter to the Editor: 'Endocrine Treatment of Gender-Dysphoric/Gender-Incongruent Persons: An Endocrine Society Clinical Practice Guideline', The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, 104, no. 3 (2019): 686–687.

Osebe, ki gredo v postopke t.i. spreminjanja spola imajo veliko večje tveganje za samomorilnost. T. i. spreminjanje spola predstavlja eno največjih tveganj za samomor. *American College of Pediatricians, Mental Health in Adolescents with Incongruence of Gender Identity and Biological Sex, February 2024*, <https://acpeds.org/position-statements/mental-health-in-adolescents-with-incongruence-of-gender-identity-and-biological-sex>

Jemanje spolnih hormonov in terapije za zaviranje pubertete (ang. puberty blockers) in škoduje kostem ter predstavlja povečano tveganje za boleznimi srca in ožilja, visoki krvni tlak, infarkt, krvne strdke, možgansko kap, sladkorno bolezen in raka. Vir: *American College of Pediatricians and co-signers, Doctors Protecting Children Declaration, junij 2024*, https://doctorsprotectingchildren.org/#_

Otroci, ki jemljejo hormone za t. i. spremembo spola, v večini postanejo neplodni. Študije dokazujejo, da otroci, ki jemljejo spolne hormone za zaviranje pubertete (puberty blockers), postanejo večinoma trajno neplodni. Vir: *AL DeVries, et al., Puberty suppression in vadolescents with gender identity disorder: a prospective follow-up study, Journal of Sexual Medicine*, 8, št. 8 (2011); 2276–83. Philip J. Cheng idr. *Fertility concerns of the transgender patient v: Translational Andrology and Urology* 2019 8(3): 209–218.

Vse dolgoročne posledice jemanja hormonov za zaviranje pubertete še niso raziskane. Gre še za razmeroma kratkotrajno uporabo hormonov za zaviranje pubertete in ljudje, ki jih jemljejo oz. so jih jemali, še niso preživeli celotnega običajnega življenjskega cikla, zato vse posledice še niso ugotovljene. Poleg neplodnosti so zelo utemeljena predvidevanja, da ima jemanje spolnih hormonov za blokado pubertete tudi druge posledice za zdravje ljudi, kot so npr. depresije, samomorilnost, rak, krvni tlak, srčne bolezni itd. Vir: *Paul W. Hruz, et al., Growing Pains: Problems with Puberty Suppression in Treating Gender Dysphoria, New Atlantis, Spring 2017 in Johanna Olson-Kennedy, et al., Health considerations for gender non-conforming children and transgender adolescents, UCSF Center of Excellence for Transgender Health*.

Mnoge države v zadnjem času ščitijo otroke pred t. i. spreminjanjem spola med mladletniki. Med njimi so npr. Velika Britanija, Nizozemska, Švedska, Finska, Norveška ter že 18 zveznih držav v ZDA (Alabama, Arkansas, Arizona, Florida, Georgia, Idaho, Indiana, Utah itn.) Nekatere države, ki so dlje časa izvajale postopke za pohabljenje otrok s t. i. spremembo spola, so ugotovile, da gre za tako otrokom škodljive in nevarne posege, da so jih prenehali izvajati. (Vira: *Francesca Paris: Bans on Transition Care for Young People Spread Across U.S.* v: *New York Times* (15. 4. 2023). *Frieda Klotz: A Teen Gender-Care Debate Is Spreading Across Europe* V: *The Atlantic* (23. 4. 2023)).

Novoizvoljeni ameriški predsednik Donald Trump je napovedal, da bo prvi dan mandata zaščitil otroke pred propagando LGBTQIA+ (poimenoval *transgender lunacy*) za t.i. spreminjanje spola v ameriških šolah, ker gre za pohabljanje otrok. Prav prvi dan je napovedal zaščito žensk pred tem, da bi jih moški premagovali v ženskih športih, kar se zadnje čase pogosto dogaja (borilni športi, dviganje uteži, plavanje itn.) (<https://nypost.com/2024/12/23/us-news/trump-vows-to-stop-transgender-lunacy-only-recognize-two-genders/>)

2. LGBTQIA+ ideologija v šoli krši ustavne in zakonske pravice in dolžnosti mater in očetov do vzgoje otrok v skladu z lastnim prepričanjem

Vrtci in šole z LGBTQIA+ indoktrinacijo otrok, vstopajo na območje, ki bi moralo biti v pristojnosti staršev (med drugim je to tudi ustavno zagotovljena pravica). Starši morajo imeti pravico odločati, kdaj, kako in s strani koga bodo otroci seznanjeni s tematiko spolnosti. To ne more biti domena certifikata, ki ga podeljuje neka občina, in na podlagi izobraževanj, ki jih jih izvaja LGBTQIA+ aktivistična organizacija, ki kot eno svojih glavnih poslanstev razume razširjanje skrajnih spolnih praks (glej priročnik *To je seks*). In to - mimo uradno sprejetih šolskih programov.

Slovenska in mednarodna zakonodaja, ki jo morajo upoštevati slovenski vrtci, osnovne in srednje šole, določajo pravico staršev, da vzgajajo svoje otroke v skladu z lastnimi vrednotami, moralnim, etičnim in verskim prepričanjem. Iz tega izhaja, da nihče (ne vrtec ne šola ne učiteljice in učitelji) nima pravice vzgajati otrok v nasprotju z vrednotami staršev. Prav tako velja v Sloveniji načelo t. i. ideološko nevtralne šole. To pomeni, da otrok ne sme biti izpostavljen političnemu in ideološkemu aktivizmu ter indoktrinaciji.

Ideologi LGBTQIA+ vedo, da je starše težko prepričati, da je prezgodnja spolna indoktrinacija otrok, t. i. spreminjanje spola in spolne usmerjenosti nekaj dobrega, zato preko projektov kot je t.i. »LGBT prijazno« brez uradne odobritve šolskih in vrtčevskih učnih programov prihajajo v vrtce, osnovne in srednje šole ter univerze s svojo ideologijo najprej preko indoktrinacije vodstev ter vzgojiteljic in učiteljic. Otroke hočejo od zgodnjega otroštva ter skozi dobo odraščanja prepričati: naj eksperimentirajo s spolnostjo ter t.i. »spremenijo svoj spol« in spolno usmerjenost; da je spolov več kot dva; da otrok ne potrebuje mame in očeta itn. Otroke na prefinjen, starosti prilagojen način prepričujejo, da so nesrečni zaradi svojega spola ter da je rešitev v spremembi oblačenja, t.i. »novi spolni identiteti«, kemični in kirurški spremembi spola, spremembi zaimkov (ni več »on«, temveč »ona«; ni več »ona« temveč »ono« itd.). Glej priročnik *Ljubezen je ljubezen* (Priloga 1).

Vdor LGBTQIA+ ideologije v vrtce in šole mimo mater in očetov je v nasprotju z domačo in mednarodno zakonodajo. Starši imajo pravico, da v skladu s svojim prepričanjem zagotavljajo svojim otrokom versko in moralno vzgojo. (**41. člen Ustave RS (svoboda vesti)**). Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. (**54. člen Ustave RS (pravice in dolžnosti staršev)**)

Družinski zakonik

- 6. člen (starševska skrb)

(1) Starševska skrb je celota obveznosti in pravic staršev, da v skladu s svojimi zmožnostmi ustvarijo razmere, v katerih bo zagotovljen celovit otrokov razvoj.

- 7. člen (načelo otrokove koristi):

(1) Starši v vseh dejavnostih v zvezi z otrokom skrbijo za korist otroka. Otroke vzgajajo s spoštovanjem do njihove osebe, individualnosti in dostojanstva.

(2) Starši imajo pri skrbi in odgovornosti za korist otroka prednost pred vsemi drugimi.

(3) Starši delajo v korist otroka, če, zlasti ob upoštevanju osebnosti otroka, njegove starosti in razvojne stopnje ter hotenj, primerno zadovoljujejo njegove materialne, čustvene in psihosocialne potrebe z ravnanjem, ki kaže na

njihovo skrb in odgovornost do otroka, ter mu nudijo primerno vzgojno vodstvo in ga spodbujajo v njegovem razvoju.

(4) Državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti ter druge fizične in pravne osebe morajo v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za korist otroka.

(5) Država zagotavlja pogoje za delovanje nevladnih organizacij in strokovnih institucij za razvijanje pozitivnega starševstva.

- **135. člen (načelo prvenstva in enake odgovornosti staršev do otrok):** Starši imajo glavno in enako odgovornost za varstvo in vzgojo otroka ter njegov razvoj. Koristi otroka so njihova poglobljena skrb. Država jim nudi pomoč pri izvajanju njihove odgovornosti.

- **135. člen (načelo prvenstva in enake odgovornosti staršev do otrok)**

Starši imajo glavno in enako odgovornost za varstvo in vzgojo otroka ter njegov razvoj. Koristi otroka so njihova poglobljena skrb. Država jim nudi pomoč pri izvajanju njihove odgovornosti.

- **137. člen (obveznosti staršev)**

(1) Starši morajo skrbeti za življenje in zdravje svojih otrok, jih varovati, negovati in vzgajati ter nadzorovati.

(2) Starši morajo svojim otrokom omogočiti zdravo rast, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo.

(3) Starši morajo preživljati svoje otroke v skladu z določbami tega zakonika.

(4) Starši morajo po svojih močeh skrbeti za šolanje in strokovno izobrazbo svojih otrok glede na njihove sposobnosti, nagnjenja in želje.

Splošna deklaracija človekovih pravic Združenih narodov (1948)

- **26. člen:**

2. točka: Izobraževanje mora biti usmerjeno k polnemu razvoju človekove osebnosti in utrjevanju spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

3. točka: Starši imajo prednostno pravico pri izbiri vrste izobraževanja svojih otrok.

PROTOKOL h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in svoboščin

- **2. člen – Pravica do izobrazbe**

Nikomur ne sme biti odvzeta pravica do izobraževanja. Pri izvajanju funkcij, ki so v zvezi z vzgojo in izobraževanjem, mora država spoštovati pravico staršev, da zagotovijo svojim otrokom takšno vzgojo in izobraževanje, ki sta v skladu z njihovim lastnim verskim in filozofskim prepričanjem.

Evropska socialna listina, Svet Evrope (1961)

- **I. del listine: 7. točka**

Otroci in mladostniki imajo pravico do posebnega varstva pred fizičnimi in moralnimi tveganji, ki so jim izpostavljeni.

Deklaracija o otrokovih pravicah, OZN (1959)

- **2. Načelo**

Otrok mora uživati posebno varstvo. Z zakonom ali na drug način mu je treba omogočiti, da se bo v svobodi in dostojanstvu razvijal fizično, psihično, moralno, versko in družbeno zdravo in normalno. V zakonih, sprejetih za varstvo otroka, naj bo otrokova korist poglobljeno vodilo.

- **7. Načelo**

Otrok ima pravico do šolanja, ki naj bo vsaj na stopnji osnovne šole brezplačno in obvezno. Delež naj bo vzgoje, ki bo razvijala njegovo splošno kulturno raven in ga usposobila, da na osnovi enakih možnosti razvija svoje sposobnosti in zmožnosti za lastno presojo, čut moralne in socialne odgovornosti, da bo lahko postal koristen član človeške družbe.

Koristi otroka naj bodo vodilo tistim, ki so odgovorni za njegovo vzgojo in izobraževanje; na prvem mestu pa morajo biti za to odgovorni starši. Otroku moramo priskrbeti igro in razvedrilo, katerih namen je prav tako vzgojen. Družba in javne oblasti naj si prizadevajo, da bodo otroci lahko kar najbolj uživali te pravice.

Konvencija o otrokovih pravicah OZN 1989

- 14. člen

1. Države pogodbenice spoštujejo otrokovo pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi.
2. Države pogodbenice spoštujejo pravice in dolžnosti staršev oziroma zakonitih skrbnikov, da otroka pri uveljavljanju te pravice usmerjajo na način, prilagojen njegovim razvojnim zmožnostim.

3. LGBTQIA+ ideologija je verska ideologija, zato njeno vsiljevanje v vrtcih in šolah krši načelo ločitve verskih skupnosti in države

»Država in verske skupnosti so ločene. Verske skupnosti so enakopravne; njihovo delovanje je svobodno.« (7. člen Ustave RS)

Ideologija LGBTQIA+ je psevdoreligija oz. skupek temeljnih stališč, ki nimajo znanstvene podlage, so proti naravi in jih ni mogoče razumeti, ampak je potrebno slepo zaupanje oz. verovanje. Povezuje mednarodna radikalna aktivistična združenja: za uzakonitev; spodbujanje in promocijo t. i. spreminjanja spola in spolne usmerjenosti; nepriznavanje pomena mame (ženske) in očeta (moškega), materinske in očetovske vzgojne in razvojne dimenzije, za razvoj in vzgojo otroka; nepriznavanje obstoja samo moškega in ženskega spola, ampak trdijo, da je spolov 170.

Da gre pri LGBTQIA+ ideologiji za versko ideologijo je razvidno tudi iz razkola, ki se je zgodil decembra 2024 v organizaciji Freedom From Religion Foundation, ki je ena od osrednjih svetovnih organizacij ideološkega utemeljevanja ateizma. Ob razkolu so eni najvidnejših svetovnih ideologov ateizma Richard Dawkins, Jerry Coyne in Steven Pinker podali zelo tehtne izjave o tem, kaj je LGBTQIA+ ideologijo oz. ideologijo spola (gender ideology) (<https://freespeechunion.org/richard-dawkins-quits-atheism-foundation-for-backing-transgender-religion/>).

Dr. Richard Dawkins je vodstvu organizacije očitali, da »vsiljuje novo religijo ideologije transspolnosti«.

Dr. Jerry Coyne je ob tem zapisal: »Ideologija spola, zaradi katere je bil umaknjen moj članek, je sama po sebi religiozna, saj ima številne vidike religij in kultov, vključno z dogmami, prepovedano skrunitvijo verskih dogem, vero v nekaj, kar je očitno neresnično („ženska je tista, ki sama zase pravi, da je ženska“), razglašanjem za odpadništvo od vere in težnjo po nepriznavanju znanosti, kadar je v nasprotju z želeno ideologijo.

Dr. Steven Pinker je izpostavil, da njihova organizacija več »ne brani svobode pred religijo, ampak vsiljuje novo religijo, skupaj s svojimi dogmami in prepovedmi skrunitve njenih verskih dogem.«

4. LGBTQIA+ ideologija je nestrpna ideologija, ki prepoveduje svobodo govora in izvajanje ustavnega načela o svobodi izražanja

LGBTQIA+ ideologija ima je nestrpna ideologija, ki vse drugače misleče označuje kot nestrpne, homofobe ter jih obtožuje sovražnega govora. LGBTQIA+ aktivisti izvajajo cenzuro v medijih, na družbenih omrežjih ter institucijah, ki jih vodijo. represivne institucije, kjer imajo LGBTQIA+ aktivisti vpliv nezakonito sodno preganjajo drugače misleče in jih s tem poskušajo utišati.

Na zatiranje svobode govora kot enega ključnih elementov LGBTQIA+ ideologije opozorijo tudi zgoraj omenjeni znani ateisti ob izstopu iz ateističnega združenja, katerega vodstvo so prevzeli LGBTQIA+ aktivisti. Člani, ki so izstopili, vodstvu združenja očitajo med drugim tudi izvajanje cenzure ter da LGBTQIA+ ideologija svoja stališča predstavlja kot verske dogme ter cenzurira in obtožuje blasfemije (t.i. LGBTQIA+skrunstvo) vse, ki se s temi dogmami, ki so proti naravi in znanosti ne strinjajo.

Prav tako je v zgoraj navedenem priročniku za LGBTQIA+ indoktrinacijo učiteljic poseben poudarek namenjen, kako je potrebno utišati učenke in učence, ki se z LGBTQIA+ poukom v šoli ne bodo strinjali in mu bodo nasprotovali. LGBTQIA+ aktivisti ne samo indoktrinirajo učiteljice v LGBTQIA+ ideologiji, ampak jih tudi učijo zatirati svobodo izražanja drugače mislečih učenk in učencev.

Vse človekove pravice, tudi svoboda izražanja, veljajo tudi za otroke, Konvencija o otrokovih pravicah OZN 1989 pa svobodo izražanja otrok še posebej opredeljuje:

- 13. člen

1. Otrok ima pravico do svobode izražanja; ta pravica zajema svobodno iskanje, sprejemanje in širjenje vsakovrstnih informacij in idej, ne glede na meje, v ustni, pisni, tiskani ali umetniški obliki ali na katerikoli drug način po otrokovi izbiri.

2. Glede uveljavljanja te pravice so možne nekatere omejitve, vendar le take, ki jih predpisuje zakon in ki so potrebne

a) zaradi spoštovanja pravic in ugleda drugih; ali

b) zaradi zavarovanja državne varnosti ali javnega reda ali javnega zdravja ali morale.

- 5. V šoli se lahko izvajajo samo aktivnosti, ki so predpisane z učnim programom, razširjenim programom ter letnim delovnim načrtom šole. Občina nima nobenih pristojnosti določati programov vrtcev in šol.**

Mestna občina Ljubljana z vsiljevanjem certifikata »LGBT prijazno« ter LGBTQIA+ indoktrinacijo učiteljic vsiljuje vsebino aktivnosti na šoli, za kar nima nobenih zakonskih pristojnosti. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) določa, da se v vrtcih oz. šolah lahko izvajajo samo aktivnosti, ki so potrjene s strani državnega *Strokovnega sveta za splošno izobraževanje*, razširjeni program ter aktivnosti v skladu z letnim delovnim načrtom. Pri nobenem od teh sklopov šolskih vsebin Mestna občina Ljubljana nima pristojnosti določanja vsebin. Mestna občina Ljubljana nima nobenih pristojnosti določanja programov vrtcev in šol, niti preko kakršnegakoli certifikata siliti vodstva šol ter učiteljice na kakršnakoli izobraževanja z namenom, da se vsebina teh izobraževanj nato odraža pri pri njihovem delu in vsebinah, ki se odvijajo v šolskem prostoru. Certifikat »LGBT prijazno« je zato v neposrednem nasprotju z ZOFVI in ostalo področno šolsko zakonodajo.

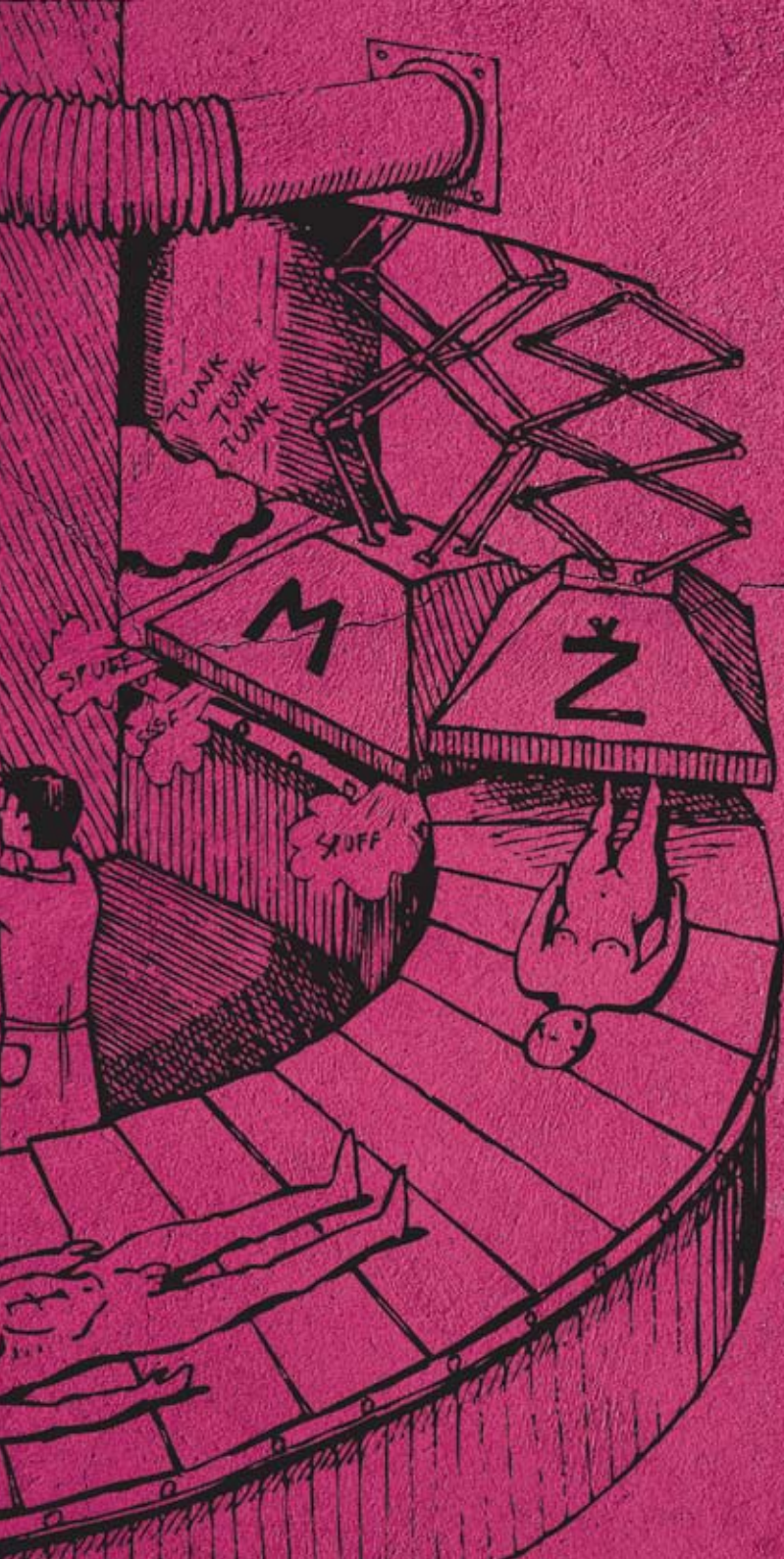
Sklep

Certifikat »LGBT prijazno« je certifikat, ki označuje prijaznost vrtcev in šol do različnih spolnih praks in t.i. spreminjanja spola (kratica LGBT). LGBTQIA+ indoktrinacija v šolah in vrtcih je nesprejemljiva, saj večina mater in očetov ne glede na ideološko, politično ali versko pripadnost to indoktrinacijo in prezgodnjo seksualizacijo otrok zavrača, saj gre za otrokom nevarno ideologijo s pogostimi trajnimi posledicami pri otrocih. Otrok potrebuje mamo in očeta, moško in žensko vzgojno dimenzijo. Otrokom je treba pomagati, da bodo ponosni fantje in dekleta, ki se bodo spoštovali med seboj. Otrok se ne sme siliti naj t.i. spreminjajo spol in eksperimentirajo s spolno usmerjenostjo. Otrok se ne sme posiljevati z neznanstvenimi trditvami, da obstaja množica spolov, ki si jih lahko izbirajo. Naloga šole je, da izobražuje, ne pa indoktrinira otroke. Kdor otroke uči drugače, jih zavaja in jim dela trajno škodo. Če se to dogaja v šoli, je to občinski in državni kriminal nad otroki.

Iz vseh zgoraj navedenih razlogov tega predloga za obravnavo na seji Mestnega sveta sem prepričan, da je nujna obravnava te teme na Mestnem svetu ter sprejem zgoraj predlaganega sklepa.

Priloge:

- Priročnik Ljubezen je Ljubezen, izdajatelj Amnesty international Slovenije, Ljubljana, 2007 (priloga 1)
- Priročnik Mavrica v žepu, izdajatelj Društvo informacijski center Legebitra, Ljubljana, 2019 (priloga 2)
- Priročnik To je seks, izdajatelj Društvo informacijski center Legebitra, Ljubljana 2017 (priloga 3)

NEZEBOJCI JE LJUBEZEN

Amnesty International
Slovenije

Avtorica: Maja Pan

Risbe: Katerina Kalc

Lektorica: Metka Golčman

Jezikovni in vsebinski pregled: Metka Naglič, Nataša Posel, Romana Franković

Oblikovanje: Manca Gracar

Izdala: Amnesty International Slovenije

Za podrobnejše informacije se prosimo obrnite na pisarno AIS:

Amnesty International Slovenije

Beethovnova 7

1000 Ljubljana

telefon: (01) 426 93 77

faks: (01) 426 93 65

elektronski naslov: amnesty@amnesty.si

spletna stran: **www.amnesty.si**

Za dodatne informacije o učenju človekovih pravic in homofobiji pišite na

romana.frankovic@guest.arnes.si, o projektih in akcijah za pravice lezbijk, gejev, biseksualnih ter transseksualnih pa na **maja.pan@amnesty.si**.

Tisk: Tiskarna Pleško d.o.o.

Naklada: 1000 izvodov

Tiskano na recikliranem papirju.

Stališča avtorice, izražena v tej publikaciji, niso nujno hkrati tudi stališča Amnesty International.

Izšlo v okviru projekta Amnesty International Slovenije: Ljubezen je ljubezen.

Projekt finančno podpirajo:

*Verjamem, da boste zelo srečni, kadar boste ugledali svojo zvezdo Severnico,
saj je tako, da je v življenju vsakomur namenjena kakšna.
Kadar vam bo zasvetila, boste zagotovo vedeli, da je prava,
in njeni poti boste, če ste pogumni, z visoko dvignjeno glavo sledili.
V tem je dostojanstvo, spoštovanje in ponižnost tistih, ki so kdaj na to pot odšli.*

Ljubezen je ljubezen

Priročnik za učenje in razumevanje človekovih
pravic na osnovi spolne identitete ter spolne
usmerjenosti

Spol

» Pri nas pa takih ni! «

Uganete, čigava je ta izjava?

Ali ste kdaj razmišljali, kaj je spol? Verjamem, da ste. Spol poznamo iz jezika. Tam imamo ženski, moški in srednji spol. Vendar ne pozabimo, tako je v slovenskem jeziku, pa še v katerem, v marsikaterem pa ne; na primer v japonščini in še malce drugače, v danščini. Spol poznamo tudi pri samih sebi in pri drugih ljudeh ter ostalih živih bitjih. ★ Koliko spolov poznamo med živimi bitji? Med rastlinami? In kako je s spolom pri živalih? Kako med ljudmi? **Kako določamo spol?** Ali ga lahko določimo samo na pogled? Ali obstajajo živa bitja, ki nimajo spola ali pa njihov spol ni enostavno določljiv? Če niste prepričani, vprašajte pri šolski uri.

Ste kdaj pomislili, od kdaj veste za svoj spol? Ali ljudi gledamo skozi očala spola ali bolj njihovo pamet in srce, kakor se pogosto reče? Predstavljajte si, kako ste se kdaj

hotel spomniti neke osebe, pa se niste mogli spomniti njenega spola! To je enostavno nemogoče. ★ Pozabimo ime, barvo oči, spola pa ne. Če se je pri sosedovih rodil otrok – kako dolgo je trajalo, preden ste izvedeli za spol? Verjetno je, da ste za spol naraščaja izvedeli še pred otrokovim rojstvom.

Koliko spolov, mislite, da je? In koliko spolnih usmerjenosti?

Spol je določilo, ki človeku sledi na vsakem koraku. Predpisuje nam, v katerem spolnem predalu smo: ženska ali moški, zapoveduje, kako naj se vedemo, mislimo in govorimo: po žensko ali po moško

in določa naše bistvo: ženskost ali moškost. Bistvo človeka je človeškost, enako kakor je bistvo konja konjskost. ★ Bistvo človeka, ki pa je denimo ženskega spola, je njena ženskost, njena vloga in naloga je, da se v vsakem pogledu izraža ženstveno, po žensko. Enako velja za ljudi, ki so določeni za moški spol.

Vsa naša življenja so **zgrajena v okvirih spola**: od načina, kako nas nagovarjajo v trebuhu, katero ime imamo, v katere barve nas oblačijo, katerih čustvenih in vedenjskih vzorcev nas učijo, katero ročno uro ali šal naj kupimo in kateri parfumi uporabljamo, na katero stranišče zavijemo, kateri poklic opravljamo, kako izražamo agresijo itd. To je le nekaj vsakdanjih primerov, ki nam kažejo, kako zelo je spol prisoten v naših življenjih in da je dejansko močno določilo.

Iz česa pa je zgrajena ta **spona spola**? Razen bioloških razlik, denimo anatomskih: ima maternico, ima prostato, ima višjo raven estrogenov itn., in genskih: ima XX ali XY kombinacijo kromosomov (to niso vse obstoječe možnosti!), obstajajo tudi take, ki pa same po sebi niso nevtralne. Pač, priučene so: izražanje agresije, skrbnosti, verbalno izražanje, pasivna/aktivna drža, način oblačenja, čustvovanje, izpostavljene karakterne lastnosti itd. ★ Si kar težko predstavljamo, da je način, kako izražamo agresijo, nekaj, česar smo se priučili in ni pogojeno s hormoni ali telesno zgradbo, tj. z našim danim spolom. Torej fantje ne poračunavajo s pestmi zato, ker bi imeli v povprečju večjo mišično maso, moški niso v 90 % primerov storilci nasilja v družini, (kakor ocenjujejo nevladne organizacije), ker bi bili bolj polni testosterona ter dekleta ne molčijo trmasto ali spletkarijo, kadar jim kaj ni prav, ker bi bila dekleta. Vsi to počnemo predvsem zato, ker smo tovrstnih načinov **naučeni v skladu s pripisanim spolom**.

★ Različne teorije agresivnosti prinaša delo večih avtorjev, z naslovom **Nasilje in mladi**, ki je dostopno na spletnem naslovu:

<http://www.mss.si/docs/Nasilje%20in%20mladi.pdf>

Poleg biološke danosti, ki vse sesalce ločuje na ženske in moške osebe, kar tudi ni čista in vsa resnica, vendar si človeštvo tesno zatiska oči pred tem, imamo torej še razna kulturna, družbena določila in norme, kaj se spodobi in pritiče določenemu spolu in kaj ne. Ves ta drugi del je pridobljen, priučen ter se prenaša skozi mnoge družbene institucije, politične in ekonomske sisteme, izročila ter tradicijo.

Pri spolu dejansko **ne morem** o govoriti o izbiri, saj je v tem smislu spol biološka danost ob rojstvu. Niti o svobodni volji **ne morem** o govoriti, saj je tik po rojstvu

(neredko pa že pred njim) spol tako temeljito pripisan, potem pa še priučen, da nam daje vtis, da odraža našo lastno voljo in želje. V tem smislu je spol družbeno izgrajeno dejstvo. ★ Reči, da nosi dvanajstletna Mojca vse **roza** zato, ker ji je ta barva všeč, je le primer, kako močno določeni smo kot spolna bitja. Možno je sicer, da je deklici ta barva dejansko všeč, vendar ni moč z gotovostjo reči, da ta njena želja ni le odraz pravil in normativov, ki usmerjajo in omejujejo slehernega med nami. Mar ni navsezadnje le odraz uspešnega procesa socializacije, procesa, v katerem Mojca pod sponami pravil in normativov postaja družbeno bitje ženskega spola? Enako lahko le ugibamo, ali ni roza barva enako močno všeč tudi Marku, vendar te želje ne bo izrazil ali jo bo izrazil skozi prezir do roza barve. Kmalu bo ugotovil, da ni prav, če nosi oblačila te barve, pa če ga bodo starši pri tem vzpodbujali ali, kar je verjetneje, močno ovirali.

Ali si torej **spol lahko izberemo**? »Ne«, boste rekli, določenega spola se rodiš. Potem vas vprašam naprej, ali si lahko kasneje v življenju svobodno izberemo kaj, kar ni predpisano za vaš spol? Ali obleko kupujete na oddelku, namenjenem drugemu spolu, uporabljate ime, govor, značilna za »nasprotni spol« itd. Smemo, moremo izbrati drugače? ★ Razmislite, katera so dejanja ali reči, v katerih se vaš spol ne odraža? Potem poskušajte dognati vsaj eno stvar, ki jo imate ali počnete, pa je tipično pripisana drugemu spolu?

Verjamem, da je bilo večini težko kaj naštet. To pomeni, da ste svojo spolno vlogo vzeli zelo zares in brez veliko prevpraševanja. Pa vendar, ali mislite, da bi morali imeti pravico svoj spol izražati, kakor želimo, tudi če to ni v skladu z nenapisanimi pravili, moralo in ostalimi normami?

Pripisovanje spola je vse tisto, kar precej nezavedno počnemo, ko nekoga prvič srečamo in se po določenih znakih (telesnih, vedenjskih ipd.) odločimo, ali gre za moškega ali žensko. Zdi se, da je za ljudi to zelo pomembna odločitev, saj z njeno pomočjo vemo, kako se obnašati (denimo, ali odpreti vrata ali ne, objeti ali se le rokovati itd.), v kakšen odnos se lahko spustimo s to osebo, kakšne zavore moramo vklopiti itd. Gre za situacijo, ki nam pušča možnosti **ali-ali**.

Vendar življenjske izkušnje ali obstoj nekaterih med nami neposredno dokazujejo, da to početje ni zmerom upravičeno in pravilno. Še več – je zelo tvegano, kar se tiče poseganja v svobodo drugega. ★ Ali se vam je že kdaj pripetilo, da bi spoznali osebo, ki ji niste mogli nemudoma določiti spola? Kako ste se počutili, kako ste se odzvali vi in kako okolica?

★ Ali je spol sploh kaj sam po sebi? Kaj je bistvo spola? Ali se za spolom skriva nekaj, čemur bi lahko rekli bistvo ženske, bistvo moškega? Ali je spol naravna danost? Ali je denimo ženskost nekaj, kar je vezano samo na ženske in izključno kot ženstvenost? Ali je nadalje moškost nekaj, kar ni le skupek tipičnih predstav o moškem, posamičnemu moškemu pa ne dopušča veliko izvirnosti glede njegove možatosti? Samo pomislimo za hip in priznati si bomo morali, da ljudje zelo dobro vemo, kaj je oziroma naj bi bilo tipično žensko in kaj tipično moško, pa naj bo to vedenje, govor, poklic ali izgled. »Ah, takšne so ženske,« pogosto slišimo. To je izraz stereotipa. ★ Če si rojena kot ženska, se moraš temu primerno obnašati, govoriti in oblačiti – po žensko. Enako, če si moški. In ljubiti moraš »nasprotni« spol. **Kakooo, prosim?!**

Norma

Na spol je torej prilepljenih ogromno **stereotipov**. Morda ni narobe reči, da spol ni nič drugega kot skupek togih stereotipov o tem, kaj je prav in kaj ne, tesno povezanih skupaj s sponami, imenovanimi **normativi**. Ti normativi imajo za nalogo biološkim pa tudi družbenim danostim dati pridih **naravnosti in nevprašljivosti**. Biološke danosti so poraščenost, barva glasu, mišičje, različni organi itn. Družbene danosti pa so: politična vloga, ekonomska in družbena vloga itd. To je vse bistvo spola in vsa resnica o moških ter ženskah.

Izraz »norma« morda že poznate. Rečemo npr. »Rudarji so dosegli letošnjo normo«. Norme za spol pa poznamo tudi v družbenem smislu: kot spone, ki človekovo vedenje,

čutenje, izgled, skratka vse notranje in zunanje poteze, usmerjajo, uravnavajo.

Spolna norma je torej **uravnilovka**

za določen spol. Ljudje, ki takih omejitev ne sprejemajo in jih prehajajo, so pogosto napadeni, zasmehovani. Moralna večina se jih trudi spraviti na »pravo pot«. Takšni ljudje so

Drugačni. Kdo s(m)o drugačni? To smo ljudje,

ki nismo slovenske nacionalnosti, to smo ljudje, ki smo

telesno ali mentalno ovirani, to smo ljudje, ki nismo katoličani,

to smo ljudje, ki smo revni, to smo

ljudje, ki nismo poročeni, še več, smo

samski, to smo ljudje, ki nismo hetero-

seksualni, to smo ljudje, ki nismo bele

polti, če naštejemo le nekatere za primer, če ste slučajno drugačni, pa tega niste vedeli.

No, to je šala. Tisti, ki smo drugačni, to običajno zelo dobro vemo in občutimo, čeprav naša drugačnost ni nam samim bistveno (sploh pa ne edino) določilo. Norme, ki sem jih našela, so nacionalna, norma telesne zmožnosti, verska, ekonomska, monogamna družinska, normativna spolna usmerjenost, rasna norma.

Zdaj boste hiteli praviti: »Saj smo vsi ljudje med seboj različni, **niti dve zrni fižola nista enaki**, kaj šele dva fanta!« Res je. Če ostanemo samo pri vprašanju drugačnosti glede spola, moramo priznati najprej: ★ljudje smo **sadeži teles**. Ali moramo tudi o ostalih sadežih razglabljati, katerega in kakšnega spola so? Ali so morebiti eni sadeži

»drugačni« od drugih? Zakaj ne? Kaj menite o mnogoteri različnosti sadežev, o tem, da imajo eni eno peško, drugi tri, tretji na ducate, spet drugi imajo črne, za razliko od tistih, ki imajo bele? A biti drugačen je drugače, kot biti različen. ★ Kdaj različnost postane drugačnost? Kaj je skupno vsem sadežem?

Drugačni s(m)o ljudje, ki **odstopamo od norme**, od **normale**, od **večine** ali od **povprečja**. Vrnimo se še enkrat k spolu. V čem pa so si moški in ženske dejansko različni, če smo rekli, da spol sam po sebi ni nič drugega kot odlagališče stereotipov, zvezanih z normami? Moški imajo več mišične mase, bi lahko rekli. Res je, bi vam odgovorila, to drži v povprečju, veliko oseb pa tega ne potrjuje. Vzemimo primer: teniška igralka ima večje mišice in močnejši zamah kot veliko povprečnih moških in tako dalje. Rekla bi tudi, da jih uporablja in da ji koristijo bolj kot kakšnemu računalničarju. Ženske imajo jajčnike, moški pa prostato. Drži. Ampak v odraslosti imamo razen nekaterih različnih organov ljudje popolnoma enake hormone in življenjsko tekočino, kri, ki nas razločuje po krvnih skupinah in ne po spolu.

Biologija naših **dveh spolov** bi nam težko dala ta znani občutek, »kot da« smo ženske in moški (ne glede na barvo kože, narodnost, izobrazbo, vero ipd.) **dve različni vrsti**, tako kot sta strogo dve različni vrsti bitij, na primer pes in mačka, ali dve vrsti rastlin, na primer jabolka in hruške. Tudi če pogledamo kakšne psihološke opredelitve, kmalu ugotovimo, da so stereotipne. »Ženske so bolj čustvene od moških,« je na primer že kar razvpita in zljajnana fraza. Resnica v tem je le to, da so ženske, torej deklice, v naši kulturi že od malega bolj vzpodbujane k tovrstnemu načinu izražanja. Tudi v psihologiji ne bomo mogli najti tistih bistvenih razlik ali vsaj ene bistvene in brezizjemne razlike med moškim in žensko. Tako je, denimo, pogum lastnost, ki jo pripisujemo moškosti, močnatosti, medtem ko meščavost, nasprotje poguma, pripisujemo ženskosti. Pustimo zaenkrat ob strani, katera lastnost je boljša, pogumnost ali strahopetnost. Poglejmo raje, kako zaradi tega vrednostno označujemo bojzljive moške! Ja, kot poženščene. In kako označujemo izrazito, že kar »nespodobno« pogumne ženske? Kot možače.

Poglejmo si nekaj tipičnih in idealnih lastnosti za žensko (velja tudi za deklico in dekle):

IZGLED	DRUŽBENA VLOGA	VEDENJE
lepa	mati	skrbna
neporaščena/dolgolasa	gospodinja	tiha/klepetava
prsata	kurba	ljubeča
naličena	pasivna	zapeljiva

* Izpolnjevanje teh predalov je del delavnice »Spolna škatla«, katere potek in izvedba sta podrobno opisana na naslovu: www.amnesty.si/izobrazevanje.php

Zdaj še sami poskušajte izpolniti tabelo po tem vzoru še za moškega! Nekaj namigov je že vpisanih:

zapeljivec	aktiven	močan
razumen		
glasen		poražen
strog		
VEDENJE	DRUŽBENA VLOGA	IZGLED

Ali opazite, da so te tipične lastnosti izgrajene tako, da naša dva spola delujeta, kakor da sta si **nasprotna**? Da sta kakor plus in minus?

Ali opazite, da so lastnosti, ki so tipično pripisane enemu spolu, pri ljudeh navadno **vrednotene kot slabše** od tistih, ki so pripisane drugemu spolu? Kako si torej predstavljate, da bi ženska v očeh ljudi (to pomeni človeka ne glede na spol) imela ugled, spoštovanje, zaupanje? ★ Ali veste, da nekateri ljudje zapustijo letalo, ko ugotovijo, da ga pilotira ženska, recimo takšna, kot jo vidite na eni od naših ilustracij?

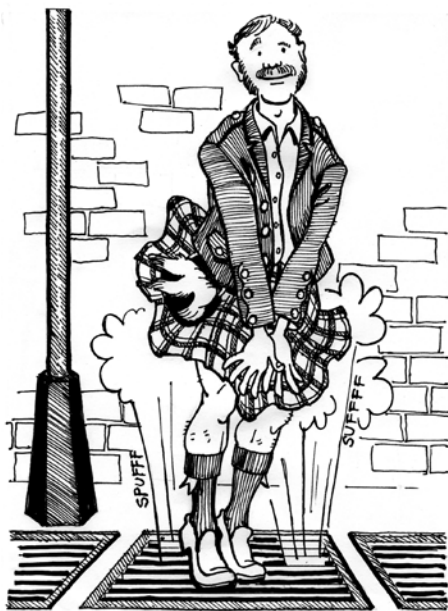
Ali nadalje opazite, da se nekatera določila znotraj ene spolne škatle, recimo idealnega izgleda ženske, med seboj **izključujejo**, na primer: ženska je neporaščena in dolgolasa, je mati in spolno razpoložljiva, je tiha in klepetava obenem. Tudi njen izgled ni zmeraj skladen z vedenjem: je naličena in gospodinja obenem. ★ To nam pove, da so idealni tipi, ki idealno povzemajo stereotipe, pravzaprav imperativi, zapovedi, ki jim navaden, stvarni človek ne more zadostiti, saj so protislovni, se izključujejo. Na človeka nalagajo tipske lastnosti, ki se jim sicer lahko trudimo vse življenje **približati**, a jih nikdar povsem ne dosežemo. Zaradi teh stereotipnih normativov smo neredko zelo ujeti in frustrirani; pomislite samo na zapovedi glede telesne teže, posedovanja življenjskih dobrin ipd.

★ Glede dveh spolov lahko hitro opazimo tudi, da nista zamenljiva ali obrnljiva. Postavite na mesto Janeza Urško, v svoje obleke sošolce/sošolke itd.

Kako imenujemo pojav, ko se oseba preoblači v oblačila in pritikline, značilne za »nasprotni« spol?

Zakaj, mislite, delujejo moški s škotskimi krili nič manj, če ne celo **bolj možato** od navadno oblečenega tipa? Se spomnite, ko so pred leti v Slovenijo prišli nogometni navijači s Škotske? Po tednu dni se nam niti niso zdeli več tako smešni in neobičajni, kot bi se nam moški v krilu sicer utegnili zdeti. To je lep primer, ki nam kaže, kako so zadeve s spolom pretežno stvar navade in našega pogleda, obteženega s pričakovanjem in z vrednotenjem. ★ Zakaj se zdi, **kot da bi se svet podrl**, če bi bilo drugače in bi na sebe ter soljudi gledali, kot gledamo na sadeže?

★ Zakaj, menite, bi nek uspešen direktor tisti dan, ko bi prišel na sestanek z **nalakiranimi nohti**, imel manjšo sposobnost še naprej voditi podjetje, kot ga je do sedaj? Ali lak na nohtih škodi nekim sposobnostim, ki človeka odlikujejo? Zakaj je ta kozmetična podrobnost pri ženskah sprejeta kot olepšava, pri moških pa kot neustreznost, ki nas sili v nelagodje in smeh, tisto, kar moškemu jemlje vse njegove sposobnosti? Vrnimo se ponovno k zunanjemu izgledu in vrednotenju ter dejstvu, da se skupaj z lastnostmi (saj ste videli, da ni stvar samo v tem, da smo si postavljeni kakor »nasprotni spol«) na **spol prenaša tudi vrednotenje**, ki ga sicer imamo o teh lastnostih. Tako se torej neka »ženska lastnost/značilnost/norma«, prenesena na moškega, pokaže v svoji pravi luči: tega moškega skvari, mu vzame moč in veljavo. Pomislite, ali deluje tudi obratno?

Pri vsem tem ostaja dejstvo, če zadevo s hlačami in krili obrnemo, da ženske z nošenjem hlače pri družbeni, ekonomski ali politični moči niso pridobile nič. Sploh pa ne toliko, da bi lahko bili zadovoljni in rekli: »Moški in ženske so si enakovredni ter tudi enakopravni, saj oboji zdaj nosijo hlače«. ★ Je temu tako zaradi družbenih pričakovanj, ali so moški dejansko boljši od žensk?

★ Ali meniš, da je **Slovenija patriarhalna država** in da v njej prevladujejo patriarhalna merila?

Ste kdaj pomislili, zakaj **moški v povprečju zaslužijo več** denarja kot ženske? Povprašajte svoje vrstnike, kateri od staršev zasluži več. Če ne vedo, naj poizvejo doma, ali je njihov oče izkoristil **očetovski dopust**? Kolikokrat je oče ob bolnem otroku izostal iz službe? Zakaj je (po podatkih nevladnih organizacij vsaj) **90 odstotkov storilcev nasilja** v družini moških? Zakaj imamo **v parlamentu skoraj same moške**? Poskusite odgovoriti na vsako vprašanje posebej. Ali opazite, da imajo skupno podlago, tj. v normativih glede spola, ki lahko delujejo tudi kot vzrok za diskriminacijo določene skupine pred drugo? Obenem pomenijo prisilo v vnaprej določeno spolno identiteto in način izražanja te identitete.

★ Poskusite razmišljati o svojih oblačilih, izgledu in vedenju v zvezi s spolom. In zavestno izbirati. **Izbirajte** tisto, kar vam godi, kar vam je všeč in zanimivo, raje kot pa tisto, kar se za vaš spol pričakuje oziroma za kar si mislite, da so vaše prvobitne želje. Tako boste **ustvarjali sebi lasten, enkraten spol**. In svet bo normalnejši.

Heteronorma

» Zakaj se morajo hvaliti, da so geji, jaz tudi ne razlašam na veliko, da imam punco. «

Moški, s poročnim prstanom na roki

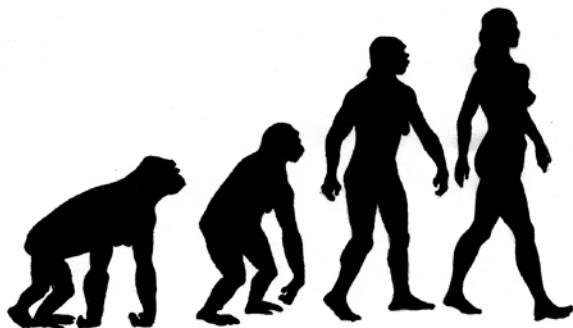
Zakaj je pomembno, da ljudje tako močno in odločno vztrajamo, da spola ob rojstvu postaneta in vse življenje ostaneta tako temeljito ločena?

Tako kot glede spola in vprašanja, katero identiteto naj ima vsak ob rojstvu – in se je tudi trdno drži vse življenje, nam je tudi glede seksualnosti povsem jasno, kaj je normalno. Heteroseksualnost je na primer tako normalna, da je kar samoumevna, in le malokdo bi si drznil reči, da je prisilna, tj. da smo ljudje v heteroseksualnost – podobno, kakor smo prej rekli tudi za spol – v ta **izključujoči ali-ali** kar fino potisnjeni. O njej se nihče ne sprašuje, naši starši in pravzaprav kar večina okoli nas, denimo, kar tiho meni, da smo vsi rojeni kot heteroseksualni in jasno določenega spola. Pričakuje se, da bomo usmerjeni na »nasprotni« spol, da bomo na valeti in maturi plesali v »mešanih« pari, da bomo v maturantski četvorki ... ★ Če dobro pomislimo, ali ni ravno maturantska parada pravzaprav ena velika parada heteroseksualnosti? In sobotne procesije k magistratom tudi. Pa se nihče ne zgraža nad njimi, nasprotno, veseli smo za ljudi, ki se imajo radi in si želijo srečno družino.

Heteroseksualni odnosi so prikazani kot pravilo človekove seksualnosti, ki obstaja, to moramo poudariti, le znotraj in ob nujni pomoči **sistema dveh spolov**. Vse druge oblike spolnih identitet, dejavnosti in skupnosti ter različic povezovanja v družine so tako razumljeni kot odkloni in nesprejemljivi. ★ Da bi lahko govorili o hetero- (iz starogrškega hetero 'drugačno, drugo, različno, neenako') seksualnosti, moramo imeti sistem dveh spolov. Le pod tem pogojem lahko začnemo govoriti o spolni usmerjenosti na »drugi« spol. Heteronorma se torej prvenstveno nanaša na hierarhično shemo, matrico dveh spolov, in šele preko te na spolno usmerjenost, na »**isti**« spol (homoseksualnost), na »**drugi**« spol (heteroseksualnost), na »**dva**« spola (biseksualnost).

Pri tabeli spolnih vlog in vedenj smo že omenili, da sta spola zasnovana kakor »nasprotna«, kot nasprotji, ki se morata dopolnjevati, da bo vse lepo in prav. ★ Ne le da to ne drži, nasprotje žal pomeni tudi spolno **hierarhijo**. En spol je družbeno, ekonomsko, politično itd. močnejši od drugega. Če bi bila spola dejansko enakovredna, **bi ju lahko obrnili**, tako kot logiško lahko eno množico preslikamo v drugo, če sta enaki, v našem primeru enakovredni. Eno škatlo, ki je bila gor, prestavimo dol, vsa razmerja med njima bodo ostala enaka. Pri spolu to ne gre.

Evolucija človeka?

Prav imate, če sklepate, da tako kakor za razmerje moči med spoloma lahko govorimo tudi o razmerju moči, tj. prevladi ene oblike spolnega vedenja pred drugim tudi v razmerju med hetero- in homo- ter biseksualnostjo. Oboje tvori **heteroseksizem**, predsodek hude vrste, ki je osnova za mnoga druga vrednostna razlikovanja in ločevanja med ljudmi.

Močne družbene norme heteroseksualnosti gredo navadno tako daleč, da so nekateri heteroseksualni ljudje prepričani, da v njihovi sredini ne obstajajo ne-hetero osebe, kar lepo kaže naš prvi navedek, pa tudi, da ne poznajo nikogar, ki bi bil/-a denimo lezbijka, gej ali biseksualna/-en. Zanimivo je, da pri tem zelo dobro vedo, četudi nobene ne poznajo, kakšne te čudne osebe so, kako se vedejo, kaj je zanje tipično itd. Se vam ne zdi to malo skregano s pametjo? ★ Navsezadnje, četudi nek moški ali fant kaže takšno »tipično« vedenje ali izgled, npr. kriljenje z rokami med govorjenjem, negovanost, lalanje (to je govorjenje v ženskem spolu: šla, rekla itd.), pomislimo dobro, koga s takšnim vedenjem ogroža? Komu lahko s tem škoduje? Je fant, ki tako »tipično« fino cmoka z usti med govorjenjem in na prav poseben način prijemlje skodelico, kaj slabši človek? Najverjetneje je, boste ugibali, da je v ozadju slabšalne in agresivne drže do omenjenih pojavov nekaj resnejšega. In prav boste imeli, res je in ni tako nedolžno.

Ima ta naš fant kaj manj pravic izražati takšno vedenje ali izgled, kakor drugi? Če imamo to pravico, zakaj je potemtakem ne uresničuje več ljudi?

Omenjali smo stereotipe, vezane za spol, zdaj pa pomislimo še na stereotipe, ki so vezani na spolno usmerjenost. ★ Kakšna je lezbijka? Kakšnega izgleda, vedenja, govora? Imate več težav kakor pri opisovanju tipičnega geja? Zakaj, menite, je temu tako? In kako po vašem mnenju izgleda tipičen biseksualec ali tipična biseksualka?

★ **Ali bi lahko rekli, da so lezbijke in biseksualke diskriminirane tako kot ženske in kot neheteroseksualne, obenem?**

Mnogovrstni primeri različne, neenakopravne obravnave, neenakih možnosti, izključevanja ljudi glede na neko osebno okoliščino, v našem primeru na osnovi spolne usmerjenosti, se imenujejo **diskriminacija**. Nedvomno veste, da obstaja (pre)veliko vrst diskriminacije, ki so tesno povezane s predsodki, ti pa z različnimi predstavami, predpostavkami, sklepi, prepričanji in navadami. Vzniknili so iz neke osnovne, razpoložljive informacije ali ravnanja in po nekem, priznam, precej skrivnostnem načinu, postali predsodki. Morda ste doslej opazili, da imamo nekateri ljudje določene predsodke, nekateri pa neke druge. Morda jih vi glede homoseksualnosti nimate, vaše sestre ali bratje pa jih imajo. ★ Včasih niti veliko informacij niti pozitivna izkušnja niti dobra vzgoja niti temeljita izobrazba še ne pomenijo, da ne bomo razvili kakšnega **predsodka**.

Tako kakor zaradi **seksizma** in **rasizma**, če omenim le dva, so predsodki do oseb, ki nismo hetero, prisotni na več, če ne kar vseh obstoječih življenjskih nivojih. Poskusite se sami domisliti različnih nivojev diskriminacije: institucionalni (država, šola, cerkve, zakoni), družbeni, zasebni, medijski itd., pa posredni in neposredni itn.

★ Oglejte si raziskavo avtoric Velikonja in Greif, iz leta 2001, z naslovom »**Anketa o diskriminaciji na osnovi spolne usmerjenosti**«, kjer najdete povezave na slovensko in angleško besedilo:

http://www.ljudmila.org/lesbo/raziskave_porocilo1.htm

★ Oglejte si priročnik, ki vsebuje pregled osnovnih pojmov iz področja spola, spolne identitete, stereotipov, homofobije in diskriminacije širše; »**Ukrepi proti diskriminaciji v zaposlovanju za sindikate**«, avtorice Greif (ŠKUC LL), dostopen tudi na internetu:

http://www.ljudmila.org/lesbo/EQUAL/pdf/Ukrepi_proti_diskriminaciji_SINDIKAT1.pdf

★ Veliko koristnih in uporabnih podatkov najdete tudi v delu avtorjev Švab in Kuhar, iz leta 2005, z naslovom »**Neznosno udobje zasebnosti: Vsakdanje življenje gejev in lezbijk**«, dosegljivo tudi na spletu:

http://www.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/pdf/MI_gay_slo_final.pdf

Norma/Inost

>> Jaz nimam nič proti njim. Ampak po ulicah
res ne bi rabili paradirati ... <<

Ljubljčan

Kako vemo, ali je **biti biseksualna/-en** ali **homoseksualna/-en** ali **transseksualna/-en** – normalno? **Naravno?**

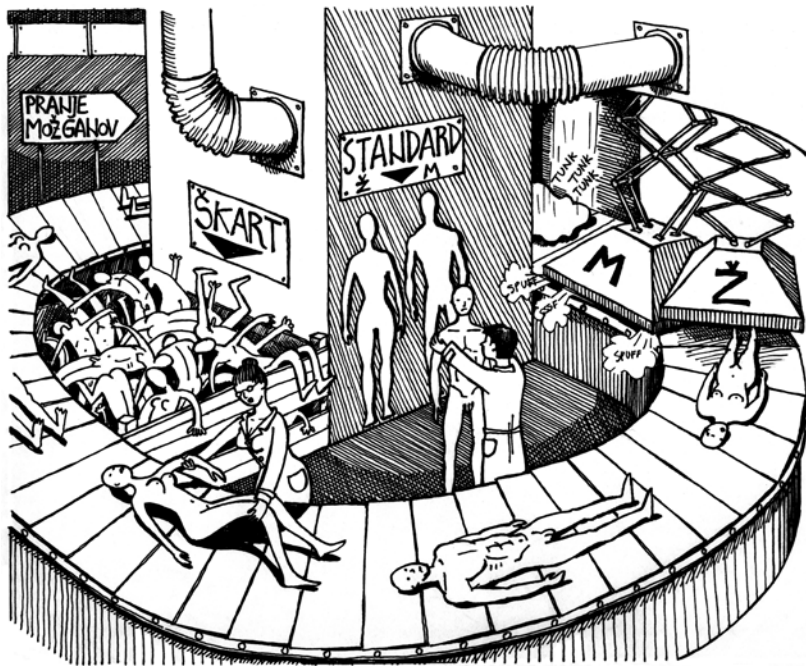

Odgovor: Na sliko so homo vsi, razen psičke, ki je bi.

Da bi si znali odgovoriti na to vprašanje, moramo ponovno razmisliti o normah glede spola in spolnosti. Vsemu, kar smo povedali doslej, za boljše razumevanje dodajmo, da je norma z normalnostjo povezana približno na enak način, kakor spol s spolnostjo.

★ Zaradi vzpostavljenih norm lahko govorimo o normalnosti, zaradi spola, sistema dveh spolov, pa o spolnosti. Z ozirom na normo, v našem primeru heteronormo, opredeljujemo vse ostalo. ★ Nekako tako, kakor z ozirom na zvezdo Severnico določamo smeri neba. Problem tiči seveda v tem, da so smeri neba enakovredne, da ena ni slabša od druge in nimajo hierarhije. Pri spolih in usmerjenostih pa moramo ugotoviti, da kmalu vemo, kaj in koliko je normalno, in kaj več ni. Razen tega je Severnica zvezda,

kakor druge zvezde, le njen stalni specifični položaj proti Zemlji nam daje možnost, da se z ozirom nanjo orientiramo, medtem ko ona sama ni nič lepša ne boljša od drugih zvezd. Ali kaj lažje razumemo, da moškosti in heteroseksualnosti dajemo povsem neustrezen pomen?

★ Normalno je zmeraj tisto, kar je v skladu z normo. Čeprav ni pravično. Ali se vam ne zdi, da bi morale norme biti, če jih že potrebujemo, vzpostavljene **na osnovi pravičnosti** in ne drugače?

To prepričanje vodi mnoge aktivistke in aktiviste človekovih ter tudi pravic drugih bitij in nenazadnje planeta kot živega organizma po vsem svetu v zavzemanje za vzpostavitev in veljavo spremenjenih norm ter pričakovanj glede (naše) normalnosti. Če bi se sklicevali na pravičnost, pojma naravno/sti in normalnosti sploh ne bi potrebovali, saj bi imeli pozitivna etična merila.

Kdo si je norme izmislil? Za kaj so lahko norme dobrodošle? ★ Od kje so nam normativni navrženi? Kako smo v norme uravnani? Ali poznaš kakšen normativ, ki ni krivičen

do nikogar? Naj navedem le kratek odgovor na vprašanje, od kje in kako, naprej razmišljajte sami:

- tradicija, okolica (vrstniki, širša družba), institucije (cerkev, šola, država, družina),
- prek vzgoje, učenja, medijev, soljudi.

Kadar govorimo **o razmnoževanju** kot osnovi in merilu za »naravno« seksualnost, moramo ugotoviti, da imamo v današnjem času veliko pristopov k preprečevanju zanositve, da imamo tehnologije pomoči pri oploditvi, možnosti mednarodnih posvojitvev otrok, rejništva itd. Sploh pa imamo od začetkov časa med vsemi vrstami živih bitij oblike spolnosti, ki ne vodijo v razmnoževanje, imamo posameznice/-ke, ki niso (več) plodne/-i in posameznice/-ke, ki se ne razmnožujejo iz prepričanja. ★Kateri so oblike spolnih dejavnosti, ob katerih se ljudje ne razmnožujemo? V pomoč naj začnem naštevati: poljubljanje, vzajemno božanje, objemanje, drgnjenje, analni seks, oralni seks, seks z uporabo kontracepcije, fantaziranje itd. Vse to nam pove, da razmnoževanje ni bistveni del heteroseksualnosti niti katere druge seksualnosti. Ali lahko samo na osnovi tega, da ne vodijo v razmnoževanje, ljudem odrekamo katerekoli pravice? Mar je neploden par, ženska, moški ali par brez otroka, star človek, zaradi svoje danosti ali tovrstne odločitve kaj **manj vreden**?

Postopno smo se približali zelo pomembni temi: **družina**.

Kdo so člani družine? Ali gre zmeraj za sorodnike? ★Ali moški in ženska, ki se poročita, postaneta sorodnika ali postaneta svojca? Ali sta lahko krvna sorodnika? Se članstvo družine spreminja? Ali družina vključuje tudi nečloveška bitja? Kaj je skupno vsaki družini? Kakšne vse pravne posledice ima dejstvo, da si dva, prej DVA človeka, z zakonsko zvezo postaneta svojca?

Med osnovne pravice posameznic/-kov sodi tudi pravica do družine. ★Vsakdo mora imeti pravico, da sam/-a določi svojo družino. Za osebo, ki živi v sirotišnici, v enostarševski družini, v samostanu, v staroselskem plemenu, bo družina vsakič pomenila nekaj drugega. In ta družina je enako vredna kot katera druga. Namigujem predvsem na tisti, normativni tip družine, ki izključuje vse ostale tipe. Opiši normativni tip družine v zahodni belski civilizaciji! Koliko naših družin temu idealu (poročena) oče – mati – dva otroka sploh ustreza?

★Kaj je merilo dobre družine? Kateri pogoji morajo biti zadoščeni, da imamo srečno, kateri, da imamo dobro družino? Kakšna je vloga zakonske zveze, sorodstva, javne podpore oz. pripoznanja določenega razmerja, občutka pripadnosti, pravne zaščite, razdelitve spolnih vlog pri tem?

Ali ima otrok, živeč v »istospolni« družini, pravico do enake obravnave in nezasmehovanja v družbi? Kaj pa tisti, živeč v rejniški družini?

Pojdimo po vrsti od zadaj naprej. Ali je **figura matere** nekaj, kar je bistveno vezano na ženski spol? In figura očeta? Katere so bistvene naloge figure matere? Naštejmo jih nekaj! Opazili boste, da so zelo spolno tipične: ljubeča, skrbna, odpuščajoča, topla, doji otroka, mehka. In očeta: strog, kaznuje, trd, nečustven, disciplinira.

Kako jih komentirate? Ali je nujno zmeraj tako? Zakaj naj bi bile ženske boljše skrbnice otrok? Ali je zmeraj oče avtoritarna figura in mati tolažniška? Ali je **figura očeta**, avtoritarna figura, zmeraj moškega spola? Ali lahko odrasel moški pomeni otroku povsem enakovredno ljubečnost, toplino, skrbnost in mehkobo kakor oseba ženskega spola? Ali vse ženske dojijo, ali lahko otroka prehranimo tudi drugače? Ali je dojenje torej še lahko tisti odločilni dejavnik, ki ženske tako bistveno ločuje od moških? Ali vsi otroci živijo z žensko, ki jih je rodila? Ali ima lahko v smislu vzgoje ženska avtoritarno vlogo pri otroku? Ali je torej bistveno, da so naši starši raznospolni? Ali moški vzgajajo dečke v moške, ženske pa deklice v ženske?

Naj naslov brošure pomaga odgovoriti, kaj je nujno potrebno za otroka, pa tudi kakšno drugo bitje. Nobena zakonodaja je skrbnikom ne zapoveduje dobresedno. In ne samo skrbnikom, tudi vsem ostalim bi moralo biti jasno, da je ravno zaradi zagotavljanja osnovnih pravic otrok, ki živijo v raznolikih družinskih okoliščinah, potrebno vsem družinam izkazati dostojanstveno družbeno podporo.

Tradicionalno, a zmotno prepričanje je, da je poroka, tj. zakonska zveza med moškim in žensko, jamstvo za srečno in harmonično družino. Vlogo staršev zmore dobro izpolnjevati tudi ena sama ali več odraslih oseb, ki so po pripadnosti, intimnosti in skrbi za otroka enakovredni, niso pa biološki starši otroka.

★ Od davnine poznamo različne tipe organizacije družin, kjer so denimo otroci skupna last vseh ali kjer biološki starši otroku niso znani, itd. Naštejte družinske tipe pri ljudeh. Naj začnem: enostarševske družine, dopolnjene, razseljene, istospolne, rejniške ... Kakšne tipe organizacij družinskega življenja in skrbi za potomstvo pa najdemo pri živalih, denimo pri pticah, morskih konjičkih, pingvinih?

Kaj vam pomeni besedna zveza »spolni odnos«? Kakšne oblike seksualnih praks poznate? Če ste najprej pomislili na genitalni odnos, in sicer penilno-vaginalni (penis vstopa v vagino), ni nič čudnega, saj gre za najbolj reprezentativno, tako rekoč »The« obliko seksa.

Ugotovili smo že, da niso vse oblike seksualnih praks reproduktivne, tj. take, pri katerih se lahko oziroma se hočemo razmnoževati. Pravzaprav jih kar večina ni te vrste. Še več, veliko jih ni niti genitalnih, pač pa imajo večjo vlogo psihična razsežnost (čustva, deljenje toplote, nežnosti), duhovne potrebe (po sprejetosti, pripadnosti, povezanosti) in čutne ter nagonске potrebe (samozadovoljevanje, gledanje, pogovarjanje, otipavanje).

Sami zase si poskušajte odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Glede spolne identitete/opredelitve: Kaj si?
- Glede spolnega vedenja, prakse: Kako to počneš?
- Glede spolne želje: Kaj si želiš? O čem sanja(ri)š?

Poskušajte si osvetliti, kaj od tega so kulturna ali družbena pričakovanja, kaj so modne muhe, kaj morebiti alternativne smernice?

★ Vse dokler je hetero par normativna oblika, to je takšna, nasproti katere opredeljujemo vse ostale oblike seksualnega in partnerskega odnosa kot nezaželene in/ali manjvredne različice, so vse dosežene seksualne svobode in detabuizacije le začasne, dopuščene, tolerirane. Tisti, ki ima moč pravico podeliti, jo ima tudi moč odvzeti. Zato strpnost (toleranca) niti približno ni dovolj za doseganje enakih pravic.

Spolna opredelitev (identiteta) in spolna usmerjenost

» Dons je itak modern biti gej! «

Studentka

Ali res verjamete, da si kdo želi biti pretepen, opljuvan in zmerjan ter zavržen od svojih staršev in sorodnikov – zato, da bi bil moderen? Ali res verjamete, da si mlad fant, ki spozna, da je bi ali gej, kaj takšnega izbere? Zakaj mislite, da bi kdo izbral tako zaničevano in težko pot, če ne bi bila popolnoma iskrena in prava za tega fanta?

Se vam zdi naslednja sličica zabavna? Nekaterim morda ne? **Ali res že ob rojstvu vemo, kakšna nagnjenja in okuse bo otrok imel?** Morda, porečete, **si pa človek izbere**, da je homo? Moram reči, da bi to bila pogumna, vendar nenavadna, izbira. Sicer je res, da večina homoseksualnih na vprašanje, ali bi svojo spolno usmerjenost spremenila, če bi mogla, odgovori z odločnim Ne, kar z ozirom na tako znatno mero diskriminacije in nasilja, ki je v mnogih okoljih tveganje za življenje samo, morda postane čudna izbira. **Morda pa se vsi rodimo bi?** ★ Poskusite si zamisliti, da bi ljudje

čutili spolno privlačnost do sadežev ali do ljudi kot sadežev teles – koliko spolnih usmeritev bi imeli tedaj? Koliko tipov družin?

Identiteto, vezano na spol, izražamo s stavkom: jaz sem »to in to«. Za hec lahko poskusite glasno ali pred ogledalom: »**Jaz sem lezbijka.**« »**Jaz sem gej.**« »**Jaz sem ženska.**« »**Jaz sem moški.**« »**Jaz nisem niti moški niti ženska.**«

Pomembno je, da si ne poskušate za vsako ceno predstavljati, kako je biti lezbijka/gej, če slučajno niste, recimo tako, da si v mislih predstavljate, da ste v ljubezenskem ali spolnem odnosu s svojo najboljšo prijateljico ali prijateljem. To ni potrebno in ničesar ne dokazuje. Enako si homoseksualnim ni potrebno predstavljati, kako je v ljubezni med moškim in žensko, da bi heteroseksualni imeli pravico do pravic. Logično, kajne? Po pravici povedano, nihče ne ve zagotovo, kako in zakaj so ljudje nagnjeni tako in drugače. Gotovo je edino, da je dejavnikov več in nikdar en sam (usmerjenost ali okusi vaših staršev/skrbnikov itd.).

★ Pri zvezdi Severnici je zopet lažje, pa nič manj skrivnostno. Tisto, kar od osnovne osi v kompasu odklanja iglo proti severu, je zemeljski magnetizem. Nihče ne more z gotovostjo reči, kako je to možno, vendar je temu tako že nekaj sto tisoč let. To dejstvo ni nespremenljivo; spremeni se lahko celo do te mere, da bo takrat sever tam, kjer je sedaj jug.

★ Ali se lahko **homoseksualnosti nalezeš** ali vanjo zapadeš, ker te kdo pregovori?

★ Ali nas kdo nauči **heteroseksualnosti ali se heteroseksualni že rodimo**? Morda so nekateri ljudje hetero, ker jih je nekdo tako prepričal – ali pa so se tega nalezli od svojih staršev? Poglejmo, ali so se homoseksualci lahko nalezli svojega nagnjenja od staršev? ★ Ali nismo vse homoseksualne osebe vendarle odraščale v heteroseksualnih okoljih, ob hetero starših, enemu, dveh, mnogih, ob veliki večini heteroseksualnih ljudi? Kako naj bi potem homo družine svoje nagnjenje prenesle na svoje otroke, kar veliko ljudi skrbi, kadar je govor o posvojitvi otrok in kvarnem vplivu takšnega okolja na otroka? ★ Morda ravno ti sam/-a prihajaš iz težavne družine, saj se morda starša ne razumeta in morda doživljaš nasilje? Ali je po tvojem mnenju to okolje res primernejše za otroka samo zato, ker je heteroseksualno? Ali boste vi sami svoje slabe izkušnje iz otroštva prenesli na svojo lastno družino ali se jih boste trudili preseči?

Odgovor na vsa tri vprašanja je: **razmislite logično!** In se ponovno ozrite na naslov priročnika.

★ Ali mislite, da vse življenje čutimo privlačnost do istega spola? Do enega spola, da smo monoseksualni? Nekatere osebe ne čutijo vse življenje samo privlačnosti do

enega spola. Ali biseksualnost pomeni, da smo v očeh drugih nekaj časa malo hetero, malo pa homo? Ne, to pomeni, da smo ves čas bi, le da s(m)o biseksualke/-ci gledani kakor da je biseksualna identiteta le vsota hetero in homo identitete. Dejansko je biseksualnost samostojna identiteta, zaradi katere biseksualne osebe vstopajo v izkušnje z drugimi ljudmi kakor biseksualne in ne kot hetero, kadar imajo razmerja z »nasprotnim«, ali homo, kadar imajo razmerja z »istim« spolom. Gre za močno normativno prisilo po že prej omenjeni ali–ali matrici. Tako npr. biseksualna oseba kot taka diskriminacije ne čuti le, kadar je v homoseksualnem razmerju, ampak jo lahko doživlja tudi s strani homoseksualcev, ki jo utegnejo diskriminirati, kadar je v, stereotipno tolmačenem, heteroseksualnem odnosu. Izkušnja ali praksa nista dovolj za opredelitev identitete, še manj pa za pripis neke identitete drugi osebi. Kar nam nazorno kaže **bifobija**, je, da **moramo imeti pravico do lastne ne/opredelitve spolne usmerjenosti**.

Ali ste vedeli, da se marsikatera bi ali homo oseba homoseksualne želje zaveda še pred katerokoli seksualno izkušnjo? Spolna usmerjenost ni samo dejstvo, s kom spiš.

Sodobni pojem heteroseksualnosti kot pojem vse do 19. stoletja sploh ni obstajal. Poleg jasnega ločevanja od njemu drugega, natančneje »nasprotnega« pojma homoseksualnosti, se dandanes pojem heteroseksualnosti razvija na osnovi spreminjanja ekonomskih in družbenih ter pravnih ureditev, kot so družina, proizvodnja, potrošništvo, zakonodaja. Pri polju družine smo videli, da imamo lahko precej različne tipe, pa tudi pojmovanja družine. Tudi ta pojem ni dan od zmeraj takšen, kot ga vidimo danes, in ni zgodovinsko nespremenjen. danes, in ni zgodovinsko nespremenjen.

★ Ali res že ob rojstvu nezmotljivo vemo, kakšnega spola bo otrok? Kako nam je spol določen, po katerih merilih? Obstajajo primeri, o katerih ne slišimo prav pogosto, ko se otrok rodi in ji/mu ni možno določiti spola.

Skoraj povsod po svetu je praksa, da takim otrokom s pomočjo operacije nek spol določijo, kar neredko povzroči popolno zmedo v otrokovem kasnejšem življenju. Takšna oseba je medspolna, s tujko: interseksualna. Morda vam je bolj znan pojem hermafroditizem, ki je star izraz in pravzaprav opisuje isto situacijo, natančneje pa pomeni obojespolnost. Če seveda verjamemo, da sta pri človeku spola le dva. Jaz že ne verjamem. Niti na prvi pogled ne. Tudi zato je ustrezneje kakor o obojespolnih govoriti o **medspolnih značilnostih**.

★ V čem je po vašem mnenju razlika med pojmom obojespolno oziroma dvospolno in medspolno?

Vsi dojenčki, ki nimajo **medicinsko sprejemljivih** spolnih organov ob rojstvu, to je med 0,2–0,85 cm za klitoris in nad 2,5 cm za penis, so podvrženi kirurškemu posegu in hormonskim terapijam. Kadar imamo takšno situacijo, zdravniki ne morejo zagotovo reči, ali gre za deklico ali je to že deček in obratno. Panika, ki ob tem rada nastopi, je značilna tako za starše kot širšo družbo. Pozanimajte se, kakšna je statistična verjetnost

za pojav medspolne situacije! ★ Kakšne genske kombinacije še obstajajo poleg parov kromosomov XX in XY!

Glede kirurških posegov za prirojitev spola je pomembno, da vemo, da **ne gre za ukrepe, ki bi bili nujni za zdravje** dotičnega otroka, temveč potrebo po **normalizaciji**, ki odkloni družbene stigme in nelagodje! Ali je s tem kršena pravica otroka do telesne celovitosti? Določanje spola po genitalijah seveda ni hvaležno. Naš spol se ne bo nujno pokrival z izgledom naših genitalij. Tudi če nismo rojeni kot medspolni, se moški z moškimi genitalijami ne bo nujno imel za moškega, temveč morda za transspolnega, s tujko: transseksualnega. Morda bo raje nosil oblačila, tipična za ženske, in se bo imel za transvestita. Morda tudi vi sami svojega spola ne izražate z zelo tipičnimi oblačili, pa vam doslej še nihče ni pripisal transvestizma? Kje je meja, da se to zgodi?

Ali si kdaj razmišljal/-a, kaj je vzrok temu, da je za žensko, oblečeno v moškega, hoditi po cesti zelo nevarno? Ali pa za moškega, ki se izdaja za žensko? Toliko bolj v tradicionalno patriarhalnih deželah. ★ Ste že kdaj srečali osebo, ki ji niste mogli nemudoma določiti spola? Vas je to zmedlo? Razjezilo? Je kdo v bližini deloval nasilno?

Nasilna reakcija na nekaj neobičajnega, kar pa nas v resnici ne ogroža, je odraz našega lastnega strahu. Soočimo se s strahom! Zakaj se bojimo?

Strah in/ali nasilno vedenje do oseb, ki odstopajo od pripisane jim spolne vloge, se imenuje **transfobija**. Čeprav ne bi bilo narobe reči kar **genderfobija**, iz angleške besede za ★ spol kot družbeno določilo – *gender*, torej fobija pred spolom. Zapomnimo si, da je **spol nekaj, kar moramo imeti pravico ter možnost ustvarjati sami** in ne po nareku naših genitalij, ki naj bi silile človeka biti ženska ali biti moški!

Ali ima otrok pravico, da sam opredeli svoj spol in način, kako ga izraža? Kaj če to pomeni, da oseba želi, da ostane njen spol neopredeljen?

★ Če si še niste, si oglejte ameriški film *Fantje ne jočejo!*

Ste že slišali, da bi nekatere osebe rade svoj telesni spol spremenile?

Poznate znamenito odvetnico in pisateljico iz Slovenj Gradca, Ljubo Prenner? Poiščite podatke o njenem delu in življenju. Bil/-a je transseksualen moški, čeprav se ni podvrgla hormonskim terapijam ali operativni spremembi spola. V nekaterih državah po svetu je za to, da si oseba pridobi nove uradne dokumente, v katerih je naveden spremenjen spol, že povsem dovolj in upravičljiva že sama namera in potreba spremeniti spol. Za to določena kirurška »prikrojitev« ni mero-dajna. Med bližnjimi so gospo/-da Ljubo Prenner nagovarjali »na fanta« in ljubila je ženske.

Vir: Gabrič, Kakec, Rojster, Odvetnica in pisateljica Ljuba Prenner, pogumna, da je bila drugačna, 2000

★ Kaj menite, je bil/-a lezbijka?

Spolno usmerjenost včasih težko opredelimo. Če se Pubi, tako so Ljubo klicali ljubkovalno, torej ni počutila kot ženska, je bila heteroseksualno usmerjena. Nasilje, ki jo je (med drugim tudi homofobijo) doživljal/-a Ljuba Prenner, smo že omenili. Imenuje se **transfobija**. Za primere transseksualnih oseb zdravstveni in pravni sistem največkrat dopušča le **popolno spremembo spola**, kar namiguje na prisilo, da mora »v celosti in popolnoma« postati oseba drugega spola. Velikokrat prevladuje logika, da je treba ljudem, katerih »duše so ujete v napačna telesa«, medicinsko pomagati, da bodo lahko navsezadnje heteroseksualni. To seveda ni zmeraj tako in razen nasilja, ki ga transseksualne osebe doživljamo/-jo v vsakdanjem življenju, s(m)o tudi v pravno-medicinskem smislu neredko ujete v prave vice.

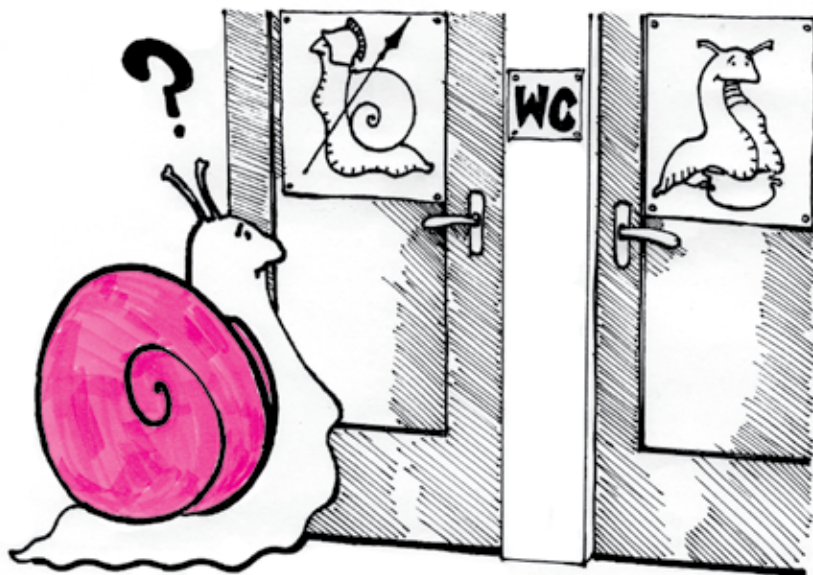
Obstaja razlika med osebami, ki se rade oblačijo v oblačila, tipična za spol, ki ni pripisan njim, razen tega pa si spola ne želijo trajneje spremeniti, od transseksualnih oseb, ki v svojem prvotno pripisanem spolu prav nikdar niso doma. Govorimo o transvestitih, **transvestizmu**. Verjetno ste vsi slišali za pevski trio Sestre. Kaj pa za film *Moje življenje v rožnatem*? Obvezno si pogledajte film *Ofsajd* iz Irana, o dekletih in ženskah, ki jim je v Iranu prepovedano gledanje nogometnih tekem v živo in se zato, da bi lahko z zvijačo vstopile na stadion, preoblačijo.

★ Ali je oseba, ki se preoblači, nujno homoseksualna? Ali si oseba, ki se preoblači, nujno želi tudi spremeniti spol? Ali si lahko predstavljate pevski trio, v katerem bi bile ženske preoblečene v moške in bi oponašale (stereo)tipično moško vedenje? Bi se nam zdele zabavne, komične ali nič kaj smešne?

Kaj pa estradnica Salomé – je transseksualka ali transvestit?

Se vam zdi, da bi se morala oseba, ki želi spol spremeniti, podvreči vsem obstoječim plastičnim operacijam, ali le tistim, za katere (če sploh katere) sama presodi, da so dovolj za zadovoljiv občutek o spolu?

Spol, ki nas tako močno določa, si moramo imeti možnost ustvariti in po svoji meri prikrojiti, oblikovati sami. Imeti ga moramo **možnost svobodno izražati in opredeljevati** ter imeti obvezo oziroma dolžnost tudi do spoštljivega in odgovornega

odnosa do soljudi in njihovih značilnosti. ★ Spol je na nek način kot polžja hišica, ki jo tako nepreklicno in nenehno vlačimo okoli, da je bolje, če se nam prilega, kot pa da nam je tesna, kajne?

Zato rajši **ne predpostavljajmo**, da so vsi naši učenci in učenke, sošolci in sošolke, prijatelji in prijateljice, bratje in sestre hetero! Niti da lahko po njihovih genitalijah ali

izgledu, tako, na oko sklepamo o njihovem spolu! Večinsko in normativno napačno prepričanje je, da sta spola dva. Zdaj smo nazorno videli, kako sporno je to. ★ Ali je oziroma ali mora biti možnosti za opredelitev lastnega spola, kadar je opredelitev sploh potrebna, nešteto? V katerih primerih se vam zdi, da je določitev spola za človeka življenjsko pomembna? Ali je za človeka res tako bistvena, da mora biti zapisana v osebnih dokumentih? Kako to, da tam nimamo zapisanih krvnih podatkov, ki so za naše preživetje dejansko bistvenejši?

★ Ali sodi k spolnim usmerjenostim tudi aseksualnost? Kaj pa biseksualnost? Razen heteroseksualne, ki je zaradi normativnosti komaj kdaj omenjena kot usmerjenost ali nagnjenje sploh, imamo lahko seksualna občutja tudi do neživih stvari ali do bitij, ki jim ne moremo opredeliti spola. V resnici se naša spolna nagnjenja tekom življenja lahko močno spreminjajo, nihajo in so povezana tudi s tem, kako doživljamo svoj lasten spol, kje živimo in kakšne potrebe si v spolnosti priznamo.

Podobno kot spol ni vnaprej določeno ali samoumevno dejstvo ob rojstvu in ga moramo imeti pravico opredeliti sami ali ga spremeniti, velja isto za spolno usmerjenost. Homoseksualnost ali biseksualnost je mnogo več kot to, da imajo ženske seks z ženskami, moški pa z moškimi.

Homofobija

» Nazaj med svoje štiri zidove, mavričniki! <<

Neznani homofobni nasilneži iz Maribora,
nogometni navijači

Poznamo več različnih odrazov homofobije. Od nelagodja, strahu, nasilnega vedenja do istospolnih ali domnevno istospolnih, do besednega napadanja, zmerjanja, ustrahovanja in brutalnih metod »zdravljenja«. ★ Kaj bi lahko bila osnova za **strah pred homoseksualnostjo**? Mnogokrat lahko slišimo, da homoseksualnost pomeni odklon od naravnega spola in naravne spolnosti in je zato ne le neobičajna, temveč celo nenormalna. Homoseksualne in v določenih primerih biseksualne osebe s(m)o dojete kot »drugačne« in to na način, ki zbuja vse zgoraj naštetu. Ob tem lahko pogosto slišimo, da je jasno, da s homoseksualnostjo ni vse prav, saj se ob istospolnem seksu ne morejo spočeti otroci. ★ Ali bi zato hetero parom, ki nimajo otrok, morali prepovedati pravico do poroke? Ne, gotovo ne, zato moramo to **pravico zagotoviti vsem enakopravno**.

Mnenje, da so družine partnerjev istega biološkega spola neprimerno okolje za odraščanje otrok, ali zelo podobno stališče, da homoseksualne osebe ne bi smele poučevati v šolah, ker bi enako utegnile skvariti mlade duše, je eden od tipičnih odrazov **homofobije**.

Homofobija gre pogosto z roko v roki z drugimi predsodki, recimo s **seksizmom, rasizmom** ali **ksenofobijo**. Če teh pojmov še ne poznate, se pozanimajte o njihovem pomenu.

Nasilni odzivi do gejev, to je do homoseksualnih moških, so zmeraj povezani s seksističnimi držami do žensk. ★ Moški, katerim se zdijo ženske tipično šibke, nerazumne in manjvredne, bodo zmeraj videli vedenje gejev »kot požensčeno«. Isti moški in redkeje tudi ženske imajo ponotranjene izrazito normirane predstave o moškosti in ženskosti. Zelo bojevito se postavljajo za to, kar menijo, da pritiče »pravemu« Moškemu in »pravi« Ženski.

Kakšna je povezava med nogometnim huliganstvom, ultranacionalizmom (naci-skini) in homofobijo ter heteroseksizmom?

Verjetno ste doslej že kje prestregli zgornjo izjavo dijaka ali pa jo celo izrekli. Tudi ta izjava je tipično **seksistična**, saj v rokavu skriva dvoje: izrazito **mačističen** odnos do

>> Mene 2 lezbijki ne motita, to je kul, ampak dva tipa, to je pa ogabno, res. <<

Dijak

žensk in povsem mačo držo v zvezi z lastno moškostjo. ★ Kako to, da je takšno izjavo precej nemogoče slišati iz ust dekleta ali ženske, čeprav se lezbični seks po mojem dosti bolj neposredno dotika njih samih kot pa mačističnih moških?

V predsodke iste družine sodijo tudi paranoje tipa: »Samo naj se me kak buzi dotakne, mu razbijem gobec,« ali »Moški homoseksualci hodijo po svetu, zapeljujejo mlade dečke in jih spreminjajo v homoseksualce.« Mar res mislite, da se da kakšno osebo prepričati za nekaj tako zasramovanega, opljuvanega in osovraženega? K »**ljubezni, ki si ne upa izreči svojega imena**«, kot pravi pesnik? Ne verjamem. Če tako mislite, po mojem še niste bili v resnici zaljubljeni. Razen tega lažje verjamem, da se mlada lezbijka pod pritiski družbe spusti v odnose s fanti, čeprav vidi, da ji ne dajejo ljubezenskega zadovoljstva, kot pa da bi se zgodilo obratno, da bi se kdo silil v homoseksualno vedenje, v homoseksualno identiteto, v homoseksualno življenje. Enako velja za mlade geje.

Poleg tega verjamem, da se je marsikateri ženski ali dekletu primerilo, da jo neznani moški ogovarjajo, ji žvižgajo ali ji drugače namigujejo? Pomislite, zakaj (skoraj) nikoli ni obratno? In zakaj naj bi tovrstno vedenje dekleta in ženske vseh usmeritev razžalilo neprimerno manj kakor moškega?

Vrnimo se ponovno k jeziku. Predlagam, da si naslednje besede zapišete na list papirja in jih vsako posebej počasi izgovarjate. Premislite, preden besedo izgovorite. Kako jo doživljate?

Buzerant, toplovodar, lezbača, feget, lezba, gej, lezbijka, ritopik, možača, peder. 🐾

Za trenutek si zamislite, da so usmerjene na vas osebno, osnovano ali ne. Kako bi se vas dotaknile? ★ Kako bi vas sprejela okolica, bližnji, če bi katera od teh danosti bila vaša stvarnost, če bi vi bili homoseksualni?

Uporaba tovrstnih besed z namenom, da bi človeka zmerjali in žalili, je tudi odraz **homofobije**.

V Kazenskem zakoniku Republike Slovenije je kršenje človekovih pravic zaradi spolne usmerjenosti in spola kaznivo dejanje.

141. člen: »Kdor zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju, spolni usmerjenosti, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali kakšni drugi okoliščini prikrajša koga za katero izmed človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, ki so priznane od mednarodne skupnosti ali določene z ustavo ali zakonom ... ali mu takšno pravico ali svoboščino omeji...«, se kaznuje ... Enako se kaznuje preganjanje posameznikov ali organizacij zaradi njihovega zavzemanja za enakopravnost ljudi.

Pomembna pa je tudi jasna opredelitev prepovedi vzburjanja nestrpnosti, v Zakonu o varstvu javnega reda in miru, iz leta 2006.

20. člen (vzbujanje nestrpnosti)

Če so dejanja iz ... člena tega zakona storjena z namenom vzbujanja narodnostne, rasne, spolne, etnične, verske, politične nestrpnosti ali nestrpnosti glede spolne usmerjenosti, se storilec kaznuje z globo najmanj 200.000 tolarjev.

Žal nimamo vseh dejanj za enako težke in se kaznivost nanaša le na telesno, fizično nasilje, ostalih oblik, ki smo jih omenili tu, pa ne vključuje. Homofobijo je dejansko včasih težko prepoznati, homofobične so lahko tudi homoseksualne in biseksualne osebe same.

Dotaknimo se še homofobnega nasilja, ki prihaja s strani tistih, ki se identificiramo kot homoseksualni, v smislu pritiskov na biseksualno opredeljene ljudi, naj se »odločijo za eno ali drugo«. Neredko gre za odkrito preferiranje »istospolne« usmerjenosti na račun nepriznavanja heteroseksualne možnosti. To je žalostno, saj je ravno zaradi znatne stopnje homofobije v naših družbah biseksualni osebi toliko pomembnejša sprejetost s strani homoseksualnih posameznikov ali skupnosti. Za osvoboditev od ustaljenih in samoumevnih normativov in predstav je zelo pomembna sprememba odnosa do homoseksualnosti. ★ Vendar res pomenljiv premik ne bo storjen, dokler tudi homoseksualni ne bomo sprejeli dejstva, da imamo ljudje zmožnost ljubiti ljudi obeh/različnih spolov.

Prav/ica

»Ali vprašate soseda, koga lahko poljubljate za dobro jutro? Izbira partnerja je naša pravica. Šele priznanje te pravice prav vsakomur pomeni, da jo lahko uživamo vsi.«

Nataša Posel, generalna sekretarka
Amnesty International Slovenija

Ljudje smo si neznansko različni. Ujeti vseh naših posebnosti ni mogoče. Pravica je kakor puščica, ki potuje nad našimi glavami in opredeljuje naše dostojanstvo in svobodo že z dejstvom, da smo ljudje. Bolj **splošne in za vse veljavne opredelitve človekovih pravic** zato ni možno dati.

Pri perečih vprašanjih, kakršna smo načeli doslej, se zdi težko poiskati enoznačen odgovor. Težava je, da moramo po nekakšnih merilih vendarle urediti naša življenja. Krivično je ta merila vzpostavljati na »naravi« (kaj to sploh je?), na morali (le-ta je močno podvržena normam, tradiciji, stereotipnim pričakovanjem) in na bogu (vsi ljudje ne poznamo ali ne priznavamo obstoja boga). Zato odgovorimo tako, kakor sem predlagala že zgoraj: enostavno, na etični osnovi. ★ Pravico imamo biti to ali biti ono.

To pomeni, da se bo zdelo, da ni »naravno«, to pomeni, da se bo zdelo, da ni »lepo, dobro in prav«, to bo gotovo pomenilo, da ni vseč skoraj nobenemu bogu, bo pa vključevalo VSE in to KOT ENAKE. To pa je že bolj pravično, kajne?

★ Zamislite si tekmovanje, na katerem se različna bitja potegujejo za podelitev neke pravice. Sodelujejo ptica, slon, opica, človek, zlata ribica in tjulenj. Njihova naloga je, da čimprej splezajo na drevo. Jasno je, da tekmovanje ni pravično, da smo pogoje tekme postavili neenako, kjer vsi sodelujoči nimajo enakih možnosti za doseg cilja. V tem smislu moramo imeti, čeprav po mnogih kriterijih močno različni, ljudje **možnost enakopravne obravnave**.

Opredelitve spolov in spolnih usmerjenosti moramo vrednotiti kot enakopravne in enako dobre. **Gre za pravico do samodoločitve in za pravico do tega, da si, kar si in pri tem nisi diskriminiran/a.** To sta temelja, osnovi človekovega dostojanstva, katerih glavni pogoj je, da s svojim izrazom ne ogroža nikogar. ★ Ali homoseksualne osebe komu ali čemu škodijo?

Mnenja o normalnosti in še bolj o naravnosti se razhajajo, zato bodite pozorni vsakič, kadar naletite na prikrajševanje pravic nekaterim ljudem na osnovi njihove nenorma/lnosti ali nenaravno/sti. Ta mnenja ali prepričanja seveda ne smejo vplivati na uživanje pravic. Četudi ste prepričani, da so transseksualni ljudje nenaravni nenormalneži, da

so homoseksualci perverzni bolniki, da se morajo ženske podrežati moškimi, je res, da imamo povsem ENAKE človekove pravice kot vi.

V Amnesty International po vsem svetu trdimo, da **o pravicah razhajanja in pogajanja ne sme biti!** Vsi imamo, v kolikor smo ljudje, enake pravice. Ravno tako imamo svobodo samodoločitve svojega spola in spolnega izraza ter spolne usmerjenosti. Pogoj je ta, da naša svoboda ne posega v svobodo ostalih ter da spoštujemo svoje dolžnosti! Tako morajo imeti vsi ljudje, ne glede na okoliščine, v katerih živijo, popolnoma enak dostop do vseh človekovih pravic. Dejansko pa je tako, da nekatere naše osebne okoliščine, ki smo jih že našli v začetku, predstavljajo tveganje za kršenje človekovih pravic. Določene skupine ljudi smo tako ranljivejši od ostalih: ženske, spolne manjšine, ljudje nebele rase, revni itd.

**»» Ljudem ne bi smeli dajati posebnih pravic
z ozirom na to, s kom spijo. ««**
Marsikdo

Kaj je glede tega zapisano v Ustavi Republike Slovenije, predvsem v njenem drugem delu, ki govori o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah? Seznajte se tudi z **Evropsko direktivo proti rasni in spolni diskriminaciji** iz leta 2000, kateri je zavezana tudi Slovenija.

Leta 2006 je Evropski parlament sprejel **Resolucijo proti homofobiji v EU**, ki je dostopna na spletu tudi v slovenskem jeziku:

<http://www.europarl.europa.eu> | vpis v iskalnik: resolucija proti homofobija

Pregledna naslova za spoznavanje z mednarodnimi mehanizmi glede strpnosti in ne-diskriminacije sta tudi:

<http://www.coe.int>

<http://tandis.odihhr.pl/index.php?p=qu-in,4>

Razmisli, ali je resolucija za državo zavezujoča enako kakor je zavezujoča direktiva?

Zanimati bi vas utegnil izčrpen priročnik, med ostalim posvečen tudi diskriminaciji v pravu in politikah EU, ki ga je izdal Mirovni inštitut, **Priročnik za nevladne organizacije v boju proti diskriminaciji**, iz leta 2005:

http://www.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/Prirocnik_NVO.pdf

Zakaj so v 14. členu Ustave Republike Slovenije ravno te okoliščine navedene tako? V čem se razlikuje verska pripadnost od spola? Kako od spolne usmerjenosti? Ali je posebej navedena bojazen pred razlikovanjem na osnovi spolne usmerjenosti? Kaj je mišljeno pod razlikovanjem glede na spol? ★ Kaj pomeni, da so človekove pravice neodtujljive, nedeljive, nezastarljive in enake za vse (tj. splošne in univerzalne) ter da imamo vsi enako dostojanstvo? Ali je nujno potrebno, da se človekove pravice opredelijo in tako zavarujejo z močjo prava?

Včasih nekateri ljudje izrazijo vtis, da določenim ljudem pripadajo neke posebne pravice. Zakaj iz mnogih navedkov v naši brošuri veje prepričanje, da ni potrebe po javnem zahtevanju pravic ali po javnem izkazovanju ljubezni, privlačnosti, spolnosti tistih, ki so zelo »drugačni« od večine, če smo si v državi vsi enaki? ★ Ali je pravica do svobodne izbire ljubezni ali vere ali kar pravice do nediskriminiranosti potemtakem nekaj, kar je enim ljudem bistveno določilo, drugim pa ne? Ali se pripadniki večine ali tisti, ki imajo neko moč, zavedajo svoje dominantne pozicije ali jo jemljejo za samoumevno? Ali je upravičena bojazen pred enakopravnostjo vseh ljudi?

Nenazadnje, ustavna pravica je, da lahko državljani miroljubno izražamo svoje prepričanje z javnim delovanjem, zborovanjem in osveščanjem. Ali ste to pravico že kdaj uveljavili?

Kaj ima prepoved diskriminacije na osnovi rase opraviti z odpravo sužnjelastništva? Kako se vam sliši argument iz ust sužnjelastnika iz 18. stoletja, da je takšno stanje naravno in da so upori in zahtevanje pravic za sužnje preuranjeni, da zanje še ni dozorel **pravi čas**? Navadno je tako, da si ni potrebno ravno izmisliti nekih novih, posebnih pravic ali čakati, da nam bodo ob »pravem času« padle v naročje. Potrebno je zagotoviti, da so obstoječe pravice enakovredno in enakomerno porazdeljene med vse ter zakonsko preprečiti diskriminacijo, to je normativno razlikovanje.

Omenili smo, da tudi zakoni lahko predstavljajo temelj za norme v naših družbenih življenjih. ★ Zakonodaja ni od zmeraj nespremenjena. V preteklosti smo, denimo, imeli poroke le med pripadniki najvišjih slojev, dandanes so običajne. Nekoč so bili otroci

rojeni izven zakonskih zvez imenovani sramotilno in so bili močno stigmatizirani itn., saj so odstopali od heteropatriarhalne tradicije in norm, ki jih je vsiljevala. Še do nedavnega je veljalo za pravico ali pa je ostalo nekaznovano, da v zakonski zvezi mož posiljuje ženo. Ponekod je še zmeraj tako.

Ali si lahko predstavljate, da je **zakonska izenačitev pravic** glede opredelitve spola in spolne usmerjenosti pomembna za to, da bomo ljudje tudi sicer bolj vključujoči in enakopravni do vseh? Ali pomeni, da sta opredelitvi spola (moški, ženska) in usmerjenosti (heteroseksualnost) kaj slabši od drugih, če trdimo, da smo si ljudje enaki in da moramo imeti enake pravice? Ali so z dejstvom, da »pankrti« niso več družbeno nesprejemljiv pojav, otroci rojeni v heteroseksualnih zakonskih zvezah danes kaj manj vredni, ogroženi?

Ne, niti heteroseksualni ljudje niti poročeni pari zaradi enakopravnosti ne postanejo vredni manj. Res pa je, da se s tem privilegiji, ki jih prinaša zakonska zaščita pravic in dolžnosti, izhajajoč iz zakonske zveze ali spolne usmerjenosti, morajo **razširiti in razdeliti enako med vse**. To lahko večini oz. tistim, ki uživajo določeno zakonsko ureditev in ki so tudi zato sebe navajeni imenovati za »**normalne**«, »**prave**«, »**naravne**« itd. povzroči neupravičeno nelagodje in strah, da bodo čemu prikrajšani.

★ **Zakaj se homoseksualni pari v Sloveniji ne smejo in ne morejo poročiti, to pomeni, da si ne morejo postati sorodniki, svojci, ožji družinski člani?** No, morda na to preprosto vprašanje zaenkrat ne znate odgovoriti, morda o tem še niste razmišljali. V letu 2006 sta v Sloveniji dva moška registrirala svoj avto, pardon, partnerstvo. Ali veste, kakšne so pravice in dolžnosti hetero parov pri poroki? Ali sta **registrirano partnerstvo** in poroka isto? V čem so razlike?

Glavne pomanjkljivosti zakona o registriranem partnerstvu so, da ne ureja osnovnih zadev na področju socialnega varstva, tj. pravice do socialnega, zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja po partnerju ali partnerici. Nadalje so razlike v pravicah, ki se tičejo posvojitve, torej registrirani partner ne pridobi, tako kot zakonec, avtomatsko starševskih pravic in dolžnosti. In še in še.

Ali se vam zdi tovrstna zakonodaja diskriminatorna?

Oglejte si elaborat avtoric T. Greif in N. Velikonja, **Primerjalna analiza evropske zakonodaje na področju istospolnih partnerskih skupnosti: stanje v Evropi in Evropski uniji in v Sloveniji**, dostopen na spletu:

http://www.ljudmila.org/lesbo/lesbo/1920/lesbo_19_20_analiza.pdf

Večkrat lahko slišimo, kakšni reveži so otroci v homoseksualnih skupnostih, saj jih okolje, podobno kot nekdaj »pankrte«, grdo diskriminira in družbeno **stigmatizira**. Ali se vam ne zdi to nesprejemljivo s stališča otrokovih pravic? Mar nima sleherni otrok pravice do enakopravnosti ne glede na družinsko skupnost in ostale okoliščine, v katerih živi?

Kdo mislite, da bolj posega v svobodo drugega: tisti, ki pravi, da je treba homoseksualce iztrebiti, zdraviti, spreobrniti, ali tisti, ki ljubi moškega, ki mu ljubezen vrača?

Dotaknili smo se pomembnega področja, ki se imenuje **človekovo dostojanstvo**.

★ Kaj sestavlja vaše lastno dostojanstvo? Kaj bi vaše osebno dostojanstvo okrnilo, zmanjšalo ali celo odvzelo?

Zavzemanje za človekove pravice je učenje

» Ja, kar sem naj pride, ji bomo mi
že pokazali, kako se stvari streže. «

Srednješolec

Kaj bi rekli o skupini moških, ki je posilila mladega fanta s Kosova, ker je gej, njegovega fanta pa prisilila, da je nemočno gledal? S takimi dejanji storilci sicer hočejo pokazati, da sami še zdaleč nimajo homoseksualnih želja, da se popolnoma razlikujejo od gejev, kar pa s tem nasilnim seksualnim dejanjem neposredno postavijo v protislovje. ★ Oba prizadeta moška sta se leta 2006 zatekla v Slovenijo, kjer sta zaprosila za **azil na osnovi spolne usmerjenosti**. Ali mislite, da bi bila, če bi ju slovenske oblasti vrnile v matično državo, vnovič izpostavljena veliki nevarnosti za nasilje?

Ali poznate družbene rituale, ko v nekaterih skupnostih deklicam izrežejo celoten ščegetavček ali njegov del, ponekod tudi sramne ustnice, ali pa jim vhod v nožnico zašijejo? Ali te prakse še zmeraj obstajajo? Katere pravice vse so tem deklicam kršene?

Bi znali navesti še katere oblike nasilja in razlikovanja na osnovi spola? ★ Ali lahko prepoved splava pomeni diskriminacijo ženske?

Že prej smo omenili informacijo kot možno začetno točko, ki ima včasih iztek v predsodku. **Kdaj mislite, da je najpametneje dobiti prvič informacijo o homoseksualnosti ali biseksualnosti?** Niste še nikdar razmišljali o tem? No, pa dajmo skupaj:

★ Kdaj ste torej dobili prve informacije o heteroseksualnosti? Ali ste jih obenem tudi o homoseksualnosti? Če sprejmemo, da smo si ljudje enakopravni, potem bi morali obe informaciji dobiti sočasno in vrednostno nevtrarno. Ali so torej v zvezi s tem izražena mnenja, da gre za promoviranje homoseksualnosti, kadar o tej temi primerno govorimo v šoli, drugih javnih ustanovah ali v medijih, potemtakem sploh upravičena?

Homoseksualnost je le **ena od oblik ljubezni**, kakor pravi neka stara slikanica. Ljubezen pa je sreča najboljše oblike. Za zagovarjanje pravic ni bistveno niti to, da neka praksa ali identiteta obstaja od zmeraj. Bistveno ni niti to ali imajo takšno vedenje tudi živali ali so takšne, tj. homoseksualne, biseksualne. Ravno tako ni bistveno, da je homoseksualnih v družbi toliko in toliko odstotkov. Zapomnimo si: če bi bil na planetu Zemlja **en sam človek**, ki bi prehajal iz spola v spol, bi moral imeti popolnoma enake pravice, kakor vsi ostali Zemljani. Enako, če bi bila na svetu ena sama homoseksualna ali biseksualna oseba. Obstajati bi morala v vseh zakonih kot enakopravna!

Veliko ljudi se boji zavzemati za (svoje) pravice. ★ Pri pravicah, ki se tičejo naših teles, spola in seksualnosti, je to toliko bolj pereče in za ta zavzemanja potrebujemo res veliko poguma. Dokler na svetu obstaja eno samo bitje, ki doživlja krivico, nima nihče med nami razloga, da živi brezskrbno.

» Vse je vredno, dokler to obdržijo
zase in ne kvarijo nedolžnih otrok. «

Vzgojiteljica

Kar pa se tiče zgornje vzgojiteljčine izjave, lahko iz lastne izkušnje trdim, da nekatere moje sošolke že niso postale hetero zaradi profesorja telovadbe, ki ni niti približno skrival ne svoje heteroseksualnosti ne svoje potentnosti, niti zaradi koga drugega ne. Zato je povsem neumestno sklepati, da bo kdo postal homo zaradi homoseksualnega učitelja ali učiteljice. Ali, ker o tem kaj pametnega sliši od koga drugega. In tudi moj prijatelj Jure ni odkril, da je gej, ker je bila njegova telovadna lezbijka. ★ Torej homoseksualnost ni kot virus, ki bi si ga na nek, le posvečenim znan način, podajali. Tudi govorjenje ali poznavanje tematike nas ne bo »naredilo« hetero, bi ali homo. Nasprotno, pomagalo nam bo **postati to, kar smo**. In seveda, lahko da bomo zaradi tega odprtejši in bolj kul.

Poskušajmo ugotoviti, katere predstave imamo izgrajene na strahu in katere na normativnem razlikovanju? Za takšen strah vemo, kakšen je; nevaren, a prazen, če ga le pogledamo iz oči v oči. ★ Strah in nelagodje izgineta, ko popolnoma sprejmemo, da sta svobodni določitvi spola in spolne usmerjenosti le eni od pomembnih, individualnih oblik našega bivanjskega izraza.

Ali sta vzgoja in izobraževanje nevtralna? Tudi v šoli je enakost prvi kriterij nevtralnosti. **Ali bi učenje o enakovredni in enakopravni spolni identiteti, vedenjih ter občutjih, morala biti stvar kakšnega določenega predmeta v šoli ali raje del splošne omike?** Ste kdaj pomislili, »stara za matematiko je kul, njej bi Nejc lahko zaupal, da je gej«, čeprav nikdar ni nič dobesedno omenila ... Obstaja namreč tisoč posrednih načinov, da svoja stališča, držo in moralo posredujemo ostalim okoli nas, pa najsi delamo v vrtcu ali na univerzi, hodimo v šolo ali le po ulici.

★ Biti lezbijka ali gej, biseksualka/-ec ali transseksualka/-ec, medspolna/-en je **normalno** in **povsem kul**. Ni bolno niti slabo niti priučeno.

Ali nam to kdaj povedo v šolah? ★ Ali imate v katerem od učbenikov omenjeno homoseksualnost? Če imate, kako je o njej govora? Ali šola zaščiti mlado lezbijko ali geja pred preganjanjem in homofobijo? Ali je zate šola kraj, kjer se lahko počutiš svobodno/-ega v izražanju tega, kar si?

Ste kdaj pomislili: statistično je skoraj gotovo, da imate v ★ 25-članskem razredu fanta, ki je gej, v 35-članskem lezbijko, v 120-članskem transseksualno, na 2000 oseb pa eno medspolno osebo. V 25-članskem razredu je približno 30 odstotkov mladih imelo razne homoseksualne izkušnje, od tega bodo v odraslosti biseksualni dve/-a do tri/-je. Če se vam doslej noben učenec ali učenka ali vrstnica ali vrstnik še ni razkril/-a, če trdite, da ne poznate nobene homoseksualne osebe, se lahko utemeljeno vprašate, ali dovolj odkrito sporočate: jaz sem odprt/-a, **nasprotujem vsaki obliki nasilja na osnovi spola in spolne usmerjenosti. Vse ljudi spoštujem kot enakovredne.**

Pozor, visoka zahtevnost!

Nasilje in zlo lahko umažeta, uničita in razvrednotita razsežnosti, mnogo večje od njiju. Če bi bil na svetu en sam človek, ki bi želel vojno, je dosti verjetneje, da jo sproži, kakor da bi dosegel svoj cilj en sam človek, ki bi se boril za odpravo vojne. Mir in svoboda sta vrednoti, ki sta morda edini še bolj ranljivi in minljivi od življenja samega. Naučimo se ju spoštovati in poglobljati!

Naučiti se moramo budnosti, odprtosti in tega, da nam ni vseeno ter da znamo in hočemo delovati, kadar nas prizadetost nad krivico prižene čez rob. Nobena sprememba se nikdar ni zgodila iz nič niti ni poniknila nazaj v nič. ★ Začela se je pri enem samem pogumnem posamezniku/-ci.

Kdaj ste nazadnje storili kaj prostovoljnega? Prostovoljstvo je vrlina, bolj častna od članstva v kateremkoli parlamentu katerekoli države na svetu.

Ljudje in organizacije, ki se zavzemamo za zmanjšanje trpinčenja, trpljenja in sovraštva do katerekoli **seksualno depriviligirane manjšinske skupine** ali posameznice/-ka, moramo za želene cilje nujno zmanjšati tudi **moč heteroseksizma, prevlade heteroseksualnosti in sistema dveh spolov**. Reči denimo, da »nimaš nič proti homoseksualnosti«, obenem pa nasprotovati zakonsko enaki obravnavi homoseksualnih oseb (pravici do poroke, pravici do nepristranskih informacij v zvezi s seksualnostjo, pravici do posvojitve otrok, pravici do statusa svojca itd.), je škodljivo in krivično. Nihče nima moralne pravice soditi: »naj imajo«, »oni ne bi smeli imeti« ipd. Dejstvo, da imamo tovrstnih izjav obilo, med drugim dokazuje, da si ljudje med seboj nismo enaki.

★ **Vprašanja** za bodoče aktivistke in aktiviste za človekove pravice lezbijk, gejev, biseksualnih ter transseksualnih (LGBT) in medspolnih oseb:

- ★ Ali veš, v kateri državi na svetu te ubijejo, če si homoseksualec moškega spola?
- ★ Kako za isti prestopek kaznujejo ženske?
- ★ Ali veste, da v Sloveniji homoseksualni moški ne smejo darovati krvi?
- ★ Ali je med geji več odstotkov HIV pozitivnih kakor med ostalo populacijo?
- ★ Kdaj je Ameriško združenje psihiatrov črtalo homoseksualnost s seznama psihičnih motenj in bolezni?
- ★ Ali so bili v času holokavsta tudi homoseksualni ljudje deportirani v koncentracijska in uničevalna taborišča ter tako del načrta nacističnega režima za zdravo in čisto arijsko raso?
- ★ Kakšna je po tvoje razlika med moško in žensko homoseksualnostjo?
- ★ Ali meniš, da bi LGBT in interseksualne/medspolne osebe morale imeti enake človekove, to je državljanske, socialne, ekonomske, politične pravice kot vsi?
- ★ Ali meniš, da bi homoseksualne, transseksualne, interseksualne in samske osebe morale imeti pravico do posvojitve otrok? V primeru, da se prvi in drugi odgovor razlikujeta, razmisli, kako pojmuješ človekove pravice in po katerem kriteriju jih podeljuješ sicer enakovrednim državljanom in predvsem, soljudem?

Katere organizacije in ustanove se ukvarjajo s pravicami na osnovi spola in spolne usmerjenosti? (Namigi: www.ljudmila.org/siqrd prinaša seznam vseh obstoječih nevladnih LGBT organizacij, med drugimi **Roza klub, Magnus, ŠKUC LL, Legebitra, DIH - Društvo za integracijo homoseksualnosti, Galfon – telefon za geje in lezbijke, Društvo prijateljev Legebitre in sekcija MKC Maribor – Lingsium** in dejavnosti ter tiskovin; dveh vladnih uradov: www.varuh-rs.si, www.uem.gov.si; seznam največjih nevladnih organizacij za odpravo nasilja nad ženskami v Sloveniji najdete na: www.amnesty.si/zenske.php in sodelujete v učenju človekovih pravic: www.amnesty.si/izobrazevanje.php).

Ste že spoznali ★ CD rom *Različnost bogati ne siromaši*, avtorja Romana Kuharja? Gre za izvrsten učni pripomoček za delo v razredu na teme predsodkov in z njimi povezanega razlikovanja lezbijk in gejev v vsakdanjem življenju. Obenem lahko naročite tudi delovni paket za učenje ★ »Človekove pravice žensk«, avtorice Romane Franković, ki je ravno tako namenjen učiteljem in vsebuje scenarije za delavnice učenja človekovih pravic, med drugim na osnovi spola in spolne usmerjenosti. Brezplačni izvod materialov (v slovenskem in angleškem jeziku), ali brezplačno izvedbo delavnice na vaši šoli, lahko naročite v pisarni Amnesty International Slovenije, ali pri: romana.frankovic@guest.arnes.si

Brošura **Homofobija ni kul!** je pošla, vendar jo lahko najdete v nekaterih knjižnicah po Sloveniji in v elektronski obliki na sledečem spletnem mestu, kjer izveste tudi več o projektu ★ *Ljubezen je ljubezen*: <http://www.amnesty.si/izobrazevanje.php?kid=109>

★ Kaj pomeni angleški izraz »queer«? 🐾

Na kaj, menite, je ciljala srednješolčeva izjava iz začetka tega poglavja, namenjena učiteljici, ki je na učno uro povabila aktivistko za človekove pravice lezbijk, gejev, biseksualnih in transseksualnih? Ali izjava namiguje na posilstvo kot metodo normiranja in normaliziranja? Kaj lahko učiteljica in aktivistka storita?

Za vprašanja, ki jim sami (recimo preko spleta ali v knjigah in časopisih) niste našli odgovora, ste prijazno vabljeni, da jih naslovite Amnesty International Slovenije na: amnesty@amnesty.si ali avtorici priročnika na maja.pan@amnesty.si.

★ Rad/-a bi sodeloval/-a...

Če ti ni vseeno, če ne maraš sedeti prekržanih rok, če te razjezi, da ti neprestano ponavljajo, da sveta ne moreš spremeniti, se vključi in seznani z učenjem človekovih pravic ali postani aktivist/-ka za človekove pravice. Spoznal/-a boš mlade, ki razmišljajo in čutijo podobno kakor ti, kul mladinske vodje/-iteljice, mentorice/-je, učitelj/e in učiteljice.

Novo! Mreža in skupina za pravice lezbijk, gejev, biseksualnih in transseksualnih (LGBT)

Po vsem svetu so lezbijke, geji, biseksualne in transseksualne osebe kriminalizirane, mučene ter zlorabljane samo zaradi svoje spolne identitete in spolne usmerjenosti.

Amnesty International in tudi njena sekcija v Sloveniji se trudita tovrstne kršitve človekovih pravic izpostaviti in preprečevati.

Opozarjamo vlade in lokalne oblasti, da izpolnijo svoje odgovornosti za zaščito LGBT oseb pred temi zlorabami, izobražujemo javnost in mlade.

Pokaži svojo solidarnost in človečnost! Prikluči se delovanju skupine proti predsodkom, stereotipom in diskriminaciji LGBT oseb.

Deluj! Spoštuj!

Pridružite se nam lahko na naslovu www.amnesty.si/lgbt ali pišite na maja.pan@amnesty.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

305:342.7

342.726-055.3

PAN, Maja

Ljubezen je ljubezen : priročnik za učenje in razumevanje

človekovih pravic na osnovi spolne identitete ter spolne
usmerjenosti / [avtorica Maja Pan ; risba Katerina Kalc]. -

Ljubljana : Amnesty International Slovenije, 2007

ISBN 978-961-6544-03-0

1. Gl. stv. nasl.

234685952

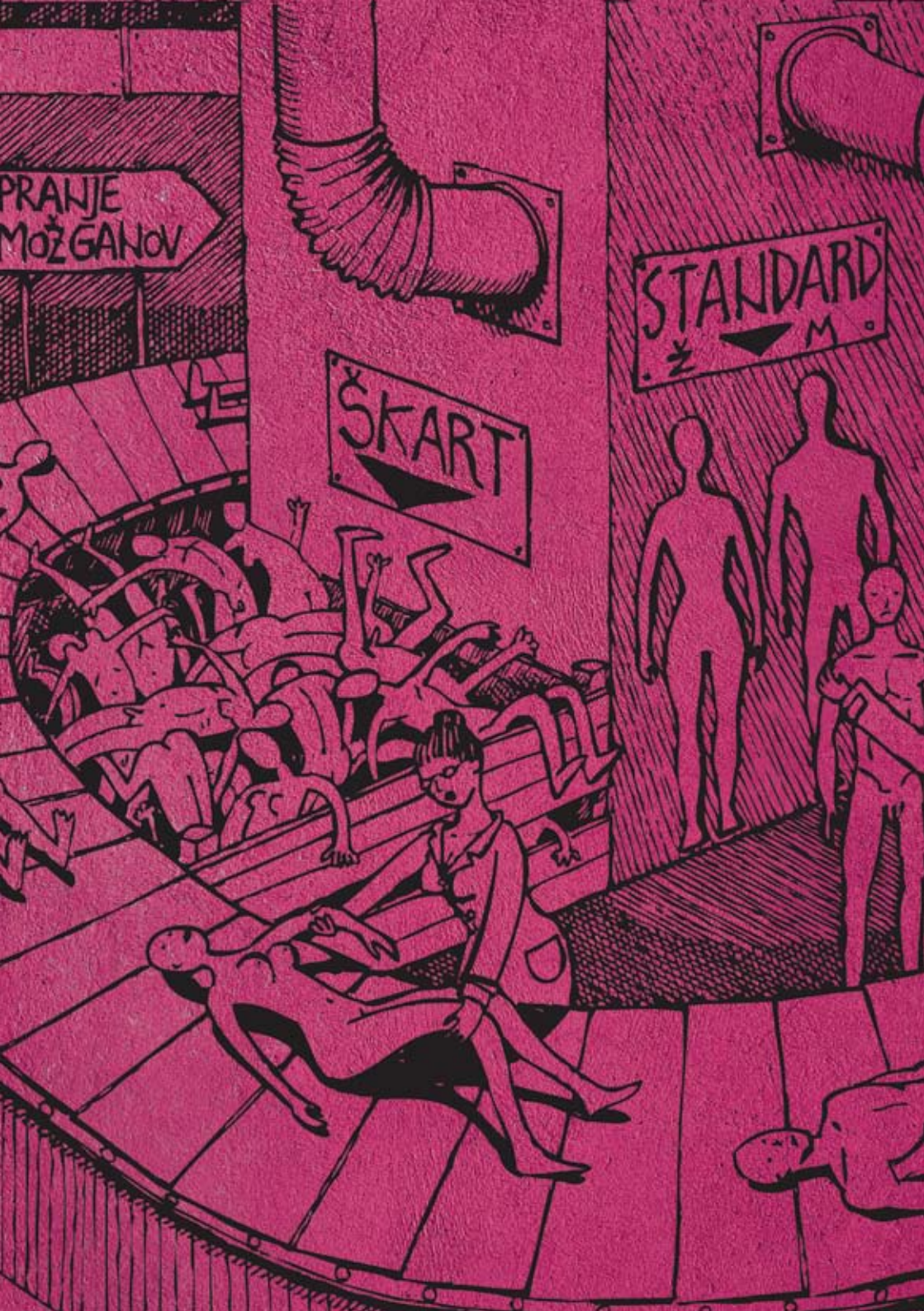

PO VSEM SVETU
SO LEZBIJKE, GEJI,
BISEKSUALKE/-CI IN
TRANSSEKSUALKE/-CI
DISKRIMINIRANI
A M N E S T Y
INTERNATIONAL
S L O V E N I J E
S P O R O Č A :
E N A K O S T J E
P R A V I C A V S E H I N
V P O N O S V S E M .
www.amnesty.si/lgbt

PRANJE
MOŽGANOV

ŠKART

STANDARD
Ž M

The background of the entire page is a watercolor illustration. It features two stylized human figures. The figure on the left is more abstract, with a large, rounded head and a body that blends into the green background. The figure on the right is more defined, showing a head, torso, and legs, rendered in shades of brown and green. The overall style is soft and artistic.

To je SEKS

Priročnik za varnejšo spolnost

Avtorja: mag. Blaž Vukelič, Peter Štangelj
Pregledal: Mitja Čosić

Izdajatelj: Društvo informacijski center Legebitra
Odgovorna oseba: Simon Maljevac

Lektoriranje: Urška Honzak
Oblikovanje: Matjaž Krmelj
Tisk: Grafika Gracer d.o.o.
Naklada: 4500 izvodov
Ljubljana, 2017

Univerza v Ljubljani | Medicinska fakulteta
INŠTITUT ZA MIKROBIOLOGIJO IN IMUNOLOGIJO

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZDRAVJE

Publikacija je nastala v okviru programa Odziv na hiv, ki ga izvaja DIC Legebitra v partnerstvu z Inštitutom za mikrobiologijo in imunologijo Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani. Za vsebino je odgovorno izključno DIC Legebitra.

Program Odziv na HIV financirata Ministrstvo za zdravje RS in Mestna občina Ljubljana. Delovanje ter programe in projekte Društva informacijski center Legebitra sofinancirata Študentska organizacija Univerze v Ljubljani in Fundacija financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji - FIHO. Stališča organizacije ne izražajo stališč FIHO.

| Kazalo

Uvod	4
Spolno prenosljive okužbe	6
Hiv	6
Hepatitis A	14
Hepatitis B	15
Hepatitis C	16
Sifilis	18
Gonoreja	20
Klamidija	21
HPV in genitalne bradavice	23
Herpes	25
Pravilna uporaba kondoma	27
Oralni seks	29
Poljubljanje	31
Lizanje ritke (rimming)	33
Igre z urinom (pissing)	34
Fisting	34
Spolne igrače	35
Kemseks	37
Testiranje na Legebitri	41
Zdrava ritka	46
Cepljenja	50
O Legebitri	52
Zdravljenje	54

| Uvod

Priročnik za varnejšo spolnost »To je seks« prinaša pregled najbolj pogostih spolno prenosljivih okužb in spolnih praks, s katerimi se srečujejo geji, biseksualci, moški, ki imajo občasne spolne stike z moškimi in transspolne osebe. Ta knjižica ne nadomešča testiranja ali posveta z zdravnico ali zdravnikom.

| Seks je nekaj lepega

Sprehod čez cesto, kolesarjenje ali vožnja avtomobila so za večino od nas vsakodnevne aktivnosti. Čeprav niso popolnoma varne, jih še vedno izvajamo in v njih uživamo. Podobno je s seksom. Prav je, da v seksu uživamo, čeprav obstajajo tveganja, ki pa jih je možno zmanjšati. Najbolj zanesljiva zaščita je preprečevanje stika okuženih telesnih tekočin, predvsem sperme in krvi, s sluznico. Za to je najbolj priročen kondom. Obstaja tudi možnost preprečevanja nekaterih spolno prenosljivih okužb s cepljenjem ali jemanjem zdravil, kot je PrEP, ki prepreči okužbo s hivom.

| Ne je ne

Poseben poudarek namenjamo soglasju pri seksu. Oba partnerja morata soglašati s seksom v vsakem trenutku. Tudi ko si pri seksu v podrejeni vlogi, lahko seks iz katerega koli razloga in kadar koli prekineš brez slabe vesti. To je lahko težavno ob uživanju drog ali alkohola, ko nisi zmožen dati soglasja ali pa ga ni zmožen dati partner.

| Testiranje na tri do šest mesecev

S to knjižico želimo spodbuditi redno testiranje na spolno prenosljive okužbe, sploh na hiv, hepatitis B in C, sifilis

ter gonorejo. Na Legebitri omogočamo brezplačno in zapno testiranje na omenjene okužbe v okviru programa Odziv na hiv. Pravočasno in redno testiranje namreč olajša zdravljenje. Testiranje svetujemo na tri do šest mesecev.

| Življenje s hivom

Okužba s hivom je danes kronično stanje, ki ga je mogoče obvladovati s pravilnim in rednim jemanjem zdravil. To pomeni tudi, da osebe, ki živijo s hivom, kmalu po začetku zdravljenja dosežejo nezaznavno virusno breme in tako okužbe praktično ne morejo prenesti na svoje spolne partnerje.

| Zaupanje

Ljudem, ki so nam všeč, zaupamo bolj. Zaupanje deluje kot lubrikant v odnosu, kar pomeni, da se bomo v seksualnem ali partnerskem odnosu bolj sprostili in zblížali. Vendar zaupanje ni zagotovilo, da bo imel partner iste poglede glede varnejše spolnosti. Pred pričetkom opuščanja zaščite je smiselno testiranje obeh partnerjev in pogovor o morebitnem seksu izven partnerstva.

| Kako ti lahko pomagamo na Legebitri?

Poleg testiranja ponujamo tudi možnost svetovanja. Če boš ob branju te knjižice ali kadar koli kasneje naletel še na kakšno vprašanje, povezano s spolnostjo, ti z veseljem odgovorimo. Obiščeš lahko našo spletno stran KAJiščeš.si, kjer se lahko povsem anonimno pogovoriš z našimi svetovalci, nam pišeš na info@KAJisc.es.si, se oglasiš osebno na enem od terminov testiranja ali pa nas pokličeš.

Veliko lepih trenutkov!
Ekipa testiranja na Legebitri

| Spolno prenosljive okužbe

| Hiv

Hiv ali humani virus imunske pomanjkljivosti se nahaja v nekaterih telesnih tekočinah. Do prenosa hiva lahko pride ob stiku sperme, krvi, predsemenske tekočine, rektalnih ali vaginalnih izločkov s sluznico ali odprto rano ali ob souporabi pribora za injiciranje. Hiv lahko vstopi v telo skozi usta, predvsem pa skozi danko, zadnjik, sečnico, prepucij (kožico penisa), čankar (pri okužbi s sifilisom) ali nožnico, saj so te sluznice prepustne za mikroorganizme. Hiv ne prehaja skozi nepoškodovano kožo.

Največja možnost okužbe je pri nezaščitenem analnem in vaginalnem seksu ter pri souporabi igle za injiciranje drog. Možnost prenosa pri oralnem seksu je zelo majhna. Če ti ga nekdo pofafa, je možnost še manjša oziroma je praktično ni.

| Seks z osebo s hivom

V aplikacijah za zmenke lahko opaziš, da imajo nekateri zapisano *on treatment* in *undetectable*. *On treatment* pomeni, da je oseba hiv pozitivna in se zdravi.

Undetectable pa pomeni, da je oseba hiv pozitivna, se zdravi in ima nezaznavno virusno breme. V tem primeru možnosti prenosa hiva med seksom praktično ni. Raziskave in izkušnje kažejo, da še ni prišlo do nobenega tovrstnega prenosa virusa.

Navedbe v spletnih osebnih profilih niso vedno resnične, zato ti vseeno svetujemo uporabo kondoma, že zaradi možnosti prenosa drugih spolno prenosljivih okužb.

| Kako se hiv ne prenaša?

S slino, solzami in urinom in blatom okužba ni mogoča. Hiv se ne prenaša s poljubljanjem, objemanjem, pitjem iz istega kozarca, uporabo istega jedilnega pribora, souporabo posteljnine ali brisače ali pri vzajemnem masturbiranju.

Prav tako se ne prenaša z znojem, pri stiku krvi ali sperme z nepoškodovano kožo ali zaceljeno rano, s souporabo pripomočkov za osebno nego (škarjice za nohte, pincete, milo, glavnik) in s souporabo brivnika.

Če se oseba s hivom zdravi in ima nezaznavno virusno breme vsaj pol leta, okužbe ne more prenesti na spolnega partnerja.

| Simptomi okužbe

Akutni hiv sindrom lahko poteka brez simptomov ali pa se ti pojavijo v prvih tednih po okužbi. Simptomi so lahko podobni simptomom gripe ali prehlada, na primer povišana telesna temperatura, boleče mišice, povečane bezgavke, slabost in utrujenost. Običajno ti simptomi izzvenijo, čemur sledi večletno obdobje brez težav. Po povprečno osmih do desetih letih se nezdravljena okužba s hivom razvije v aids.

Aids je zadnja stopnja okužbe s hivom, ki se običajno razvije pri dolgotrajno hiv pozitivnih osebah, ki se ne zdravijo. Njihov imunski sistem postane zelo šibek. Pri teh osebah obstaja tveganje za razvoj okužb in bolezni, ki bi pri hiv negativnih osebah potekale bistveno lažje ali pa se sploh ne bi razvile. Posledica nezdravljenega aidsa je smrt.

| Zdravljenje

Okužba s hivom je še vedno kronično stanje, ki ga hiv pozitivne osebe s pravilnim in rednim jemanjem zdravil (t. i. adherenca) in rednimi kontrolami vedno lažje obvladujejo.

Učinkovita zdravila preprečujejo razmnoževanje hiva in tako omejijo poškodbe imunskega sistema. Zato so osebe, ki zdravila redno jemljejo, zdrave. Prav zaradi teh zdravil lahko večina ljudi, ki živijo s hivom, pričakuje običajno življenjsko dobo.

Zahvaljujoč zdravilom dandanes le redki posamezniki v Sloveniji zbolijo za aidsom, pa tudi ti se običajno pozdravijo. Praviloma gre za tiste osebe, ki za svojo okužbo izvejo zelo pozno, ponavadi leta po okužbi.

| Testiranje

Pogostost testiranja je odvisna od števila spolnih partnerjev in doslednosti pri uporabi kondoma. Svetujemo ti testiranje na tri do šest mesecev. Najbolj zanesljivi so konvencionalni krvni testi, ki jih opravimo v laboratoriju.

Kdaj si se nazadnje testiral?

Preveri termin in lokacijo naslednjega testiranja na KAJiščeš.si

| Testiraj se šest tednov po seksu brez kondoma

Testiranje je smiselno šele šest tednov po tveganim spolnem odnosu, ko lahko testi z veliko gotovostjo zaznajo okužbo. Prezgodnje testiranje lahko da lažen nereaktiven rezultat.

| **Reaktiven izvid**

V primeru reaktivnega testa je treba na infekcijski kliniki opraviti še potrditveni test, ki zanesljivo potrdi ali ovrže okužbo s hivom.

| **Preventiva**

Kondomi veljajo za učinkovito in dostopno zaščito pred okužbo s hivom.

V primeru opuščanja kondomov je smiselno, da se oba partnerja testirata. Odveč ni niti pogovor o monogamnosti oziroma dosledni uporabi kondomov izven razmerja.

Med preventivne ukrepe uvrščamo tudi redno testiranje na ostale spolno prenosljive okužbe, saj lahko prisotnost drugih SPO poveča možnost prenosa hiva.

Učinkovito preventivo predstavljata tudi PrEP, terapija, ki prepreči okužbo s hivom, in protiretrovirusno zdravljenje oseb s hivom, ki zmanjša virusno breme in onemogoča prenos hiva na druge.

TVOJ BUDDY

Podpora za osebe s hivom

Osebno, spletno ali telefonsko
svetovanje in podpora

Druženje

Pomoč v primeru diskriminacije

Praktični napotki, informacije in pomoč

Za več informacij

nas pokliči
030 478 578

nam piši
buddy@legebitra.si

anonimno in zaupno

KAJiščeš.si/buddy

| PrEP

PrEP je relativno nova in učinkovita oblika preventive pred HIV-om. Pomeni preventivno zdravljenje, katerega cilj je preprečitev okužbe s HIV-om pri nezaščitenem seksu. Pri tej terapiji se uporabljajo zdravilo Truvada oziroma generična zdravila, ki vsebujejo dizoprosiltenofovirat in emtricitabin. V nekaterih državah je PrEP na voljo v okviru zdravstvenega zavarovanja. V Sloveniji je trenutno (oktober 2017) na voljo le samoplačniško.

PrEP brez nadzora specialista infektologa odsvetujemo, saj lahko jemanje zdravil ob prisotni okužbi s HIV-om povzroči mutacije virusa in vpliva na uspešnost zdravljenja HIV-a. Specialist infektolog bo spremljal tvoje zdravstveno stanje, morebitne stranske učinke in izvajal redno testiranje na spolno prenosljive okužbe.

| Kaj pomeni, če je kdo na PrEP-u?

Na aplikacijah za zmenke pogosto zasledimo uporabnike, ki so na PrEP-u. To ni nikakršno zagotovilo, da to drži ali da so ti posamezniki HIV negativni. To še posebno velja za tiste, ki uživajo PrEP brez zdravniške kontrole. Napačen režim jemanja lahko poveča verjetnost okužbe s HIV-om, jemanje brez predhodnega testa na HIV pa lahko celo vpliva na uspešnost nadaljnjega zdravljenja morebitne okužbe. PrEP tudi ni zagotovilo, da posameznik nima drugih SPO.

Več informacij o PrEP-u lahko dobiš tudi:

- na Legebitrinem testiranju
- preko e-pošte info@KAJisc.es.si
- preko spletnega klepeta na KAJisc.es.si vsak delovnik od 10.00 do 16.00
- preko telefonske številke **070 361 696**.

| PEP, zdravljenje po izpostavitvi virusu

Če si seksal brez kondoma, se je kondom poškodoval ali pa ti je sperma partnerja prišla v oči ali usta, ti je lahko na voljo PEP, zaščitno protiretrovirusno zdravljenje, ki lahko prepreči okužbo s hivom, tudi če je virus že vstopil v telo.

DLje časa kot mine od izpostavitve, manj učinkovit bo PEP. Najbolj učinkovito je, če z zdravljenjem začneš v prvih 24 urah po tveganem dogodku. Vsekakor pa ne čakaj več kot 72 ur.

PEP je na voljo brezplačno za vse osebe z urejenim zdravstvenim zavarovanjem, če tako presodi zdravnik, specialist infektologije.

| Kako do PEP-a?

1. Oglasi se na urgenci ali pri svojem osebнем zdravniku in zahtevaj nujno napotnico za infektologa.
2. Z napotnico se odpravi na Kliniko za infekcijske bolezni in vročinska stanja (Japljeva 2, Ljubljana) ter v urgentni ambulanti pojasni, kaj se je zgodilo.
3. Specialist infektologije bo presodil, ali je glede na tvoj dogodek smiselna uvedba PEP-a.
4. PEP pomeni štiritedensko dosledno jemanje protiretrovirusnih zdravil.

HIV SOS

Za pomoč in vprašanja glede dostopa do PEP-a smo ti na voljo 24 ur na dan, vse dni v tednu na telefonski številki 070 361 696.

Sumiš, da si bil izpostavljen hivu?

Ukrepaj hitro. Zdravila je najbolje prejeti čim prej, največ do 72 ur po izpostavitvi.

HIV SOS

070 36 16 96

zaupen | anonimen
nonstop

KAJiščēš.si/PEP

| Hepatitis A

Hepatitis A je virusna okužba, ki se prenese z okuženo hrano ali vodo, pri spolnih odnosih pa pri rimmingu (lizanju ritke), fingeringu (s prsti), fistingu ali spolnih igratih z blatom.

| Simptomi

Od okužbe do prvih znakov bolezni mine od dva do šest tednov. Pri odraslih je bolezen običajno močnejše izražena in traja dlje. Pojavijo se utrujenost, tiščanje pod desnim rebrenim lokom, zmanjšan apetit, bruhanje ali boleč trebuh.

Po nekaj tednih simptomi izzvenijo. Za okužbo s hepatitisom A je značilna popolna ozdravitev brez posledic. Zapleti so redki.

| Preventiva

Najbolj učinkovita zaščita pred hepatitisom A je cepljenje. Necepljenim omogočamo brezplačno kombinirano cepljenje na hepatitis A in B v sodelovanju z NIJZ.

| Zdravljenje

Zdravljenje je simptomatsko, saj protivirusnih zdravil za usmerjeno zdravljenje hepatitisa A ni. Po preboleli okužbi ostaja doživljenjska imunost.

| Testiranje

Rutinsko testiranje se ne izvaja.

| Hepatitis B

Hepatitis B je spolno prenosljiva okužba, ki povzroča vnetje jeter. Virus hepatitisa B se prenaša s spermo, krvjo, in vaginalnimi izločki, zato je prenos mogoč pri nezaščitenih analnih spolnih odnosih in pri oralnem seksu.

Prenos je možen tudi s skupno uporabo predmetov za intimno nego, kot sta zobna krtačka ali britvica, pri nesterilnem tetoviranju ali piercingu. Prav tako je možna okužba ob souporabi igel za injiciranje drog.

| Simptomi

Okužba pogosto poteka brez kliničnih in laboratorijskih znakov bolezni, sicer pa je potek podoben znakom hepatitisa A. Razlika je v trajanju bolezni, saj hepatitis B traja dalj časa. Pri petih do desetih odstotkih okuženih bolezni preide v kronično obliko, ki lahko pripelje do jetrne ciroze in raka jeter.

| Testiranje

Od prenosa okužbe do pozitivnega testa lahko mine od šest tednov do šest mesecev.

Če si okužbo s hepatitisom B prebolel, si praviloma doživljensko zaščiten pred ponovno okužbo. Ponovno testiranje ni smiselno.

| Zdravljenje

Akutni hepatitis B se večinoma zdravi simptomatsko. V primeru huje potekajoče bolezni so uvedena protivirusna zdravila. Protivirusna zdravila lahko uporabimo pri zdravljenju kroničnih oblik hepatitisa B. Zdravljenje je praviloma dolgotrajno, tudi doživiljenjsko. Pri najhujši obliki bolezni je potrebna presaditev jeter.

| Preprečevanje

Kondom velja za učinkovito zaščito pred okužbo s hepatitisom B.

Svetujemo cepljenje proti hepatitisu B, ki velja za učinkovito zaščito in ki ga omogočimo brezplačno. Cepljenje priporočamo tudi spolnim partnerjem in družinskim članom oseb s kroničnim hepatitisom B. Večina posameznikov od generacije 1993 naprej je proti hepatitisu B cepljena in najverjetneje doživiljenjsko zaščitena.

| Hepatitis C

Hepatitis C je virus, ki se nahaja v telesnih tekočinah, vendar je tveganje za okužbo pri spolnih odnosih bistveno manjše kot pri hepatitisu B. Posledice okužbe, ki napade jetra, so lahko ciroza in odpoved jeter ali rak na jetrih.

Hepatitis C se prenaša s krvjo pri injiciranju drog z isto iglo ali snifanju z isto slamico, lahko pa tudi pri grobih nezaščitene oblikah analnega seksa, denimo pri skupinskem fistingu ali souporabi spolnih pripomočkov.

| Simptomi

Okužba v večini primerov poteka brez znakov ali pa so ti podobni kot pri hepatitisu B, na primer utrujenost ali depresija.

| Zdravljenje

Sodobna zdravila omogočajo izredno uspešno zdravljenje in ozdravitev brez stranskih učinkov. Zdravljenje običajno traja tri mesece.

| Testiranje

Od prenosa okužbe do pozitivnega testa lahko mine do šest mesecev. Če si v preteklosti prebolel hepatitis C, testiranje na Legebitri ni mogoče, saj testiramo na protitelesa, ki ostanejo v telesu tudi, ko je okužba pozdravljena. Svetujemo ti redno testiranje na kliniki, kjer si se zdravil.

Okužba lahko poteka brez simptomov.

Poišči termin na KAJiščeš.si in se testiraj.

| Preprečevanje

Kondom velja za najbolj učinkovito zaščito pred okužbo s hepatitisom C pri analnem seksu. Pri snifanju in injiciranju drog uporabljaj lasten pribor, pri fistingu pa rokavice.

Cepivo proti virusu hepatitisa C ni na voljo.

| Sifilis

Sifilis (tudi lues) povzroča bakterija *Treponema pallidum*. Prenaša se z neposrednim stikom z razjedo (čankarjem), nezaščitenimi analnimi, oralnimi in vaginalnimi spolnimi odnosi, lahko tudi s poljubljanjem.

| Simptomi sifilisa

Najbolj pogost simptom sifilisa je trdi čankar, neboleča razjeda oziroma ranica, ki se lahko pojavi na penisu, v zadnjiku ali danki, v ustih, na ustnicah in na ženskih spolnih organih. Okužba lahko mine tudi brez simptomov, zato je redno testiranje najbolj zanesljiv pokazatelj okužbe.

| Primarni sifilis – po treh tednih

Od okužbe do pojava trdega čankarja minejo približno trije tedni. Približno teden dni po pojavu trdega čankarja se v njegovi bližini pojavijo trde, neboleče bezgavke, osem ali devet tednov po okužbi pa otečejo še ostale bezgavke. Pojavijo se lahko tudi glavobol, povišana temperatura in bolečine v sklepih. Nezdravljena razjeda izgine po treh do šestih tednih.

| Sekundarni sifilis – nekaj mesecev po okužbi

V sekundarni fazi se pojavijo rožnato rdeči izpuščaji po trupu in okončinah. Pogosto se pojavijo še rdečkasto rjavi izpuščaji na dlaneh in podplatih. Na sluznicah/koži splovila in zadnjika se lahko pojavijo široki kondilomi (*Condylomata lata*), ki so zelo kužni.

Štiri do pet mesecev po okužbi se lahko pojavi izpadanje las. Najpogostejše gre za nekaj milimetrov velika področja na lasišču, ki ostanejo popolnoma brez las.

| **Latentni sifilis – leto po okužbi**

Po enem letu od okužbe spremembe na koži in sluznicah izginejo in preidejo v spečo obliko (latentni sifilis), ki je najpogostejša oblika poznega sifilisa. Pri polovici bolnikov se čez leta pričnejo pojavljati destruktivne spremembe na koži ali notranjih organih. Pride lahko do okvar ožilja, srca in živčevja.

| **Zdravljenje**

Zdravljenje poteka z antibiotikom, ki ga predpiše zdravnik specialist. Ozdravljena okužba ne prinaša zaščite pred ponovno okužbo.

| **Preprečevanje**

Najbolj učinkovita zaščita je kondom, ki zmanjša verjetnost prenosa bakterije, čeprav se lahko sifilis prenese tudi pri oralnem seksu brez kondoma in s poljubljanjem.

| **Testiranje**

Testiranje pokaže prisotnost protiteles na povzročitelja sifilisa približno šest do 12 tednov po okužbi. V primeru pojava razjed oziroma čankarja lahko zdravnik ugotovi okužbo tudi prej.

Če si v preteklosti prebolel sifilis, testiranje na Legebitri ni mogoče, saj testiramo na protitelesa, ki ostanejo v telesu tudi, ko je okužba pozdravljena. Svetujemo ti redno

testiranje na kliniki, kjer si se zdravil, saj je treba rezultate testiranja primerjati s tistimi ob zdravljenju.

Preveri termin in lokacijo testiranja na KAJIŠČEŠ.SI

| **Gonoreja**

Gonorejo povzroča bakterija *Neisseria gonorrhoeae*. Najdemo jo lahko v sečnici, danki, žrelu, očesni veznici in na materničnem vratu. Prenaša se z nezaščitnimi analnimi, vaginalnimi in oralnimi spolnimi odnosi z okuženim spolnim partnerjem.

| **Simptomi gonoreje**

Po nekaj dneh se pri moških pojavi vnetje sečnice, ki se praviloma pokaže z gnojnim, rumenkastim ali zelenkastim izcedkom, srbenjem in pekočim uriniranjem. Lahko se razvijejo vnetje sluznice danke, krvavi, gnojno-sluzavi izločki iz zadnjika, srbež zadnjika in siljenje na blato.

Okužba večinoma mine neopaženo, brez simptomov, lahko pa se pojavita tudi vnetje in občutljivost žrela ob požiranju.

| **Kronična okužba**

Izcedek lahko preneha, okužba pa preide v kronično in se preseli v mehur, lahko tudi v prostato in obmodek. Pojavljajo se lahko tiščanje na vodo, boleče erekcije, včasih celo povišana telesna temperatura.

Nezdravljena gonoreja se lahko razširi v krvni obtok in sklepe, kar lahko povzroči življenjsko ogrožajoče stanje.

| Zdravljenje

Zdravljenje poteka z antibiotikom, ki ga predpiše zdravnik specialist.

Pojavljajo se sevi gonoreje, ki so odporni na antibiotike (super gonoreja). Zato je pomembno, da v primeru okužbe obiščeš zdravnika specialista in dosledno upoštevaš njegova navodila. Samozdravljenje lahko pusti dolgoročne posledice.

| Preprečevanje

Najbolj učinkovita zaščita je kondom, ki pomembno zmanjša možnost prenosa gonoreje, tako pri analnem kakor tudi oralnem seksu.

| Testiranje

Testiranje pokaže prisotnost gonoreje približno tri do sedem dni po okužbi.

Na Legebitri ti omogočamo testiranje analne in oralne gonoreje z odvzemom brisa. Pri zdravniku specialistu lahko opraviš tudi odvzem brisa iz sečnice.

Preveri termin in lokacijo testiranja na [KAJiščeš.si](https://kajisce.si)

| Klamidija

Klamidija se prenaša z analnimi, vaginalnimi ali oralnimi spolnimi odnosi z okuženo osebo. Povzroča vnetje sečnice, obsečnice in nadmodka, dihal in oči, pogosto pa je neopažena.

| Simptomi

Okužba pogosto poteka brez težav. Okužbe sečnice, nožnice in materničnega vratu večinoma potekajo brez posebnih simptomov. Izcedka oboleli pogosto sploh ne opazijo.

| Simptomi pri okužbi v sečnici

V času od enega do treh tednov po okužbi se lahko pojavi svetel sluzast izcedek in/ali pekoč občutek v sečnici, ki tudi brez zdravljenja izgine. Lahko sledi kronično poslabšanje ali celo vnetje obmodka in prostate.

| Simptomi pri okužbi v danki

V primeru okužbe danke se lahko tudi čez šest tednov pojavijo krvavo-sluzast izcedek, boleče iztrebljanje, povišana temperatura, ranice v zadnjikovem kanalu, vnetje dimeljskih bezgavk, glavobol in bolečine v sklepih.

Težave in klinična slika v primeru okužbe sluznice danke so podobne kot pri kronični črevesni vnetni bolezni (Chronova bolezen), zato je lahko postavljena napačna diagnoza, če zdravnik ne bo pomislil na spolno prenosljivo okužbo. Če ste imeli nezaščitene analne spolne odnose, mu to povejte.

| Testiranje

Okužba se ugotavlja z brisom pri zdravniku specialistu.

| Zdravljenje

Če imate klamidijo, vam bo zdravnik predpisal antibiotik. Z zdravljenjem se okužba praviloma pozdravi v največ dveh

tednih. Nezdravljena okužba s klamidijo povečuje možnost okužbe s hivom.

| **Preprečevanje**

Kondom je najbolj učinkovita zaščita pred klamidijo.

| **HPV in genitalne bradavice**

HPV ali humani papilomski virusi so najpogostejša spolno prenosljiva okužba. Nizkorizični tipi lahko povzročijo nastanek anogenitalnih bradavic, visokorizični tipi pa lahko povzročijo predrakave ali rakave spremembe zadnjika ali penisa.

Okužba s HPV se prenese zlasti s stikom s kožo, pri določenih tipih virusa pa z analnim, oralnim ali vaginalnim spolnim odnosom. Redkeje je prenos mogoč s souporabo brisač, oblek ali spolnih igračk okuženega.

Velika večina spolno aktivnih posameznikov bo vsaj enkrat v življenju imela HPV, a le pri manjšem delu se bo HPV izrazil v obliki analnih ali genitalnih bradavic oziroma kondilomov.

| **Simptomi**

Od okužbe do pojava kondilomov lahko mine nekaj tednov ali pa leto in več. Večje število spolnih partnerjev, kajenje in prisotnost drugih spolno prenosljivih okužb povečujejo tveganje za prenos, vendar večina okužb s HPV ne povzroča težav in mine sama od sebe v letu do dveh.

HPV pogosto poteka brez vidnih simptomov. Pri moških se simptomi v obliki mehkejših in gladkih bradavic najpogosteje pojavljajo v okolici zadnjika (ritke), v zadnjikovem kanalu, na glavici penisa, mošnji (jajčkah) ali na notranji strani stegen. Redkeje se pojavljajo tudi v ustni votlini, žrelu ali na glasilkah.

| Zdravljenje

Zdravljenje je usmerjeno v odstranjevanje genitalnih bradavic (kondilomov) in drugih sprememb ter spodbujanje odpornosti organizma. Odstranjevanje večjih kondilomov poteka kirurško, manjših pa z zamrzovanjem s tekočim dušikom. Zdravljenje je praviloma dolgotrajno, odstotek ponovitve kondilomov pa visok.

Če najdeš kondilome v anusu in okolici, ti svetujemo pregled pri zdravniku.

Pomembno je, da pregled opravita oba partnerja oziroma da ga opravijo vsi spolni partnerji. Ob prisotnosti kondilomov v zadnjikovem kanalu se priporoča tudi testiranje na prisotnost hiva in sifilisa.

| Preventiva

Uporaba kondoma sicer zmanjša možnost okužbe, a je ne prepreči, saj se virus nahaja v koži analnega in genitalnega področja.

Najbolj učinkovita zaščita je cepljenje proti devetim najbolj rizičnim tipom HPV (devetvalentno cepivo), ki je moškim na voljo samoplačniško (podatek za leto 2017). Cepljenje je najbolj smiselno pred pričetkom spolne aktivnosti, a se

ga priporoča tudi spolno aktivnim, še posebej osebam, ki živijo s hivom.

[Več na kajisces.si/seks/cepljenja](https://www.kajisces.si/seks/cepljenja)

| Testiranje

Rutinsko testiranje se ne izvaja, saj je približno polovica spolno aktivnih oseb nosilec virusa HPV. V primeru pojava kondilomov se opravi odvzem brisa za preverjanje rizičnosti tipa HPV.

Moškim, ki so pasivni pri analnem seksu, svetujemo pregled zadnjika in danke na tri leta. Pri hiv pozitivnih MSM je proktološki pregled priporočljiv enkrat letno.

| Herpes

Herpes je najpogostejši povzročitelj razjed in ranic na spolovilu in zadnjiku. Herpes simpleks virus 2 se nahaja predvsem na spolovilu in anusu, herpes simplex 1 pa na ustnicah in v ustih. Prenos je mogoč že s telesnim stikom, souporabo brisač in pribora.

| Simptomi

Herpes lahko povzroči pojav drobnih mehurčkov s prozorno tekočino na penisu in anusu. Predhodno je prisotno zbadanje, koža je lahko nekoliko pordela. Mehurčki se v nekaj dneh predrejo, nastanejo razpoke in kraste. Okuženi in okužene imajo lahko povišano temperaturo in čutijo bolečine v obolelem predelu. Otečejo lahko dimeljske bezgavke.

Od spolnega stika do pojava okužbe lahko mine od tri do devet dni. Videz obolele kože ob vходу v zadnjik je lahko zelo neznačilen, zato je treba zdravnika opozoriti, da si imel analne spolne odnose.

| Zdravljenje

Okužba z virusom herpesa je doživljenjska, saj zanjo ni zdravila. Hujše primere herpesa zaviramo z anivirusnimi zdravili v obliki mazil ali tablet, ki jih predpiše zdravnik.

| Testiranje

Rutinsko testiranje ni smiselno. Za potrditev diagnoze se lahko odvzame vzorec s kožne spremembe ali sluznice.

| Preprečevanje

Kondom je le delno učinkovit pri zmanjševanju prenosa herpesa. Izogibaj se stiku z deli kože okuženega, na katerih se pojavljajo mehurčki. Okuženi s herpesom lahko zmanjša prenos virusa z zdravljenjem.

Več o drugih spolno prenosljivih okužbah na KAJiščeš.si

| Pravilna uporaba kondoma

Samo dosledna in pravočasna uporaba kondoma te lahko učinkovito zaščiti pred spolno prenosljivimi okužbami.

Kondom hrani na sobni temperaturi. Hlačni žep ali denarnica sta primerna le za kratek čas.

| Pred uporabo

1. Preveri rok uporabe.
2. Ovojček previdno odpri. Najbolje je, da to storiš kar z rokami, saj lahko kondom z zobmi poškoduješ.
3. Kožico potegni nazaj.
4. Preveri, ali si kondom pravilno obrnil, in ga natakni na glavico.
5. S palcem in kazalcem pusti nekaj prostora za spermo
6. Odvij kondom od korena penisa.
7. Uživaj.

Natikanje kondoma je lahko tudi del predigre. Naj ti pri tem pomaga pasivni partner.

| Med uporabo

Vsake toliko časa preveri, ali je kondom še na penisu in ali se ni poškodoval. Lubrikant doziraj po potrebi.

| Po uporabi

Še preden penis uplahne, ga izvleci iz ritke. Kondom zaveži in ga odvrzi v smeti.

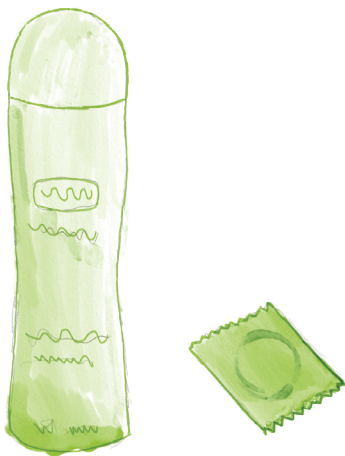
Vedno uporabljaj lubrikant na vodni ali silikonski osnovi. Med seksom ga imej ves čas pri roki in ga po potrebi doziraj.

Olja in kreme lahko poškodujejo kondom.

Če si alergičen na kondome iz lateksa, uporabi kondome iz umetnih materialov.

Če si pasiven v skupinskem seksu, poskrbi, da spolni partner s tabo uporabi nov kondom.

Na trgu je ogromno različnih kondomov. Bodi previden in preizkusi različne. Tako boš našel primerno vrsto kondomov, ki najbolj ustrezajo tvojim dimenzijam. Kondomi so tudi različnih barv in okusov.

Kondome in lubrikante lahko brezplačno dobiš na Legebitrini info točki in na testiranju.

| Oralni seks

Fafanje je dobra uvetura za analni seks ali pa samostojna pot do vrhunca, sploh ko ni časa za kaj več.

| Ali naj uporabljam kondom?

Možnost prenosa hiva in drugih okužb je pri fafanju bistveno manjša kot pri analnem seksu, vendar je vseeno mogoča. Nevarnosti okužbe je izpostavljen predvsem tisti, ki fafa, še posebej, če ima v ustni votlini ranice. Čeprav redko kdo pri fafanju uporablja kondom, je oralni seks s kondomom bistveno bolj varen.

Nekatere spolno prenosljive okužbe se lahko prenesejo tudi prek predsemenske tekočine (precum), zato lahko pride do okužbe tudi brez izliva sperme v usta.

Večje tveganje prenosa: HPV, gonoreja in sifilis.

Manjše tveganje prenosa: hiv, hepatitis B in C, herpes, klamidija.

| Pred fafanjem

Vsaj dve uri prej si ne ščetkaj ali nitkaj zob, še posebej, če ti pogosto krvavijo dlesni. Odsvetujemo tudi ustne vode z alkoholom. Raje uporabi žvečilni gumi. Če imaš v ustih afte ali druge razjede, se fafanju raje izogni.

| Med fafanjem

Bodi pozoren, da partner na penisu nima ranic ali kondilomov. Če nisi prepričan glede zdravstvenega stanja partnerja, ki mu ga fafaš, se izogni njegovi spermi.

Tveganje je podobno, če spermo pogoltneš ali izpljuneš. Najvarneje je, da sperme sploh ne prejmeš v usta.

Med fafanjem glej partnerja v oči ter bodi pozoren na njegove vzdihne in telesno govorico. Tako boš vedel, kaj mu najbolj paše.

| **Tik preden mu pride**

Partnerju povej svoje želje glede njegove sperme. Če nisi prepričan glede morebitnih okužb, se izogni stiku sperme z usti, očmi in drugimi sluznicami.

| **Tik preden ti pride**

Upoštevaj želje partnerja glede tvoje sperme. Če nisi prepričan glede morebitnih okužb, raje ejakuliraj kam drugam. Izogni se tudi stiku sperme z očmi, saj se lahko hiv in druge spolno prenosljive okužbe prenesejo tudi na ta način.

| **Deep throating (globoko grlo ali seks v usta)**

V kombinaciji z bolj grobim ali hitrejšim tempom lahko pride do poškodb sluznice ustne votline, žrela ali penisa, kar poveča verjetnost prenosa spolno prenosljivih okužb. Tveganje zate je večje, če si ti deležen deep throatinga.

Če želiš vaditi globoko grlo, se ulezi na posteljo tako, da bo tvoja glava visela čez rob. Tako bo žrelni refleks manj intenziven, partner pa bo lahko prodrl v tvoja usta kar stoje. Vaja dela mojstra.

| Poljubljanje

| Hiv, hepatitis B in C

Prenos hiva, hepatitisa B ali C pri poljubljanju ni mogoč.

Jezik v poljubljanje vključuj postopoma. Najprej se s konico svojega jezika dotakni njegovega. Če mu ga boš takoj zarinil v usta, se lahko revež še zaduši.

| Sifilis

Med poljubljanjem lahko dobiš sifilis, če ima spolni partner trdi čankar oziroma razjedo na ustnicah ali v ustih. Razjedo lahko hitro spregledaš.

| Herpes

Prav tako se lahko okužiš z virusom herpesa (HSV). Če je eden od partnerjev okužen in ima herpetične izpuščaje na ustnicah, je verjetnost okužbe zelo velika. Okužba z virusom herpesa (HSV) je možna tudi v primerih, ko ni znakov te okužbe.

Čeprav je česen po nasvetu naših babic odličen afrodisiak, so zdaj drugi časi. Pred poljubljanjem uporabi žvečilni gumi, drugače ne moreš računati na naslednjo priložnost.

| Lizanje ritke (rimming)

Pri rimmingu je tveganje za okužbo s hivom zanemarljivo. Večja je verjetnost okužbe s hepatitisom A. Obstaja tudi manjša možnost okužbe s hepatitisom B. Pri rimmingu se lahko okužiš tudi s humanimi virusi papiloma (HPV) ali z virusoma herpesa 1 in 2, še posebej, če ima eden od partnerjev aktivno obliko bolezni. Ta se kaže v herpetičnih izpuščajih oziroma ranicah na ustnicah ali anusu.

ZA RIMARJE

Bodi kreativen. Pihaj, uporabi jezik, ustnice. Globlje boš prodril tudi, če si boš pomagal z rokami.

Med rimmingom in scat playjem se lahko okužiš tudi z gonorejo in klamidijo. Večjo možnost okužbe ima partner, ki izvaja rimming. To velja še posebej takrat, ko kaže okuženi (aktivni) partner izcedek, ranice ali razjede.

Pri rimmingu obstaja tudi možnost okužb s paraziti, bakterijami, glistami in sramnimi ušmi.

ZA RIMANE

Želje in fetiši so sicer različni. A najširši krog rimarjev boš osrečil, če si skrbno umiješ ritko in preskočiš pasulj, kislo zelje in podobne napenjalke.

| Igre z urinom (pissing)

Tveganja za okužbo s hivom pri pissingu ni. Če pride »zlati dež« v usta, oči ali zadnjik, lahko pride do prenosa gonoreje ali klamidije.

Spij veliko vode, izogni se špargljem in najdi pravo lokacijo. Kopalnica bo super. Nekoliko težje bo izvajati vodne igre v trdem stanju.

| Fisting

Tudi pri fistingu obstaja možnost okužbe z virusom hiv ter hepatitisom B in C. Do okužbe lahko pride, če ima tisti, ki prodira z roko v anus, ranice na koži roke. Na ta način lahko okužena kri prek sluznice anusa vstopi v telo partnerja ali partnerke. Ker pri fistingu zlahka pride do manjših ali večjih poškodb in krvavitv anusa in danke, je okužba fisterja prav tako možna.

Če pri fistingu sodeluje več partnerjev, naj fister uporabi nove rokavice vsakič, ko zamenja partnerja, sicer lahko povzročitelje spolno prenosljivih okužb prenaša iz enega anusa v drugega.

Poleg navedenega je pri fistingu možna okužba z vsemi spolno prenosljivimi okužbami, ki so navedene pri rimmingu.

Če tvoje roke rade izginejo v anusu, poskrbi, da imaš postrizene nohte brez ostrih robov in da uporabiš rokavice. Uporabi čim več lubrikanta.

| Spolne igrače

Pri uporabi spolnih igračk te omejuje samo domišljija. Če jih deliš s partnerjem, velja pomisliti tudi na možnost prenosa spolno prenosljivih okužb.

Večina spolno prenosljivih okužb se lahko prenese, če spolne pripomočke uporabljaš s partnerjem. Zato je treba spolni pripomoček zaščititi s kondomom in ga zamenjati, ko ga med seksom uporablja drugi partner. Če uporaba kondoma ni mogoča ali praktična, igračko umij z vročo vodo in antibakterijskim milom ali alkoholom, preden jo začne uporabljati drugi partner.

| Uporabi tudi lubrikant

Lubrikant bo uporabo spolne igračke naredil prijetnejšo in varnejšo. Priporočamo ti uporabo izključno lubrikanta na vodni osnovi. Silikonski ali oljni lubrikanti lahko namreč poškodujejo spolne igrače ali kondome na njih.

| Kemseks

Kemseks je seks pod vplivom rekreativnih drog. Ljudi, ki uporabljajo droge pri seksu, ne gre enačiti s tistimi, ki so resno zasvojeni z drogami. Droge pozitivno vplivajo na spolno zadovoljstvo, a z jemanjem drog so povezane tudi številne fizične, duševne in socialne težave ter težave v partnerskem odnosu.

| Zakaj kemseks?

Posamezniki uživajo droge zaradi njihovih učinkov na sproščenost, evforijo, čustveno povezanost in čutne zaznave.

Veliko moških, ki imajo spolne odnose z moškimi, uporablja droge, da presežejo težave s samopodobo ali da izboljšajo spolno vzburjenje. Nekateri uporabniki poročajo, da imajo brez uživanja drog težave s spolnimi odnosi ali jih celo ne morejo imeti. Ob uporabi drog lahko prestopiš svoje seksualne meje, npr. opustiš uporabo kondoma ali si bolj dovzeten za fetiše.

Če odhajaš na kemseks, imej vedno s sabo več kondomov in lubrikantov. Uporabljal jih dosledno, tudi če osebi zaupaš. Postavi jih na vidno in hitro dostopno mesto.

Spoznaj se s stranskimi učinki drog in pravilnim doziranjem.

Redno se testiraj na spolno prenosljive okužbe. Cepi se proti hepatitisu A in B ter HPV.

Če snifaš, uporabi svoj tulec; če injiciraš droge, uporabi novo iglo.

| Soglasje

Spolnost mora biti konsenzualna. Upoštevaj, da se lahko tako ti kakor tudi tvoj spolni partner kadar koli premisli. Pred seksom svetujemo dogovor s partnerjem o uporabi kondomov in osebnih mejah.

Če spolni partner zaradi vpliva alkohola, drog ali drugih okoliščin ni zmožen dati jasnega konsenza glede spolnosti ali uporabe kondomov, se spolnemu odnosu raje izogni.

| Negativni učinki drog

| Predoziranje

Pri uporabi GHB in GBL pogosto prihaja do predoziranja. Pri predoziranju lahko pride do napadov panike, krčev in izgube zavesti, kar v najhujših primerih privede tudi do smrti.

| Izguba spomina

GHB in GBL sta največkrat uporabljeni drogi pri spolnem napadu oziroma posilstvu, saj se žrtev pogosto ne spominja dogajanja.

| Težave z erekcijo

Motnje erekcije so lahko takojšnja posledica drog ali pa dolgoročni učinek, tudi ko posameznik drog več ne uživa. Viagra in sorodna zdravila za erekcijo so tako pogost spremljevalec kemseksa.

| Opuščanje uporabe kondoma

Posamezne droge ali njihova kombinacija povečujejo tveganja za prenos hiva in drugih spolno prenosljivih okužb. Uporaba drog vodi v stanje, ko oseba lažje dopusti vedenje, ki ga sicer brez prisotnosti drog ne bi: opuščanje rabe kondoma ali opuščanje pogovora o spolnem zdravju med partnerji pred seksom.

Omenjene droge omogočajo tudi daljše spolne odnose z več partnerji. Tako se večja nevarnost poškodbe tkiv, kar še poveča verjetnost prenosa spolno prenosljivih bolezni.

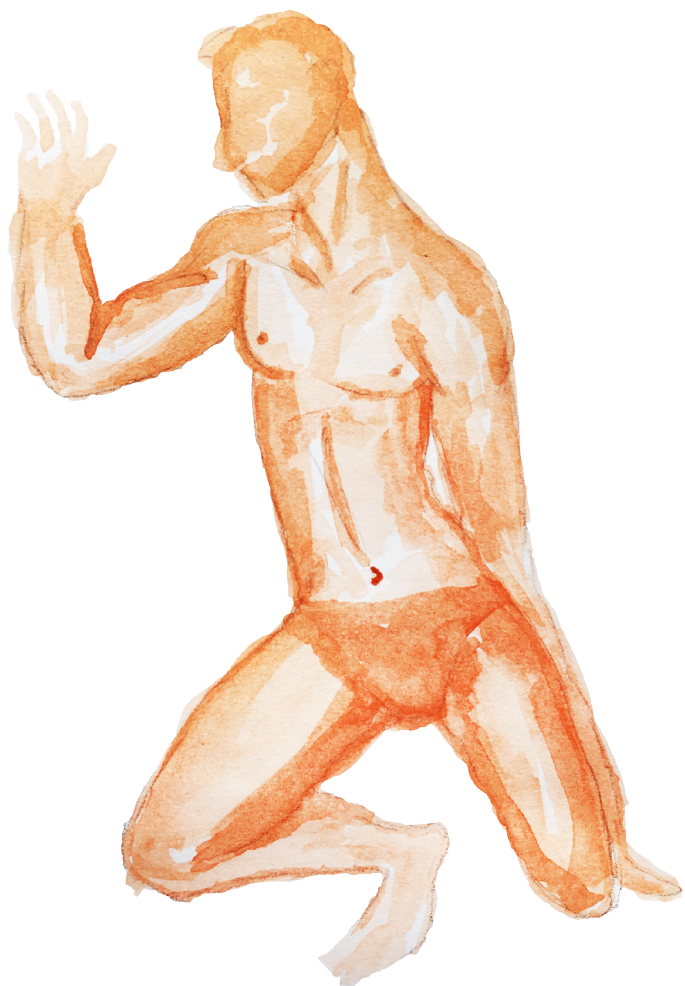
| Psihične posledice

Pri uporabi drog se lahko pojavljajo paranoja, tesnoba ali agresija, depresija, akutni napadi manije in psihične epizode, ki včasih zahtevajo zdravniško obravnavo.

| Ali si šel predaleč?

Če se ti zdi, da je šla tvoja uporaba drog predaleč, in bi se o tem rad pogovoril oziroma zmanjšal ali prenehal z uporabo, se lahko obrneš na DrogArtovo svetovalnico, kjer nudijo povsem anonimno svetovanje in pomoč.

Svetovanje poteka osebno (po predhodnem dogovoru), prek telefona ali spleta.
01 439 72 70 ali 041 730 800, vsak delovnik od 8.00 do 16.00
svetovanje@drogart.org
www.kemseks.si

| Testiranje na Legebitri

Prijazno, zaupno in brezplačno.

- 1. Oglasi se na eni od lokacij testiranja ob navedenem terminu.**

Sedež Legebitre, Trubarjeva 76a, 1000 Ljubljana
Enkrat tedensko

Testiranje v gej klubih in savnah v Ljubljani
Dvakrat do trikrat mesečno

Testiranje v mestih po Sloveniji
Enkrat do trikrat mesečno

Termini testiranja so objavljeni na KA.Jiščeš.si.
Lokacijo testiranja v regijskih središčih ti sporočimo po prijavi.

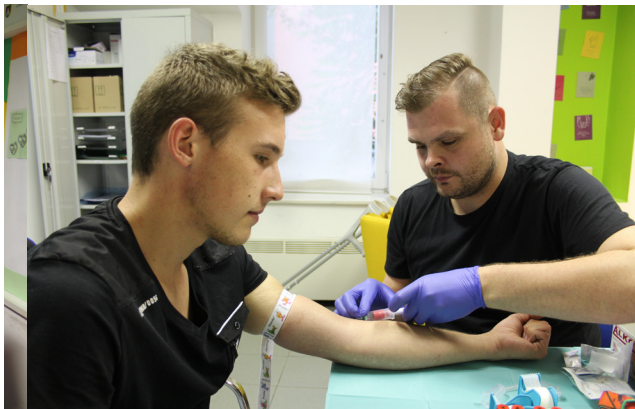
2. Sprejel te bo prijazen receptor, ki ti bo predal vprašalnik.

3. O svojih odgovorih in vsem, kar te bo zanimalo, se boš lahko pogovoril s svetovalcem.

4. Zdravstveni tehnik ti bo odvzel kri in odvzel bris iz žrela. Sam si boš lahko odvzel tudi bris iz danke.

5. V laboratoriju bodo tvojo kri testirali na hiv, hepatitis B in C ter sifilis, bris pa na gonorejo. Diagnostične preiskave izvaja Inštitut za mikrobiologijo in imunologijo Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani (IMI).

6. Izvide ti bo čez nekaj dni osebno predal oziroma sporočil usposobljen svetovalec, ki ti bo na voljo za vsa pojasnila.

Testiranje v okviru Legebire je namenjeno samo moškim, ki imajo spolne odnose z moškimi.

Kako pogosto naj se testiram?
Testiranje priporočamo na tri do šest mesecev.

Kdaj si se nazadnje testiral?

Testiraj se na tri
do šest mesecev.

Brezplačno in zaupno svetovanje ter testiranje na:

hiv

sifilis

hepatitis B in C

gonorejo

KAJišeš.si

VEČ O SEKSU

| Zdrava ritka

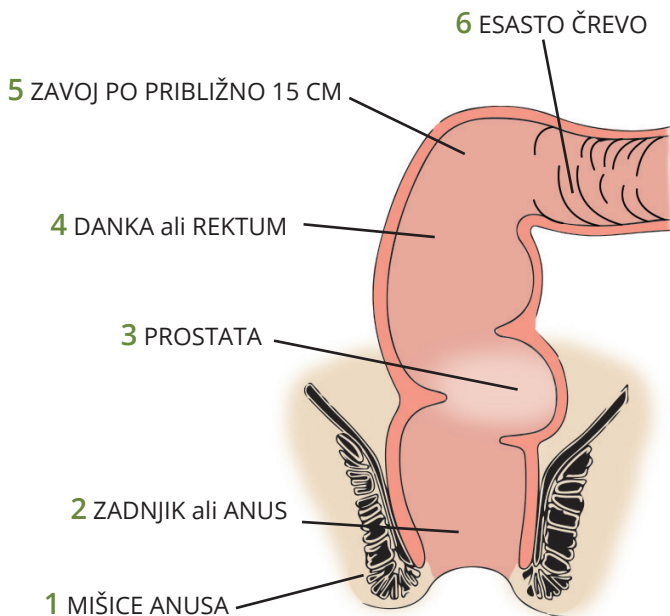
| Nekaj anatomije

Ritka je pri moških, ki imajo spolne odnose z moškimi, tudi spolni organ, zato je nujno, da poznamo nekaj osnovne anatomije.

Najbolj vidni del ritke je, če seveda izvzamemo ritnici, zadnjik ali anus (2). Nekaj centimetrov globlje se začne danka ali rektum (4), ki sega približno 15 cm globoko. Tam je različno oster zavoj (5), ki predstavlja začetek esastega črevesa (6). Če je zavoj blag, bo vanj brez težav prodrli tudi večji penis, če pa je zavoj oster, pa brez tveganja poškodbe ne bo mogel naprej.

Prostata (3), ki je »odgovorna za užitek« pri analnem seksu, se dotika danke približno 5 cm globoko.

Vstop v danko zapirajo mišice anusa (1 - sfinkter ali zapiralka), zato jih je treba na seks pripraviti. Zunanjo mišico se lahko naučimo hitro razpreti, ko to želimo. Notranjo mišico pa lahko nadziramo le posredno, tako da se sprostimo.

Če si začetnik v pasivni vlogi, poišči potrpežljivega aktivca in raje ne posegaj po bližnjicah, kot so droge, alkohol ali poppers. Izkušnje bodo bistveno boljše, če si vzameta dovolj časa in začneta s prsti. Analni seks ne sme biti boleč.

| Ne počnite tega doma!

Divje, strastno, grobo, XXL. To so pogosti prizori iz porno filmov, na katerih manjka opozorilo: »Ne počnite tega doma!« Sploh če še nikoli niste imeli ničesar v ritki, se ne morete primerjati s profesionalci, pri katerih je ritka natreniran spolni organ. Nekaterim pasivna vloga sploh ne bo ustrezala ali pa bodo potrebovali mnogo vaje ter potrpežljivega in nežnega partnerja, da bo seks stekel brez bolečin, varno in brez kasnejših težav.

| Seks brez kondoma

Nezaščiten analni spolni odnos sodi med najbolj tvegane oblike seksa glede možnosti okužbe s hivom, hepatitisom B in C, HPV, sifilisom, gonorejo in klamidijo. Sluznica danke je namreč bistveno bolj občutljiva, tanjša in prepustna za povzročitelje spolno prenosljivih okužb.

Najbolj učinkovito zaščito pred omenjenimi spolno prenosljivimi okužbami predstavlja dosledna uporaba kondoma in lubrikanta na vodni ali silikonski osnovi.

V primeru pojava simptomov, kot so bradavice oziroma kondilomi ali izcedki, priporočamo takojšen pregled pri specialistu proktologu ali dermatovenerologu, z napotnico osebnega zdravnika ali samoplačniško.

| Priprava na seks

Britje in depilacija povzročata ranice, zato ju na dan seksa odsvetujemo.

Spiranje ritke ali klistiranje sicer ni nujno potrebno za uspešen in čist seks, sploh če je tvoja prehrana (dan pred

seksom in na dan seksa) bogata z vlakninami. Če pa si vseeno pristaš brezhibno čistega seksa, ti priporočamo klistiranje vsaj dve uri pred seksom, da si sluznica opomore. Pretirano izpiranje lahko poveča tveganje za okužbo s spolno prenosljivimi okužbami.

Poskrbi za urejene nohte na rokah, tako da ni ostrih robov, ki bi lahko poškodovali sluznico ritke.

| Redni pregled ritke

Če si pasiven, je ritka tvoj spolni organ. Zato je smiselno, da vsake tri leta preventivno obiščeš proktologa, ki bo pregledal, ali je tudi v notranjosti vse brezhibno. Pri osebah, ki živijo s hivom, priporočamo pregled enkrat na leto.

V primeru težav priporočamo takojšen pregled pri specialistu proktologije.

| Higiena

Za zdravje ritke poskrbiš tudi z redno higieno. Pri umivanju ne uporabljal agresivnih mil, za brisanje pa raje uporabi nežnejši toaletni papir, ki ti bo prihranil srbenje in ranice.

| Cepljenja

Cepljenje je najbolj učinkovita preventiva pred nekaterimi spolno prenosljivimi okužbami. Cepiva so zelo varna in večina ljudi nima nikakršnih težav po cepljenju.

| **Cepljenje proti hepatitisu A in B**

Zelo priporočljivo.

S cepljenjem s kombiniranim cepivom preprečimo razvoj hepatitisa A in B in njegove posledice, vključno s cirozo in rakom na jetrih.

Shema cepljenja: tri cepljenja (0, 1, 6 mesecev).

Vsem necepljenim posameznikom omogočamo brezplačno cepljenje na hepatitis A in B. Cepljenje lahko po testiranju na Legebitri opraviš na območni enoti NIJZ.

| **Cepljenje proti humanemu papiloma virusu**

Priporočljivo. Zelo priporočljivo za osebe s HIV-om.

Humani (človeški) papilomavirusi (HPV) so virusi, s katerimi se pogosto okužijo moški in ženske. Veljajo za najpogostejšo spolno prenosljivo okužbo, saj je okužena večina moških, ki imajo spolne odnose z moškimi, simptomi pa niso vedno prisotni.

Priporočamo cepljenje z devetvalentnim cepivom, ki ščiti pred devetimi visoko rizičnimi tipi virusa. Cepljenje je samoplačniško v ambulantah NIJZ in pri nekaterih osebnih zdravnikih.

Zaščita po cepljenju je dolgotrajna. Poživitveni odmerki zaenkrat niso predvideni.

Shema cepljenja: tri cepljenja (0, 1, 6-12 mesecev).

Cena: približno 71 € na odmerek (podatek iz leta 2017).

| Cepljenje proti meningokokni okužbi

Priporočljivo za osebe s hivom.

Meningokokni meningitis je gnojno vnetje možganskih ovojnic, ki ga povzroča meningokok (*Neisseria meningitidis*). To je bakterija, ki je pri moških, ki imajo spolne odnose z moškimi (MSM), prisotna pogostejše kot v splošni populaciji, v Sloveniji celo pri vsakem drugem MSM.

Cepljenje je še posebej smiselno za osebe z okvarjenim imunskim sistemom.

Cepljenje nudi zaščito pred določenimi skupinami meningokoka. En odmerek cepiva daje zaščito za tri leta.

| O Legebitri

Pri Legebitri izvajamo številne projekte in programe, ki so primarno namenjeni LGBT-osebam, na področju človekovih pravic, duševnega, telesnega in spolnega zdravja ter delovanja z namenom doseganja družbenih in sistemskih sprememb za spoštovanje spolne usmerjenosti, spolne identitete in/ali spolnega izraza.

| Info točka: informacije in druženje

Trubarjeva 76a, Ljubljana
01 430 51 44

| Reviji Narobe in Gejm

Medija za LGBT-osebe, ki občasno izideta v obliki revije Narobe (LGBT-revija) ali Gejm (lifestyle revija, namenjena gejmu, biseksualnim in transspolnim moškim).

Narobe: narobe.si

Gejm: narobe.si/gejm

| Svetovanje in samopomoč

Skupina za samopomoč in strokovna svetovalnica
svetovalnica@legebitra.si
01 430 51 44

| **Pravna svetovalnica in pravice LGBT**

Pravno svetovanje in pomoč, ki jo LGBT-osebam brezplačno nudijo usposobljeni študenti višjih letnikov Pravne fakultete Univerze v Ljubljani.

pravna.svetovalnica@legebitra.si

LGBTpravice.si

| **Družabni dogodki in aktivnosti**

Izvajamo Kavarniške večere, izobraževalne tabore, družabna srečanja za mlade in starejše, in sicer tako v Ljubljani kakor tudi v lokalnem okolju. Koordiniramo projekt Živa knjižnica in nudimo možnost opravljanja študentske prakse.

legebitra.si

info@legebitra.si

facebook.si/legebitra

instagram.com/legebitra

| Zdravljenje

| Infekcijske bolezni

Hiv, hepatitis, sifilis in ostale spolno prenosljive okužbe

Klinika za infekcijske bolezni in vročinska stanja (infekcijska klinika), UKC Ljubljana
Japljeva ulica 2, Ljubljana
(01) 522 37 10

| Dermatovenerologija

HPV, herpes, gonoreja, klamidija, sifilis in ostale spolno prenosljive okužbe

Dermatovenerološka klinika, UKC Ljubljana, Ambulanta za spolno prenosljive bolezni
Zaloška cesta 2, Ljubljana
(01) 522 41 41

Dermatovenerološke ambulate v zdravstvenih domovih oziroma bolnišnicah v Celju, Izoli, Kranju, Mariboru, Murski Soboti, Novi Gorici, Novem mestu, Piranu, Slovenj Gradcu, na Ptuju in Jesenicah ali druge samoplačniške ambulate.

| Proktologija

Preventivni pregledi in zdravljenje bolezni zadnjika in danke (HPV – kondilomi in druge spolno prenosljive okužbe, heme-roidi, vnetja, izpad danke, zaprtje ali uhajanje blata, tumorji danke ...)

Kirurški center Zdrav splet (dr. Boštjan Mlakar, dr. med.)
Cesta v Mestni log 55, Ljubljana in Mejna ulica 6, Maribor
(02) 614 44 77

KONTAKTI

Spletna stran

KAjiščeš.si

Celovite informacije o varnejši spolnosti in možnost spletnega pogovora s svetovalcem v živo.

info@KAjisces.si

fb.com/KAjisces

twitter.com/KAjisces

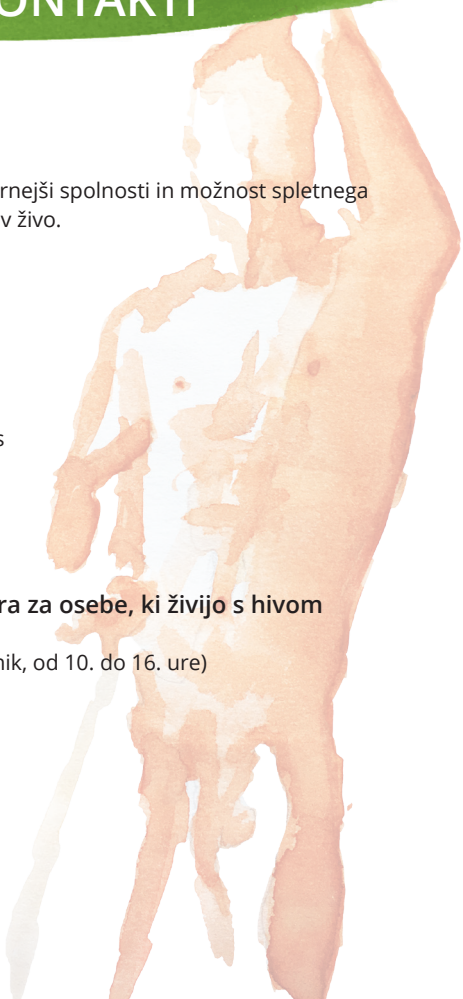
HIV SOS telefon

070 36 16 96 (non-stop)

Informacije in podpora za osebe, ki živijo s hivom

buddy@legebitra.si

030 478 578 (vsak delovnik, od 10. do 16. ure)

KAJiščeš.si

VEČ O SEKSU

Priročnik za mladinske delavke_ce in učiteljice_e:

MAVRICA V ŽEPU

*Uporaba umetniških orodij za
naslavljanje LGBT+ tematik*

LEGBITRA

Elektronska izdaja

Založnik: **Društvo informacijski center Legebitra**

Avtorice_ji: **Katja Sešek, Laura Pihlar in Filip Vurnik**

Ilustracije: **Filip Vurnik in Dajana Šišić**

Grafično oblikovanje: **Matjaž Krmelj**

Lektura: **Maruša Alice Rems**

Kraj in leto izida: **Ljubljana, 2019**

Priročnik je nastal v okviru strateškega partnerstva programa Erasmus+ Perform2Reform.

Delovanje ter programe in projekte Društva informacijski center Legebitra sofinancirata Študentska organizacija Univerze v Ljubljani in Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji – FIHO. Stališča organizacije ne izražajo stališč FIHO in ŠOU v Ljubljani.

Erasmus+

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=299709952

ISBN 978-961-94684-1-8 (pdf)

VSEBINA

UVOD	5
ZAKAJ TA PRIROČNIK	7
HETERONORMATIVNOST IN CISNORMATIVNOST	9
INTERSEKCIONALNOST	11
VARNEJŠI PROSTOR IN UPORABA UMETNIŠKIH ORODIJ.....	12
SLOVARČEK	14
KAKO UPORABLJATI PRIROČNIK MAVRICA V ŽEPU	16
BODITE POZORNE_I NA	17
Predstavitev glavnih junakov: Vider in Bobra	18
DELAVNICE:.....	19
LGBT osnove (do 9 let)	19
LGBT osnove (od 10 do 14 let)	26
LGBT osnove (nad 15 let).....	33
Brez zamere	40
Enake možnosti.....	62
Muzej iluzij	66
Kaj je spolni izraz	90
Moj spolni izraz	102
ZAKLJUČKI	105

UVOD

Priročnik *Mavrica v žepu: uporaba umetniških orodij za naslavljanje LGBT+¹ tematik*, ki je pred vami, je nastal v okviru strateškega partnerstva Erasmus+ Perform2Reform.

Namen projekta Perform 2 Reform je dvig kvalitete mladinskega dela in izobraževanja na področju tematike spolne in seksualne raznolikosti širom Evrope.

Pri projektu sodeluje pet različnih organizacij iz petih držav; Stichting art. 1 iz Nizozemske, Accept – Lesbian, Gay, Bisexual, Trans (LGBT) Cyprus iz Cipra, Helsinki Committee for Human Rights of Republic of Macedonia iz Makedonije, Omilos UNESCO Neon Thessalonikis iz Grčije in Društvo informacijski center Legebitra iz Slovenije.

Vsebina in metodologija aktivnosti in delavnic v priročniku sta avtorsko delo treh oseb, prav tako so vsi materiali in ilustracije avtorsko delo dveh umetnic_kov.

22-letno_ega nadobudno_ega uporabnico_ka in prostovoljko_ca Mladinskega centra Legebitra Dajano Šišić – Didi zani- ma ogromno stvari, predvsem pa jo_ga vodi ljubezen do ilustracije. V svojih risbah reflektira aktivizem in izhaja iz svojih čustev. V prihodnosti si želi kreativno skovati pot do lastne rasti in uspeha.

Artivist, umetnik in trener Filip Vurnik se identificira kot demifant, ki je trans maskulina nebinarna spolna identiteta. Trenutno zaključuje magistrski študij likovne pedagogike na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. S trenerstvom se srečuje pri vodenju mladinskih taborov in delavnic na DIC Legebitra, od leta 2018 pa je tudi član bazena trenerk_jev Društva Pa- rada ponosa. Njegovi glavni izrazni sredstvi sta likovna umetnost in glasba, ki ju od leta 2015 uporablja tudi za namene LGBTQ+ aktivizma.

Trans maskulina nebinarna oseba, aktivist_ka in trener_ka Laura Pihlar je po poklicu profesor_ica specialne in rehabilita- cijske pedagogike. S kreiranjem in vodenjem delavnic za mlade LGBTIQ+ osebe se od leta 2017 srečuje na DIC Legebit- ra. Sodeluje tudi pri nacionalnih in mednarodnih samoorganiziranih LGBTIQ+ iniciativah. Z različnimi metodološkimi pristopi se trudi približati aktivizem mladim vedoželjnim osebam.

Nebinarna biseksualna oseba, trener_ka in aktivist_ka Katja Sešek je po izobrazbi magistrica_er socialnega dela. Z nevlad- nimi in vladnimi organizacijami ter zavodi se srečuje in dela že od 2010. Leta 2013 je pridobil_a licenco nacionalne_ga trenerke_je učenja človekovih pravic po programu Sveta Evrope KOMPAS, na podlagi katerega izvaja in je izvedla_el že preko 400 ur izobraževalnih in izkustvenih delavnic ter treningov.

¹ Kratica LGBT+ je razložena v poglavju Slovarček.

ZAKAJ TA PRIROČNIK

Vsaka šola ima svoj nabor izkušenj z medvrstniškim nasiljem, trpinčenjem, zmerljivkami, predsodki in stereotipi na podlagi osebnih okoliščin dijakinj_ov². Tovrstno nasilje naslavlja glede na lastne zmožnosti in strokovno znanje. Izkušnje kažejo, da je uspešno naslavljanje in preprečevanje tovrstnega nasilja najbolj odvisno od strokovne podkovanosti in nenehnega poglobljanja znanj šolskega osebja.

Izkušnje kažejo, da učitelji_ce preredko posežejo in preprečijo verbalno in redko tudi fizično nasilje, saj se to ne izvaja neposredno pred njihovimi očmi ali pa so tudi same_i pogosto v stiski, kako se pravilno odzvati.

V raziskavo Homofobija na naši šoli (Magić, Swierszcz 2012) je bilo vključenih 323 šolskih delavk_cev, večinoma učiteljic_ev, iz vseh statističnih regij Slovenije; v drugem delu raziskave, ki je potekala v obliki fokusnih skupin, je sodelovalo 14 učiteljic_ev s treh različnih šol. Ugotovitve: Učitelji_ce (N = 216) so relativno slabo seznanjene_i z vsebino posameznih določil o nasilju in diskriminaciji. 60 % vprašanih meni, da bi morala biti razprava o homoseksualnosti sestavni del učnih načrtov vsaj pri nekaterih predmetih.

Raziskava o vsakdanjem življenju gejev in lezbijk (N = 445) v Sloveniji (Švab, Kuhar 2005) razkriva, da je leta 2003 53 % vprašanih poročalo o izkušnji nasilja v šoli zaradi svoje spolne usmerjenosti. Podobne ugotovitve navaja tudi Raziskava o vsakdanjem življenju istospolno usmerjenih mladih Društva informacijski center Legebitra (2007). Pokazala je, da se več kot desetina vprašanih istospolno usmerjenih dijakinj_ov v šolskem prostoru pogosto srečuje z nasiljem zaradi svoje spolne usmerjenosti (večinoma verbalnim), več kot 35 % vprašanih pa je imelo v šoli vsaj eno izkušnjo nasilja zaradi svoje spolne usmerjenosti.

V Raziskavi o pravni podinformiranosti LGBT skupnosti in vsakdanjem življenju gejev in lezbijk (Kuhar, Švab 2014) je skoraj 30 odstotkov vprašanih potrdilo, da so bili v času svojega šolanja – osnovna in srednja šola – diskriminirani ali nadlegovani zaradi svoje spolne usmerjenosti. Skoraj 17

odstotkov teh, ki so doživeli diskriminacijo ali nadlegovanje v šoli, je poročalo, da so jih diskriminirali prav učitelji. Zanimiva je primerjava raziskav, ki kaže, da se je v vzorcu iz leta 2014 nasilje pogostejše pojavljalo v kontekstu šole: leta 2014 jih je še enkrat več (44 odstotkov) kot leta 2003 (22 odstotkov) poročalo, da so bili zaradi svoje spolne usmerjenosti žrtve nasilja s strani sošolk_cev.

Raziskava o vsakdanjem življenju mladih LGBTIQ+ oseb Društva Parada ponosa (2017), v kateri je sodelovalo 751 oseb, poroča, da 54 % mladih ni razkritih nobeni_emu učiteljici_ju, 66 % pa nobeni_emu šolski_emu delavki_cu. Mlade LGBTIQ+ osebe so v največji meri popolnoma sprejete s strani sošolk_cev (65 %); s strani učiteljic_jev so sprejete_i v 52 % primerov, s strani drugih šolskih delavk_cev pa v 48 % primerov. Pri tem je treba upoštevati visok delež popolne nerazkritosti mladih LGBTIQ+ oseb – selektivnost kot varovalno strategijo mladih LGBTIQ+ oseb pri razkrivanju. Nekaj oseb navaja, da se počutijo popolnoma nesprejete s strani učiteljic_ev (17 %) in drugih šolskih delavk_cev (18 %). Prostor, v katerem mlade osebe doživljajo največ nasilja in/ali diskriminacije, je ulica (39 %), sledita ji šola ali fakulteta (29 %).

Raziskava o potrebah transspolnih oseb v Sloveniji Zavoda TransAkcija in Društva Legebitra (2015), v kateri je sodelovalo 65 transspolnih in cispolno nenormativnih oseb, prikazuje, da je 69 % sodelujočih v vsakdanjem življenju doživelo diskriminacijo in/ali imelo negativne izkušnje zaradi svoje spolne identitete. 45 % sodelujočih je diskriminacijo doživelo v javnih ustanovah pri javnih storitvah (na pošti, v trgovini), 43 % v osnovni in/ali srednji šoli, 39 % doma, 24 % v službi, 10 % na fakulteti in 6 % pri zdravniški_ku. 39 % sodelujočih je odgovorilo (tudi) drugo.

Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA) je pripravila poročilo največje raziskave, opravljene na območju Evropske unije in Hrvaške, ki je zajela 93.000 LGBT oseb (lezbijk in gejev ter biseksualnih in transspolnih oseb). Raziskava opisuje njihove izkušnje z nasiljem in diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete. Podatki za področje izobraževanja kažejo, da je več kot 8 od 10 respondentk_ov v vsaki državi članici v času šolanja, pred 18. letom, že slišalo ali bilo priča negativnim komentarjem o sošolkah_cih, za katere se je predvidevalo, da so LGBT. 69 % vseh vprašanih je odgovorilo, da so bili priča takim dogodkom v času šolanja. 67 % vprašanih je odgovorilo, da so v času šolanja pred 18. letom pogosto ali vedno skrivali ali zakrivali dejstvo, da so LGBT.

² Pojasnilo: V priročniku uporabljamo podčrtaj. Podčrtaj je način zapisovanja spolno zaznamovanih besed, ki jezikovno ni normiran, omogoča pa naslavljanje in vključevanje vseh oseb, ne glede na spolno identiteto. Podčrtaj namreč povezuje in ločuje jezikovno normirani končnici za ženski in moški slovnični spol ter hkrati ustvarja prazen prostor, kamor lahko projiciramo še neobstoječe končnice za še neobstoječe slovnične spole.

Pri branju oziroma pri uporabi vprašanj z delavnic se podčrtaja ne bere. Izberete lahko eno obliko ali ju uporabljate izmenjujoče.

Delavnice, ki so vključene v priročnik, so idejno in metodološko delo mlade ekipe oseb, ki so vključene v LGBT+ skupnost v Sloveniji. Teme, ki jih delavnice pokrivajo, so

prepoznane kot aktualne teme na področju izobraževanja o družbenih neenakostih, LGBT+ tematikah, privilegijih in pozicijah moči.

Viri:

- DIC, Legebitra. 2008. Vsakdanje življenje istospolno usmerjenih mladih v Sloveniji. Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra. Dostopno na: <https://issuu.com/legebitra/docs/raziskava>
- FRA. 2012. EU LGBT survey: Technical report. Dostopno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-technical-report_en.pdf
- Kuhar, R., Švab, A. 2014. Raziskava o pravni podinformiranosti LGBT skupnosti in vsakdanjem življenju istospolno usmerjenih mladih. Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra. Dostopno na: https://legebitra.si/wp-content/uploads/2016/01/RAZISKOVALNO_POROCILO_socioloska_raziskava.pdf
- Magić, J. 2012. »Homofobija na naši šoli?«, poročilo o izkušnjah srednješolskih učiteljev in učiteljic s homofobijo v šolskem prostoru v Sloveniji. Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra. Dostopno na: https://legebitra.si/wp-content/uploads/2016/11/Homofobija-na-na%C5%A1i-%C5%A1oli_slo_final.pdf
- Perger, N., Muršec, S., Štefanec, V. 2018. Vsakdanje življenje mladih LGBTIQ+ oseb v Sloveniji, ali: »To, da imam svoje jebene pravice«. Ljubljana: Društvo Parada Ponosa. Dostopno na: <http://www.ljubljana.pride.org/raziskave/>
- Švab, A., Kuhar R. 2005. Neznosno udobje zasebnosti: vsakdanje življenje gejev in lezbijk. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno na: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/pdf/MI_gay_slo_final.pdf
- Zavod TransAkcija., DIC, Legebitra. 2015. Raziskava potreb transspolnih oseb v Sloveniji. Dostopno na: <http://transakcija.si/wp-content/uploads/2016/09/Rezultati-Raziskave-potreb-transspolnih-oseb-v-Sloveniji.pdf>

HETERONORMATIVNOST IN CISNORMATIVNOST³

den izmed hegemonialnih diskurzov v Zahodnem svetu je heteronormativnost; kot epistemološko izhodišče, kot način družbenega mišljenja, kot matrica, v katero je postavljena družba.

Znotraj *queer* teorij se je razvil tudi izraz heteronormativnost; prvič ga je uporabil Michael Warner v knjigi *Fear of a Queer Planet: Queer Politics and Social Theory* (1993). Termini, kot so »prisilna heteroseksualnost«, »heteroseksizem« ali »heteropatriarhat«, so se v feminističnih teorijah že pojavljali. Koncept heteronormativnosti pa ne zajema le spolne usmerjenosti in hegemonije heteroseksualnosti, temveč obrača konceptualni fokus proč od manjšinskih in identitetnih politik, ki imajo za enega izmed svojih ciljev socialno asimilacijo (Warner 1993). Izraz heteronormativnost izziva in prevprašuje dominantne strukture spolov in vlogo heteroseksualnosti. Ta konceptualni premik je osrčje *queer* politik, študij in teorij. (Warner 1993; Castro Varela idr. 2011).

Kot opisuje Randi Gressgård (2011), matrica heteronormativnosti zaobjema predpostavke o načinu življenja; ni zgolj predpostavljjanje, da smo vse_i heteroseksualno usmerjene_i, čeprav jo lahko razumemo tudi kot hegemonijo heteroseksualnosti. Heteronormativnost naša telesa ospoli že ob rojstvu ali pa še pred njim, ustvarja le dva ločena spola, ki sta prikazana kot nasprotna in komplementarna, ter normalizira osebe, katerih spolna identiteta in spolni izraz sovpadata s spolom, pripisanim ob rojstvu, kar poimenujemo z izrazom cisnormativnost. Na podlagi izgleda genitalij je za nas že oblikovana forma življenja, ustvarjajo pa se tudi že družbena pričakovanja do našega vedenja in čutenja. Pripisan nam je spol, ki naj bi bil skladen z našimi genitalijami, in ta prinese s sabo tudi spolne norme in vloge. Že ob rojstvu se udejanja dogmatizem biološkega determinizma, ki nas tlači v enega izmed dveh ustvarjenih spolov.

»Biološki determinizem je skupek postavk in prepričanj, da imajo elementi telesnosti skoraj [...] dogmatski položaj, ki ga ni mogoče prevpraševati, saj gre vendarle za naravo. Anatomija, kromosomi, genotipi itd. so videni kot determinante identifikacij in vedenja ljudi, vse v okviru binarnega spolnega sistema. Biološki deterministi trdijo, da spolna identiteta osebe izhaja izključno iz njene/njegove telesnosti; telo je tisto, ki določa spolno identiteto in narekuje družbeno primerne spolne vloge.« (Koletnik 2014). Heteroseksualnost je vedno nezavedno predpostavljena in se odraža kot velik del heteronormativnosti, ki je

vseprisotna in posledično nevidna. Ravno s tem heteronormativnost ustvarja družbeno moč na enak način, kot je belost pri nas videna kot brezrasnost. V trenutku, ko oseba krši določeno normo, norma postane vidna in ozaveščena; oseba, ki jo krši, pa s tem grožnja tistim, ki normi sledijo (in jo poustvarjajo), in posledično tudi obstoječemu družbenemu sistemu. Kršenje norm je nezaželeno, še posebej če nasprotuje vladajoči morali, ne prinaša dobička in se bori proti ekonomskemu izkoriščanju, saj s tem vzpostavlja dvom v obstoječi red, ki ga te norme vzdržujejo (Mencin Čepiak 2008).

Heteronormativnost v skladu z biološkim determinizmom predvideva zgolj dve spolni vlogi – moško in žensko –, ki imata družbeno konstruirane oblike manifestacij. Socializacija služi kot način vgraviranja scenarija določene spolne vloge. Zaradi vseprisotnosti heteronormativnosti se ne zavedamo, da so spolne vloge družbeno konstruirane, nam pripisane, da smo jih naučene_i, da naravno ne izhajajo iz nas samih. Prepričanje, da je nekaj naravno, nam onemogoča prevpraševanje in nas postavi v brezizhoden položaj, saj je naravno razumljeno kot nespremenljivo dejstvo. Družbeni konstrukti so s tem naturalizirani. Predpostavka o binarnem sistemu družbenega spola ohranja prepričanje o neposredni povezanosti družbenega in biološkega spola, po katerem je družbeni spol le odsev biološkega, vendar je ta, prav tako kot družbeni, konstruiran skozi določeno družbo in ravno kot tak (družbeno konstruiran) se navidezno kaže kot zamejen, binaren in ultimativno resničen, predružben (Butler 2001). Neheteroseksualnost tako ni diskreditirana in diskriminirana zaradi samih spolnih praks, ampak zaradi transgresije družbeno konstruiranih in pripisanih spolnih vlog ter na podlagi norm družbeno določenega spola.

Socialne_i delavke_ci, mladinske_i delavke_ci in profeso- rice_ji se dnevno pobližje srečujemo z zatiranjem in privilegiji, kar nam nudi dobro platformo za dekonstrukcijo samoumevnih binarnih predvidevanj (tudi tistih, ki niso neposredno povezana s spolom). Wahab idr. (2015) pišejo, da raziskave, ki aktivno destabilizirajo oziroma prevprašujejo samoumevne konstrukcije, ponujajo možnost predstavljanja kompleksnosti živeti realnosti. Vseprisotni heteronormativnost in cisnormativnost kreirata predvidevanja, da smo vse_i heteroseksualne_i in cispolne_i. Fish (2012) piše, da ta predvidevanja v veliki meri vplivajo tudi na odločitve LGBTIQ+ posameznikov glede vstopa v sistem socialnih storitev.

³ Poglavje povzeto po Ivačič, Sešek 2015 in Sešek 2018.

Viri:

- Butler, J. *Težave s spolom: feminizem in subverzija identitete*. Ljubljana: ŠKUC, 2001.
- Castro Varela, M. do M., Dhawan, N., Engel, A. Introduction: Hegemony and Heteronormativity: Revisting 'The Political' in Queer Politics. Castro Varela, M. do M., Dhawan, N., Engel, A. (ur.), *Hegemony and heteronormativity: Revisiting »the political« in queer politics*. Farnham: Ashgate, 2011. 1–24.
- Fish, J. *Social Work and Lesbian, Gay, Bisexual and Trans People: Making a Difference*. Bristol: The Policy Press, 2012.
- Gressgård, R. *Revisiting contingency, hegemony and universality*. V: Castro Varela, M. do M., Dhawan, N., Engel, A. (ur.), *Hegemony and heteronormativity: Revisiting »the political« in queer politics*. Farnham: Ashgate (2011), (25–41).
- Ivačič, M., Sešek, K. (2015), Ognjišče, nožnica in »ženski homoseksualec»: Heteronormativnost diskurza na Fakulteti za socialno delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomsko delo).
- Koletnik, A. (2014), Cisseksizem ni feminizem. Dostopno na: <http://spol.si/blog/2014/11/13/cisseksizem-ni-feminizem/> (3. december 2014).
- Mencin Čeplak, M. (2008), Stigmatizacija, identitetne politike in podreditvena razmerja. *Dialogi*, 44,10: 52–66.
- Sešek, K. (2018), Onkraj normativnosti, znotraj institucije: osebne izkušnje oseb, ki se definirajo na spektru lgbtiq+ ali zase uporabljajo queer (dis)identifikacije in imajo izkušnjo bivanja v institucijah zapiranja (magistrsko delo).
- Wahab, S., Anderson-Nathe, B., Gringeri, C. (2015), Introduction. V: Wahab, S., Anderson-Nathe, B., Gringeri, C. (ur.), *Feminisms in social work research: Promise and possibilities for justice-based knowledge*. Oxon: Routledge (1–15).
- Warner, M. (1993), Introduction. V: Warner, M. (ur.), *Fear of a Queer Planet*. Minnesota: University of Minnesota Press (vii–xxxi)

INTERSEKCIONALNOST⁴

Koncepti intersekcionalnosti in pogledi feminizma tretjega vala nam ponudijo priložnost, da opazujemo delovanja različnih normativov pri kreiranju posameznikovih identitet ali *queer* (dis)identitet; pomagajo nam slišati zgodbo osebe s čim več njenimi govimi pripisanimi in/ali prevzetimi identitetami glede spola, seksualnosti, etničnosti, hendikepa, religije, nacionalnosti (seznam ni končen, ampak je mišljen kot odprt niz) ali *queer* (dis)identitet. S tem, ko prevzemamo pozicijo intersekcionalnega pogleda, odpiramo prostor za živete realnosti sogovornic_kov.

Intersekcionalnost kot koncept izvira iz ZDA in se je razvil z namenom osvetlitve problematike belih žensk srednjega

razreda v ženskih gibanjih ter temnopoltih moških v antirasističnih gibanjih. Teorija intersekcionalnosti govori o tem, kako se preko identitet, ki jih subjekt skozi življenje prevzema in/ali so ji_mu pripisane, kreira nova platforma, skozi katero doživlja in osmišlja svet okoli sebe in preko katere je pozicioniran_a v družbi (Crenshaw 1991).

Intersekcionalnost je analitični koncept, ki ga uporabljamo za analiziranje in razumevanje družbenih neenakosti tako na mikro kot tudi na makro ravni. Metoda intersekcionalnosti mora biti povezana z razmerji moči, locirana in kontekstualizirana (Christensen in Jensen 2012).

Viri:

- Christensen, A. D., Jensen, S. Q. (2012), Doing intersectional analysis: Methodological implications for qualitative research. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 20, 2: 109 – 152.
- Crenshaw, K. (1991), Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43, 6: 1241-1299.
- Sešek, K. (2018), Onkraj normativnosti, znotraj institucije: osebne izkušnje oseb, ki se definirajo na spektru lgbtiq+ ali zase uporabljajo *queer* (dis)identifikacije in imajo izkušnjo bivanja v institucijah zapiranja (magistrsko delo).

⁴ Poglavje povzeto po Sešek 2018.

VARNEJŠI PROSTOR IN UPORABA UMETNIŠKIH ORODIJ

Prostor težko naredimo varen za vse udeležence, moramo pa stremeti k temu, da ga naredimo čim varnejšega. Vsekakor smo izvajalke_c delavnic tu v vlogi moderator_k_jev ter nosimo večjo odgovornost in družbeno moč, tudi znotraj izkustvene delavnice, vendar prostor in delavnico soustvarjamo skupaj z udeleženkami_ci. Na kratko: celotna skupina je odgovorna za ustvarjanje varnejšega prostora, izvajalec_ka pa je zavezan_a k temu, da potek delavnic pelje tako, da je skupini to omogočeno.

Priročnik, ki je pred vami – *Mavrica v žepu* –, vsebuje izkustvene delavnice, kjer so udeležence_ci vpete_i v dogajanje in so del delavnice. Metodologije ne zajemajo frontalnih predavanj, temveč udeležence_ce vključujejo v razvijanje tematik. V priročniku so uporabljene neformalne metode izkustvenega učenja (več o izkustvenem učenju: Kolb 1984) in raznolika umetniška orodja.

Učenje s pomočjo umetniških orodij pripomore k bolj poglobljenemu pridobivanju znanja in k splošnemu kreativnemu razmišljanju. Omogoča povezovanje pojmov in tematik, ki jih na prvi pogled smatramo kot močno oddaljene (Krofič 2010).

Vključevanje umetnosti se obrestuje tudi v formalnem izobraževanju in lahko doprinese k boljšemu spoznavanju snovi in tematik, saj pripomore k doseganju učnih ciljev, kot so spoznavanje družbenih vrednot, kritično razmišljanje ter sposobnost raziskovalnega dela (Kocjančič idr. 2011: 4 in Panić 2013: 32). Z vključevanjem umetnosti v izobraževalno delo lahko ustvarimo prostor, ki je otrokom in mladostnicam_kom izzivalen, zanimiv, spodbuden in motivirajoč (Panić 2013: 32). Umetniška orodja pripomorejo k doseganju teh ciljev, ker umetnost spodbuja kreativno razmišljanje in tako lahko otroci in mladostnice_ki pojme usvojijo skozi praktične prikaze primerov in problematike LGBT+ tematik.

Pri vsakem učenju, predvsem izkustvenem, je pomembno, da se učenke_ci ali udeležence_ci počutijo (dokaj) varno in spoštovano ter da je za njih prostor.

»Ustvarjanje varnega prostora na splošno pomeni pripravo osnovnih pravil in načel z namenom, da udeležence_ci lahko izražajo svoje misli brez strahu, da bi bile_i utišane_i, diskriminirane_i ali zatrite_i torej na način vzajemnega spoštovanja.« (prirejeno po IGLYO).

PREDSTAVITVENI KROG

Za vzpostavljajanje skupinske dinamike in varnejšega

prostora je dobro, da se na začetku vsak_a udeleženec_ka predstavi. Poleg imena naj pove še svoj osebni zaimsek, torej s katerim slovničnim spolom želi, da se jo_ga naslavlja (ona, on, on_a ...). Predstavljanju imena in zamika lahko dodamo tudi predstavitevni gib ali kakšno drugo predstavitevno aktivnost.

PRAVILA SKUPINE

S skupino oblikujemo pravila, za katera želimo, da se jih v skupini spoštuje. Dobro je, da pravila napišemo na papir in ga v prostoru obesimo na vidno mesto, saj se lahko kadarkoli med delavnico vračamo k pravilom in s tem spodbujamo spoštovanje udeleženk_cev in dejanja, s katerimi so lahko pozorne_i na grajenje in vzdrževanje varnejšega prostora.

Nekaj primerov pravil, ki jih lahko kot izvajalke_ci predlagate skupini:

- **Pravilo spoštovanja zasebnosti/anonimnosti:** Kar se pogovarjamo znotraj skupine, ostane med udeleženkami_ci te skupine. To pomeni, da izkušnje drugih ne govorimo ostalim prijateljicam_em, sošolkam_cem itd. Drugim lahko povemo le lastno izkušnjo.
- **Pravilo, da govori le ena oseba naenkrat:** To pravilo spodbuja aktivno poslušanje in medsebojno spoštovanje. Ko nekdo govori, so ostale_i tiho.
- **Med seboj se aktivno poslušamo in komuniciramo na spoštljiv način.** Lahko izražamo svoje mnenje, vendar ne smemo biti do nikogar sovražni in žaljivi. Predvsem izhajamo iz lastnih izkušenj in govorimo o sebi.
- **»Jaz« stavki:** Pri izražanju mnenja govorimo samo o svojem mnenju in povedanega ne predstavljamo kot univerzalno pravilo družbe.
- **Pri delavnici sodelujemo po najboljših zmožnostih,** kar pomeni, da so lahko nekatere_i udeležence_ci bolj v vlogi poslušalk_cev.

PREVERJANJE STANJA PRI UDELEŽENKAH_CIH

Za boljšo skupinsko dinamiko, varnejši prostor in seveda lažjo moderacijo delavnice je priporočljivo, da na začetku preverite stanje skupine. Dobro je, da preverite njihova pričakovanja, strahove in kaj ocenjujejo, da lahko kot posameznice_ki doprinesejo k delavnici/procesu/skupini.

To lahko naredite z različnimi metodami; preko pogovora ali anonimizirano s pisanjem na papir, manjše lističe, plakate ...

Varen prostor za vsakega od nas pomeni nekaj drugega, zato je pomembno, da si pred vsako delavnico vzamemo dovolj časa, da postavimo temelje za grajenje varnejšega prostora.

Viri:

- IGLYO. *Norm criticism toolkit*. Dostopno na: <https://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2016/02/Norm-Criticism-Toolkit.pdf>
- Kocijančič, N. F., Karim, S., Kosec, M., Opačak, Ž., Prevodnik, M., Rojc, J., idr. 2011. *Program osnovna šola. Likovna vzgoja. Učni načrt*. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, str. 4.
- Kolb, A. D. 1984. *Experiential Learning: Experience As The Source Of Learning And Development*. Prentice hall Inc.: New Jersey.
- Kroflič, R. 2010. Umetniški jeziki kot osrednji medij pedagogike poslušanja: Reggio Emilia - nova paradigma predšolske vzgoje ali zgolj metodična inovacija?. V: Devjak, T. (ur.), Batistič, Z. T. (ur.). *Pristop Reggio Emilia - izziv za slovenske vrtce: zbornik zaključene konference - priročnik za dobro prakso*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, str. 51 - 65.
- Panič, N. 2013. Grafiti - uničevalci fasad ali sredstvo za doseganje učnih ciljev?. V: Taštanonska, T. (ur.). *Socialna in državljanska odgovornost: zbornik konference*. Ljubljana: Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport, str. 32. Dostopno na: <https://www.zrss.si/sidro/files/SIDRO2013-zbornik.pdf>

SLOVARČEK

Pred vami je slovarček, kjer so pojasnjeni nekateri osnovni pojmi, s katerimi se boste srečevale_i pri delu z uporabnicami_ki. Na dnu slovarčka pa je še kratko navodilo za ustrezno naslavljanje oseb.

Za začetek najprej razčlenimo kratico:

Lezbijke – istospolno usmerjene cis ali trans ženske

Geji – istospolno usmerjeni cis ali trans moški

Biseksualne osebe – osebe, ki čutijo privlačnost do več kot enega spola

Transspolne osebe – osebe, ki se ne identificirajo s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu

Queer – glej spodaj: kvir

in **Questioning** – osebe, ki svoje spolne identitete/usmerjenosti (še) niso opredelile

Interspolne osebe – osebe, ki imajo telesno anatomijo in biološke postavke ter spolne karakteristike (eksterne ali interne spolne organe, kromosome, gonade (spolne žleze) ipd.), ki onemogočajo, da se jim pripiše ženski ali moški biološki spol, kar je sicer eden izmed prvih dogodkov ukalupljenja v binarni spolni sistem, ki jim je novorojena oseba izpostavljena

Aseksualne osebe – Ker vse spolne usmerjenosti obstajajo na spektru in jih posameznice_ki doživljajo različno, je tudi pojem aseksualnosti težko zajeti z eno definicijo. Najpogostejše se uporablja definicija mednarodne aseksualne skupnosti AVEN (*Asexual Visibility and Education Network*), ki pravi: »Aseksualna oseba je oseba, ki ne občuti spolne privlačnosti.« V tem smislu je definicija aseksualnosti podobna definicijam drugih spolnih usmerjenosti, ki prav tako opisujejo naše izkušnje privlačnosti in se ne nanašajo na vedenje. Aseksualne osebe si lahko želijo spolnih odnosov in lahko v njih uživajo, vendar za večino to ne velja. Zato se pogosto uporablja tudi definicija: »Aseksualne osebe so osebe, ki nimajo želje po spolnih odnosih,« pri čemer so nekatere osebe preprosto ravnodušne do spolnih odnosov, spet drugim se morda gnusijo ali zdijo neprijetni. Izraz aseksualnost ali aseksualni spekter pa se pogosto uporablja tudi kot krovni termin za vse osebe, ki spolno privlačnost doživljajo kot šibko ali redko čustvo ter čustvo, pogojeno z osebno bližino (demiseksualne in sive identitete). Slovenska aseksualna skupnost skuša ustvariti varen prostor za osebe s katerokoli od teh izkušenj.

+ sporoča, da v skupnosti obstaja še mnogo različnih (dis) identitet, ki pa so v večini tudi manj prepoznane.

Biseksualnost je spolna in/ali romantična usmerjenost oseb, ki jih lahko privlačijo ljudje več kot enega spola, ne nujno v istem obdobju ter ne nujno na enak način ali v enaki meri.

Cisspolnost (**ang. *cisgender***) je spolna identiteta, pri kateri se spolna identiteta osebe ujema s spolno identiteto, ki je bila osebi določena na podlagi spola, pripisanega ob rojstvu.

Homofobija je definirana kot iracionalni strah, nestrpnost in sovraštvo do istospolno usmerjenih oseb – lezbijk in gejev – ali oseb, za katere se nam zdi, da so istospolno usmerjene. Tovrstna negativna čustva in prepričanja služijo kot podlaga, na kateri se oblikujejo miti, stereotipi in diskriminacija, vse to pa pogosto vodi do nasilja nad lezbijkami in geji.

Identitetne politike zajemajo politično dejavnost ali gibanje na podlagi kulturnega, etničnega, spolnega, rasnega, verskega ali socialnega interesa, ki kategorizira skupinsko identiteto. Identitetne politike zanemarjajo interseksionalnost in posplošujejo politične interese na vse pripadnice_ke določene osebne okoliščine.

Interseksionalnost (**medpresečnost**) je koncept, ki opisuje skupek več osebnih okoliščin, na podlagi katerih so lahko posameznice_ki diskriminirane_i in/ali privilegirane_i. Nobene izmed osebnih okoliščin, ki sestavljajo ta skupek, ne smemo obravnavati ločeno, saj vse skupaj ustvarjajo specifično realnost.

Interspolnost je biološka/telesna nejasnost spola v okviru binarnega spolnega sistema oz. nezmožnost dojenčici_ku ob rojstvu pripisati izključno ženski ali moški spol. Interspolne osebe imajo atipičen razvoj spolnih kromosomov, spolnih žlez, reproduktivnih organov in kanalov ter genitalij. Stopnje interspolnosti se med seboj razlikujejo. Povprečno 1 od 200 dojenčic_kov se rodi kot interspolna oseba. Medicina klasificira atipičen razvoj spola oz. interspolnost kot motnjo spolnega razvoja. Odločitev o spolu dojenčice_ka sprejemajo zdravnice_ki na osnovi medicinskih testov. V primeru, da ima otrok kromosom Y in primeren penis (velik vsaj 2,5 cm) oz. penis, ki ga je po mnenju zdravnice_ka mogoče rekonstruirati, se otroku pripiše moški spol. V primeru, da ima otrok kromosom Y in neprimeren penis oz. penis, ki ga po mnenju zdravnice_ka ni mogoče rekonstruirati, se otroku pripiše ženski spol. Genitalije tega otroka bodo kirurško spremenjene, tako da bodo čim bolj podobne temu, kar se družbeno razume kot »ženske genitalije«. Ta postopek vključuje konstruiranje vagine in zmanjševanje klitorisa.

Kvir (**ang. *queer***) pomeni kritiko vseh oblik normativnih spolnih usmerjenosti (heteronormativnost, homonormativnost). Kvir teorija poudarja raznolikost in nasprotuje

gejevsko-lezbičnemu gibanju, ki skuša homoseksualnost predstaviti kot enako »normalno« kot heteroseksualnost. Nasprotuje tudi identitetnim politikam in trdi, da se kot kvir ni mogoče identificirati, ampak je mogoče kvirovske vrednote le živeti. Kvir zavrača asimilacijo in normalizacijo, nasprotuje konceptom normalnosti in je kritičen ne le do heteronormativnosti, temveč tudi do vojne, družine, istospolnih porok in asimilacijske politike lezbičnih in gejevskih gibanj. Pri tej kritiki se poslužuje nekonvencionalnih političnih strategij (civilna nepokorščina, performativnost ...) in se aktivno vključuje v druga socialna gibanja. Pomembno je poudariti, da kvir ni sopomenka za LGBT+ (čeprav se jo tako uporablja), temveč ločena (anti) identiteta. Termin sam pa je reappropriacija angleške besede *queer*, ki je imela zgodovinsko gledano negativno, žaljivo konotacijo.

Nebinarnost je krovni termin, ki zajema spolne identitete, ki se ne umeščajo znotraj binarnega (žensko-moškega) spolnega sistema. Gre torej za vse spolne identitete, ki presegajo binarni spolni sistem oziroma spolne identitete, ki niso moški ali ženska. Termin lahko pomeni tudi samostojno spolno identiteto, ki ne potrebuje natančnejše definicije. Podobno kot kvirspolnost tudi nebinarne spolne identitete zajemajo številne spolne identitete, ki se nahajajo zunaj binarnega spolnega sistema, na primer: aspolnost, neutrois, bispolnost, kvirspolnost, itd.

Panseksualnost je usmerjenost, ki vključuje spolno, estetsko, ljubezensko, romantično ipd. privlačnost do ljudi vseh spolov.

Passing je najlažje razložiti na podlagi primera, poleg tega pa v slovenščini še ne poznamo ustreznega izraza zanj. Izraz se večinoma navezuje na transspolne osebe, ki si s strani družbe želijo potrditev, v večini znotraj binarnega sistema spolov. Primer: Oseba, ki ji je bil ob rojstvu pripisan ženski spol, vendar se identificira kot moški in je zaradi npr. svojega spolnega izraza s strani družbe tudi dojeta kot moški. Za to osebo torej rečemo, da »passa«.

Podčrtaj () je način zapisovanja spolno zaznamovanih besed, ki jezikovno ni normiran, omogoča pa naslavljanje in vključevanje vseh oseb, ne glede na spolno identiteto. Podčrtaj namreč povezuje in ločuje jezikovno normirani končnici za ženski in moški slovnični spol ter hkrati ustvarja prazen prostor, kamor lahko projiciramo še neob-

stoječe končnice za še neobstoječe slovnične spole.

Razkrivanje (ang. *coming out*) je proces, kjer posameznica_k svojo spolno usmerjenost in/ali spolno identiteto razkrije sebi in/ali jo deli z drugimi. Je vseživljenjski proces, s katerim se lahko posameznica_k srečuje vsakodnevno.

Spolna identiteta je posameznikova_kova osebna identiteta in osebno doživljanje lastnega družbenega spola. Spolna identiteta se lahko ujema s posameznikinim_kovim spolnim izrazom, vendar ujemanje ni nujno.

Spolni izraz je vidna zunanja predstavitev osebne spolne identitete. Spolni izraz se manifestira z oblačili, ličili, frizuro, (ne)britjem poraščenih delov telesa, telesno držo in mimiko, vedenjem v javnih in zasebnih družbenih okolišjih. Spolni izraz lahko izraža ujemanje ali pa neujemanje s spolnimi vlogami/spolno identiteto, ki jih določa binarni spolni sistem. Primer: Moj spolni izraz se spreminja glede na moje počutje tisti dan ali v nekem obdobju. Rad tudi nosim ličila, vendar pa se še vedno identificiram kot moški, zato ne maram, če ljudje predvidevajo mojo spolno identiteto ali usmerjenost.

Spolna usmerjenost je romantična in/ali čustvena in/ali seksualna privlačnost do enega ali več spolov; do spola, ki je enak tvojemu ali ne.

Transspolna oseba je oseba, katere spolna identiteta ni cisspolna; pri transspolnih osebah se spol, ki je bil osebi pripisan ob rojstvu, ne ujema s spolno identiteto in/ali spolnim izrazom, ki jo oseba čuti in s katero se identificira. Transspolna oseba torej doživlja neujemanje med lastno spolno identiteto in tisto, ki ji je bila pripisana s strani družbe. Transspolne osebe lahko svoje telo in zunanji videz prilagodijo svoji spolni identiteti s hormonsko terapijo in/ali operacijo/-ami.

Uporabljajmo zaimke/zaimke, ki jih oseba uporablja zase. Če ne vemo, katere zaimke oseba uporablja, poslušajmo, kako naslavlja sebe, ali osebo vprašajmo, s katerim zaimkom želi, da ga_jo naslavljam. Z uporabo zaimka in imena, ki ju oseba uporablja zase, izražamo spoštovanje do te osebe.

Viri:

- Društvo Kvartir. "Kaj je aseksualnost?" Dostopno na: <https://drustvokvartir.wordpress.com/2018/10/22/kaj-je-aseksualnost/>
- Legebitra. LGBTQ Slovar. Dostopno na: <https://legebitra.si/lgbtq-slovar/>
- Zavod TransAkcija. Slovar. Dostopno na: <http://transakcija.si/2017/03/13/slovar-izrazov/>

KAKO UPORABLJATI PRIROČNIK MAVRICA V ŽEPU

Prvih nekaj poglavji priročnika je namenjenih teoretičnemu uvodu in vpeljavi v tematike, ki jih naslavljajo delavnice. Vsak_a od nas ima različno količino znanja o določenih temah, to znanje pa je različno široko in poglobljeno. Ravno zato vam prvi del priročnika nudi možnost širitve področij znanj in poglobljanje določenih teoretičnih uvidov. Poglavja nudijo pregled relevantnih raziskav na presečišču področij izobraževanja, medvrstniškega nasilja, spolnih usmerjenosti in spolnih identitet. Preberete si lahko teoretična izhodišča heteronormativnosti, cismativnosti in intersekcionalnosti. Predstavljene so tudi razlage varnejšega prostora in uporabe umetniških orodij pri delu z mladimi in pri naslavljanju LGBT+ tematik, kjer vam ponudimo še nekaj nasvetov in smernic. Sledi slovarček, ki vam je lahko v veliko pomoč pri poznavanju terminologije na področju LGBT+ tematik. Našteti so tudi nekaj potencialnih kočljivih situacij oziroma nevarnosti, s katerimi se lahko srečate, ko naslavljate LGBT+ tematike ali izvajate delavnice v priročniku.

Celoten priročnik je spisan s strani oseb, ki se definiramo na LGBT+ spektru; sledi torej načelu »nič o nas brez nas«, kar pomeni, da je vsebina priročnika osnovana na aktualno pripoznanih potrebah LGBT+ oseb ter naslovljena z besedami in pristopi LGBT+ oseb za opolnomočenje in večanje vidnosti LGBT+ oseb.

Drugi del priročnika vsebuje osem raznolikih delavnic, ki naslavljajo LGBT+ tematike.

Delavnice so zasnovane različno. Prve tri naslavljajo osnove LGBT+ tematik in so namenjene ožjemu področju spolnih usmerjenosti in spolnih identitet. Ostale delavnice v priročniku obravnavajo tematiko LGBT+ preko naslavljanja širših družbenih kontekstov, ki (lahko) (po)ustvarjajo diskriminatorne in izključujoče prakse.

Pri vsaki delavnici so ob ključnikih (ang. *hashtag* – #) našteje teme, ki jih delavnica obravnava.

V prvem sklopu pod naslovom delavnice najdete tudi starostno skupino, ki ji je delavnica namenjena, čas, ki ga potrebujete za izvedbo določene delavnice, primerno velikost skupine/število udeleženk_cev ter zahtevnost izvedbe in vsebine delavnice.

Vse priloge, ki so našteje med materiali, so dodane pod opisom delavnice.

Priloge so v priročnik na ta način vstavljene zato, da si lahko izvajalke_ci stran skopirate ali natisnete in materiale uporabite za izvedbo delavnice.

Pri vsaki delavnici so našteji cilji delavnice, ki so vam lahko v pomoč, ko se pripravljate na izvedbo. K ciljem se lahko vedno vračate, ko ne veste, kako zastaviti vprašanje za diskusijo ali kam usmeriti pozornost.

Pri vsaki delavnici imate opisano še potrebno predpripravo, metodologijo izvedbe in pa navodila za izvajalke_ce.

Torej, kako se lotiti priročnika? Lahko na več različnih načinov; glede na potrebe vaše skupine lahko delavnice izbirate glede na:

- teme, ki jih obravnava,
- starost udeleženk_cev (delavnice so namenjene trem starostnim skupinam: do 9 let, od 10 do 14 let in nad 15 let),
- velikost skupine,
- stopnjo zahtevnosti ali
- določeno zvrst umetniškega izražanja.

Ko si izberete delavnico, priporočamo, da si jo temeljito preberete, vključno s teoretičnimi poglavji, h katerim vas delavnica usmeri. Dobro je, da si delavnico vizualizirate; če je možno, jo lahko predhodno izvedete s sodelavkami_ci/prijatelji_cami.

Podrobna navodila za vsako delavnico so opisana na naslednji strani.

BODITE POZORNE_I NA ...

Delavnice, s katerimi naslavljate tematike, ki v družbi niso prepoznane in so včasih nezaželene, so lahko zahtevnejše. Ker smo vse_i del neke družbe, ki nas preko socializacije in vsakodnevnih »opomnikov« sili v družbene norme, je velik del izvajanja takšnih delavnic predvsem pripravljenost in zmožnost izvajalk_cev za samorefleksijo. Refleksijo lastnih pozicij, predsodkov, ponotranjenih mehanizmov in slepih peg.

Nevarnosti oziroma zagate, ki smo jih pri svojem delu prepoznale_i trenerke_ji in avtorice_ji tega priročnika, so naslednje:

- Pri izvajanju delavnic **morate paziti, da se ne oddaljite od ciljev delavnice**, saj se lahko odpre veliko število tematik, ki niso nujno skladne z namenom delavnice. Paziti morate tudi na to, da udeleženke_ce stalno opominjate, da gre za prikaz družbenih sistemov in da naj se ne fokusirajo na to, kako so nekateri materiali nesmiselni ali smešni. Ta preusmeritev fokusa je še posebej ključna v debatnem delu, kjer je pomembno poudariti, da je aktivnost prikazala, kako družba določene osebe tretira drugače zgolj na podlagi njihove spolne identitete ali spolne usmerjenosti.
- Velika verjetnost je, da bodo **med udeleženkami_ci delavnic tudi pripadnice_ki LGBT+ skupnosti**. Če veste, da bo med udeleženkami_ci LGBT+ oseba, jo_ga lahko obvestite, kakšen je namen delavnice, in ji_mu s tem omogočite, da se sam_a odloči, ali želi pri delavnici sodelovati ali ne. Če skupine ne poznate, predlagamo, da po koncu nagovorite skupino in jim poveste, da se zavedate, da so morda med udeleženkami_ci LGBT+ osebe, in jim ponudite možnost pogovora po koncu delavnice ali pa jim podajte kontakte LGBT+ organizacij ter društev.
- Pomembno je, da LGBT+ osebe niso spregledane, vendar naj ne bodo izpostavljene. Pomembno je vedeti, da so lahko takšne delavnice za LGBT+ osebe po eni strani naporne, saj naslavljajo tematike, s katerimi se srečujejo vsakodnevno, po drugi strani pa so lahko te delavnice velik vir moči za LGBT+ posameznice_ke.
- Glede na tematike delavnice je velika možnost, da se bodo v kakšni skupini začeli **sovražni govor, zmerljivke, zafrkavanje ali kakšna druga oblika verbalnega ali psihičnega nasilja**. Takšno obnašanje in besede morate nujno nasloviti in opaziti pred celotno skupino ter jih označiti za neprimerne. Tu vam bo še posebej prišlo prav poglavje Varnejši prostor. Z naslavljanjem neprimernega obnašanja omogočite varnejši prostor za vse udeleženke_ce. Enako morate odreagirati tudi v prime-

ru, če se posameznice_ki v skupini razkrijejo kot

LGBT+ osebe in s tem postanejo tarča posmeha ali žaljivk. V obeh primerih je reakcija zelo pomembna in LGBT+ osebam s tem sporočate, da je vaš mladinski center, šola, učilnica zanje varen prostor, kjer ni prostora za nasilje in diskriminacijo.

- **Izvajalke_ci delavnic se lahko same_i definirate na LGBT+ spektru, lahko pa ste aktivne_i zaveznice_ki**. Vsekakor ne pristajamo na to, da naj bi o temah govorile_i, ozaveščale_i in izobraževale_i le tiste_i, ki imajo bistveno osebno okoliščino. Ozaveščanje in izobraževanje o marginaliziranih in diskriminiranih temah je etična in moralna dolžnost vseh. Pomembno pa je, kot že napisano zgoraj, da reflektiramo lastno pozicijo, preden se lotimo obravnave določene tematike. Samorefleksija in pozicioniranje nam lahko pomagata, da do tematike nismo pokroviteljski ali da s svojim (potencialno) privilegiranim položajem ne zavzemamo prostora brez upoštevanja dejstva, da nam različne osebne okoliščine oblikujejo različno živete realnosti.

Izpostavile_i smo le nevarnosti, ki smo jih predvidele_i na podlagi dosedanjih izkušenj. Povsem mogoče je, da za vaše delo ne bo aplikativno nič od tega ali pa se bo pojavilo še kaj dodatnega.

Če se kjerkoli zalomi, nas lahko vedno kontaktirate.

E-mail: info@legebitra.si

Telefon: 00386 1 430 51 44

Predstavitev glavnih junakov: Vider in Bobra

V priročniku se boste srečale_i z dvema karakterjema, ki jima je ime Vider in Bobra. Vider je nadobudno mlado bitje, ki se je pripravljeno učiti in spoznavati tematike, predstavljene v priročniku. Spremljal_a vas bo skozi poglavja in se pojavljal_a pri materialih za delavnice, da boste lažje našle_i vse potrebno za njihovo izvedbo. Bobra se je za namene tega priročnika priplazil_a iz svojega jezua in vas bo opominjal_a na to, da si vedno preberete nasvete za izvajalke_ce; tam se najraje zadržuje in izobražuje, saj velja za izkušeno_ega mladinsko_ega delavko_ca oziroma učiteljico_ja.

Morda ste opazile_i, da imata obe_a drugačen slovnični spol, kot smo vajene_i. Tako smo ju poimenovali_i, da prikažemo, da se je s slovenskim jezikom mogoče igrati, hkrati pa želimo izpostaviti, da je slovenski jezik močno spolno zaznamovan in da to velikokrat opazimo šele, ko se poslužimo tovrstnih besednih iger.

DELAVNICE:

LGBT osnove (do 9 let)

#lgbtosnove #lezbijka #gej #biseksualnost #transspolnost

Starostna skupina:

do 9 let

Čas:

60 min

Velikost skupine:

do 30 oseb

Zahtevnost vsebine delavnice:

1 2 3 4 5

Zahtevnost izvedbe delavnice:

1 2 3 4 5

MATERIALI:

- Vprašanja za razpravo in evalvacijo
- Slovarček
- Priloga 1: Pobarvanka: Biseksualnost
- Priloga 2: Povezovanje pik: Transspolnost
- Priloga 3: Povezovanje števil: Istospolni par dveh moških (gej)
- Priloga 4: Povezovanje števil: Istospolni par dveh žensk (lezbijka)
- Barvice
- Svinčniki

CILJI:

- Udeleženske_ci spoznajo osnovne pojme s področja LGBT (lezbijke, geji, biseksualne osebe, transspolne osebe).
- Udeleženske_ci se seznaniijo s tematiko LGBT.

PRIPRAVA:

- Pred pričetkom si preberite navodila in potek aktivnosti.
- Seznajte se z materiali.
- Preberite si poglavji Heteronormativnost in cisonormativnost ter Slovarček.
- Število udeleženk_cev razdelite v skupine – maksimalno število oseb v skupini je 4.
- Kopirajte/natisnite in izrežite potrebne materiale, ki jih najdete med Prilogami.

POVZETEK (NAMEN):

Delavnica je namenjena spoznavanju osnov področja LGBT (lezbijke, geji, biseksualne in transspolne osebe). Namen je usvojiti osnovno izrazoslovje in tematiko približati mladim.

OPIS POSTOPKA/METODOLOGIJA:

UVODNI DEL

Na začetku udeleženske_ce razdelite v manjše skupine. V vsaki skupini naj bodo največ štiri osebe.

Skupine se razpršijo po prostoru in sedejo na tla ali za mize.

Vsaka skupina dobi delovne liste/priloge. Vsak_a udeleženec_ka dobi enega izmed delovnih listov; v eni skupini imajo udeleženske_ci različne delovne liste.

Izvajalka_ec aktivnosti poda navodila; vsak_a udeleženka_ec mora rešiti delovni list – povezati pike, številke ali sliko po-barvati (odvisno od delovnega lista). Ko končajo, se v skupinah pogovarjajo o tem, kaj imajo na listih.

OSREDNJI DEL

Ko končajo ali najkasneje po 15 minutah, vsaka skupina predstavi:

- kaj predstavljajo delovni listi,
- kaj so se v skupini pogovarjale_i glede motivov.

Sledi razprava v veliki skupini.

NAMIG: Če je skupina prevelika, jo lahko razdelite na pol in iztočnice za razpravo natisnete na liste papirja. Navodilo za manjši skupini je, naj se pogovarjajo o naslednjih iztočnicah in kasneje o njih poročajo večji skupini. Če sta prisotni_a dve_a izvajalki_ca aktivnosti, je lahko vsak_a prisoten_na v eni skupini in vodi razpravo.

Iztočnice za razpravo:

- Kaj so predstavljali motivi na delovnih listih?
- Kako bi definirale_i izraz lezbijka?
- Kako bi definirale_i izraz gej?
- Kako bi definirale_i izraz biseksualnost?
- Kako bi definirale_i izraz transspolnost?
- Kaj pomeni kratica LGBT?
- Kakšen odnos mislite, da ima družba do LGBT oseb?

ZAKLJUČNI DEL

Če je čas, lahko odprete prostor za dodatna vprašanja in komentarje.

V zadnjem delu aktivnosti z udeleženkami_ci naredite evalvacijo.

Vprašanja za evalvacijo:

- Kaj bi vas še zanimalo o tej tematiki?
- Kako ste se počutile_i med delavnico?
- Kaj boste odnesle_i od te delavnice? Kaj ste si zapomnile_i?

NASVETI ZA IZVAJALKE_CE:

Pred izvedbo aktivnosti si dobro preberite prvi del priročnika, saj boste le tako lahko suvereno in sigurno izvajale_i aktivnost.

Pri odgovorih ali komentarjih, ki bi vsebovali sovražen ali diskriminatoren govor, morate vedno opozoriti, da takšna dejanja niso dovoljena.

Pred delavnico je dobro uzavestiti, da njen namen ni polemizirati o tem, ali se s tem strinjamo, nam je to všeč, nam ni všeč, ampak je namen delavnice ozaveščati o tematiki LGBT in s tem manjšati diskriminacijo in nasilje nad LGBT posamezniki_ki.

Kot izvajalke_ci imejte v mislih, da je v skupini lahko tudi oseba, ki se identificira na LGBT spektru (več o nevarnostih pri izvajanju delavnic preberite v poglavju Bodite pozorni na ...).

Priloge:

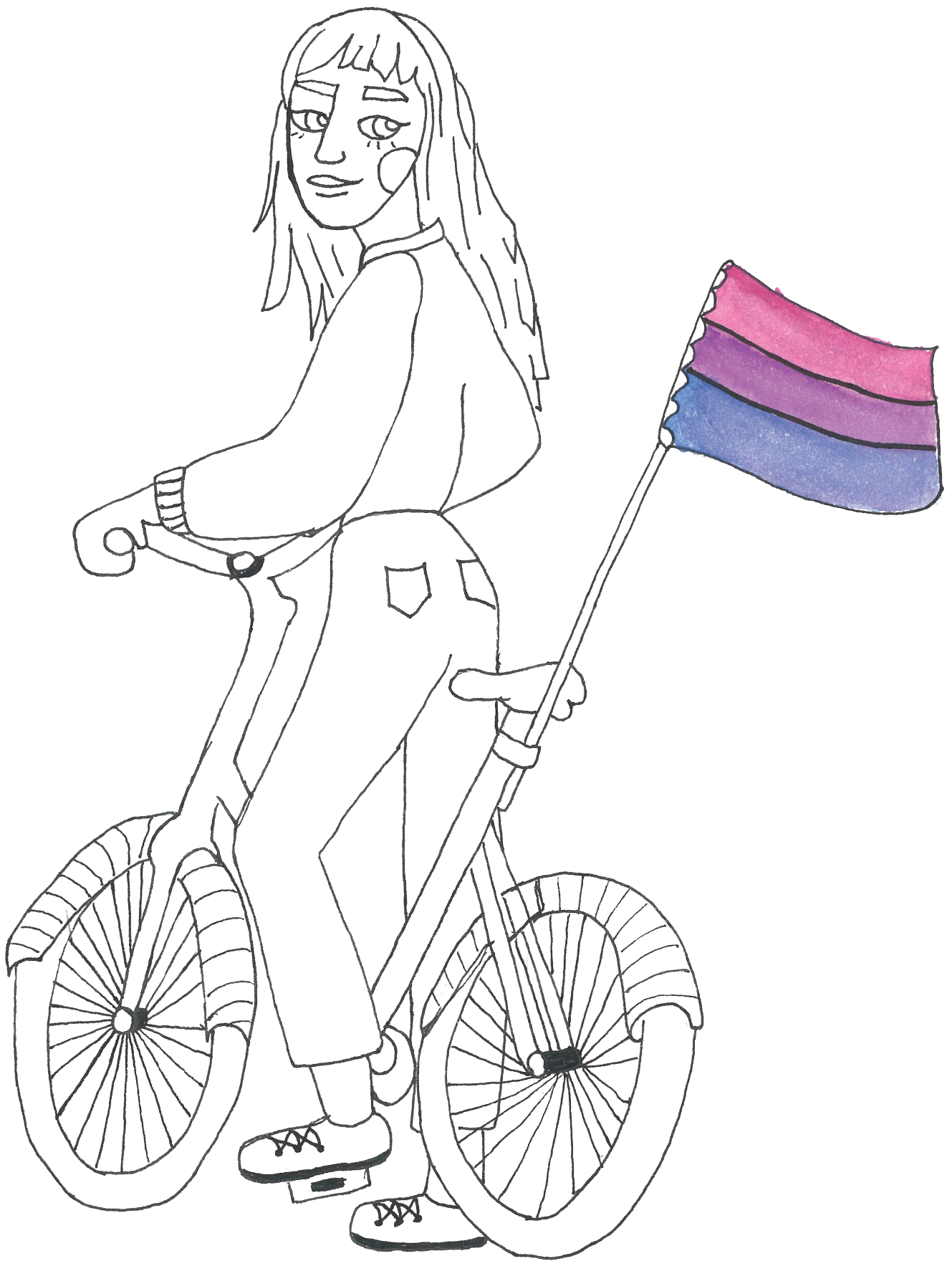
Priloga 1: Pobarvanka: Biseksualnost

Priloga 2: Povezovanje pik: Transspolnost

Priloga 3: Povezovanje številčk: Istospolni par dveh moških (gej)

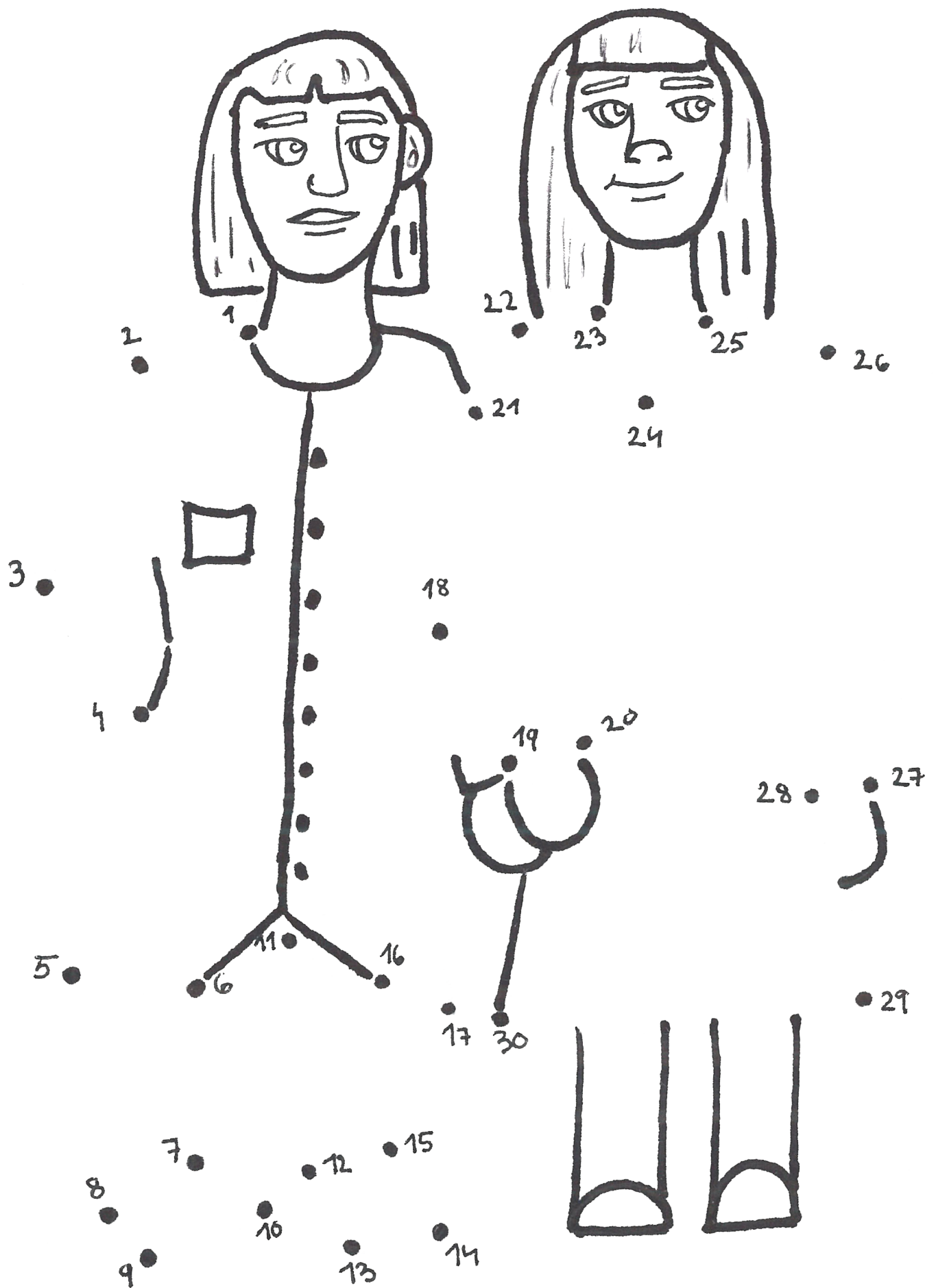
Priloga 4: Povezovanje številčk: Istospolni par dveh žensk (lezbijka)

LGBT osnove (od 10 do 14 let)

#lgbtosnove #lezbijka #gej #biseksualnost #transspolnost

Starostna skupina:

od 10 do 14 let

Čas:

60 min

Velikost skupine:

do 30 oseb

Zahtevnost vsebine delavnice:

1 2 3 4 5

Zahtevnost izvedbe delavnice:

1 2 3 4 5

MATERIALI:

- Vprašanja za razpravo in evalvacijo
- Slovarček
- Priloga 1: Sestavljanke: Istospolni par dveh moških (gej)
- Priloga 2: Sestavljanke: Istospolni par dveh žensk (lezbijka)
- Priloga 3: Sestavljanke: Biseksualnost
- Priloga 4: Sestavljanke: Transspolnost
- Pisala
- Lepilni trak

CILJI:

- Udeleženci_c spoznajo osnovne termine (lezbijke, geji, biseksualne osebe, transspolne osebe).
- Udeleženci_c se seznani s tematiko LGBT.

PRIPRAVA:

- Pred pričetkom si preberite navodila in potek aktivnosti.
- Seznajte se z materiali.
- Preberite si poglavji Heteronormativnost in cisnormativnost ter Slovarček.
- Število udeleženk_cev razdelite v skupine – maksimalno število oseb v skupini je 3.
- Skopirajte/natisnite in izrežite potrebne materiale, ki jih najdete med Prilogami.

POVZETEK (NAMEN):

Delavnica je namenjena spoznavanju osnov področja LGBT (lezbijke, geji, biseksualne in transspolne osebe). Namen je usvojiti osnovno izrazoslovje in tematiko približati mladim.

OPIS POSTOPKA/METODOLOGIJA:

UVODNI DEL

Na začetku udeležence_ce razdelite v manjše skupine. V vsaki skupini naj bodo največ tri osebe.

Skupine naj se razpršijo po prostoru in sedijo na tla ali za mize.

Vsaka skupina dobi pred sebe delčke sestavljanke.

Izvajalka_ec aktivnosti poda navodila; vsaka skupina mora sestaviti sestavljanke in prebrati/pregledati, kaj sestavljanke predstavljajo.

OSREDNJI DEL

Skupine sestavljajo sestavljanke.

Ko končajo ali najkasneje po 15 minutah, vsaka skupina predstavi:

- kaj predstavlja njihova sestavljanke,
- kaj so se v skupini pogovarjale_i glede motiva na sestavljanke.

Sledi razprava v veliki skupini.

NAMIG: Če je skupina prevelika, jo lahko razdelite na pol in iztočnice za razpravo natisnete na liste papirja. Navodilo za manjši skupini je, naj se pogovarjajo o naslednjih iztočnicah in kasneje o njih poročajo večji skupini. Če sta prisotni_a dve_a izvajalki_ca aktivnosti, je lahko vsak_a prisoten_na v eni skupini in vodi razpravo.

Iztočnice za razpravo:

- Kaj so predstavljali stripi na sestavljankeh?
- Kako bi definirale_i izraz lezbijka?
- Kako bi definirale_i izraz gej?
- Kako bi definirale_i izraz biseksualnost?
- Kako bi definirale_i izraz transspolnost?
- Kaj pomeni kratica LGBT?
- Kakšen odnos mislite, da ima družba do LGBT oseb?

ZAKLJUČNI DEL

Če je čas, lahko odprete prostor za dodatna vprašanja in komentarje.

V zadnjem delu aktivnosti z udeleženkami_ci naredite evalvacijo.

Vprašanja za evalvacijo:

- Kaj bi vas še zanimalo o tej tematiki?
- Kako ste se počutile_i med delavnico?
- Kaj boste odnesle_i od te delavnice? Kaj ste si zapomnile_i?

NASVETI ZA IZVAJALKE_CE:

Pred izvedbo aktivnosti si dobro preberite prvi del priročnika, saj boste le tako lahko suvereno in sigurno izvajale_i aktivnost.

Pri odgovorih ali komentarjih, ki bi vsebovali sovražen ali diskriminatoren govor, morate vedno opozoriti, da takšna dejanja niso dovoljena.

Pred delavnico je dobro uzavestiti, da njen namen ni polemizirati o tem, ali se s tem strinjamo, nam je to všeč, nam ni všeč, ampak je namen delavnice ozaveščati o tematiki LGBT in s tem zmanjšati diskriminacijo in nasilje nad LGBT posamezniki_ki.

Kot izvajalke_ci imejte v mislih, da je v skupini lahko tudi oseba, ki se identificira na LGBT spektru (več o nevarnostih pri izvajanju delavnic preberite v poglavju Bodite pozorni na ...).

Priloge:

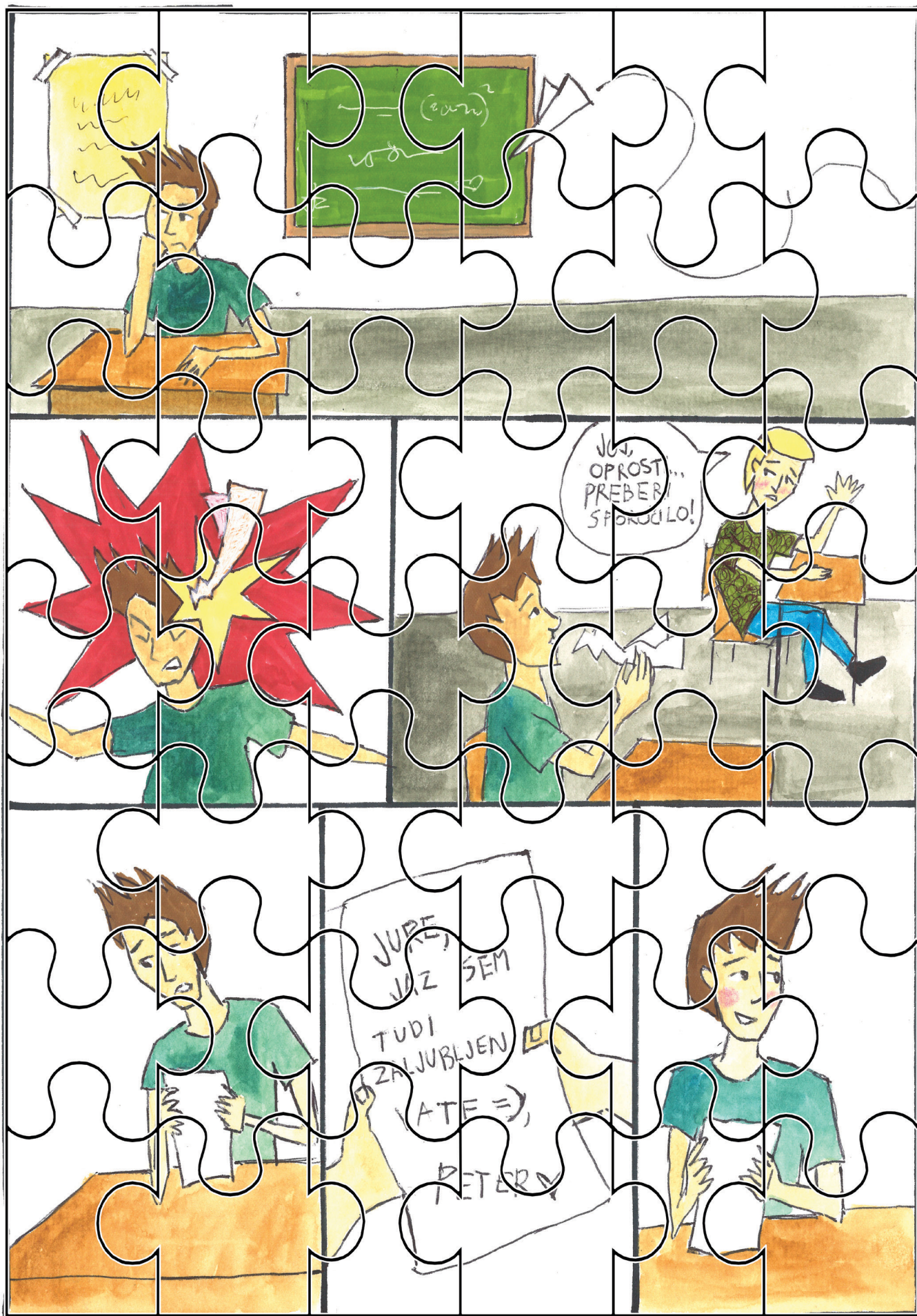
Priloga 1: Sestavljanje: Istospolni par dveh moških (gej)

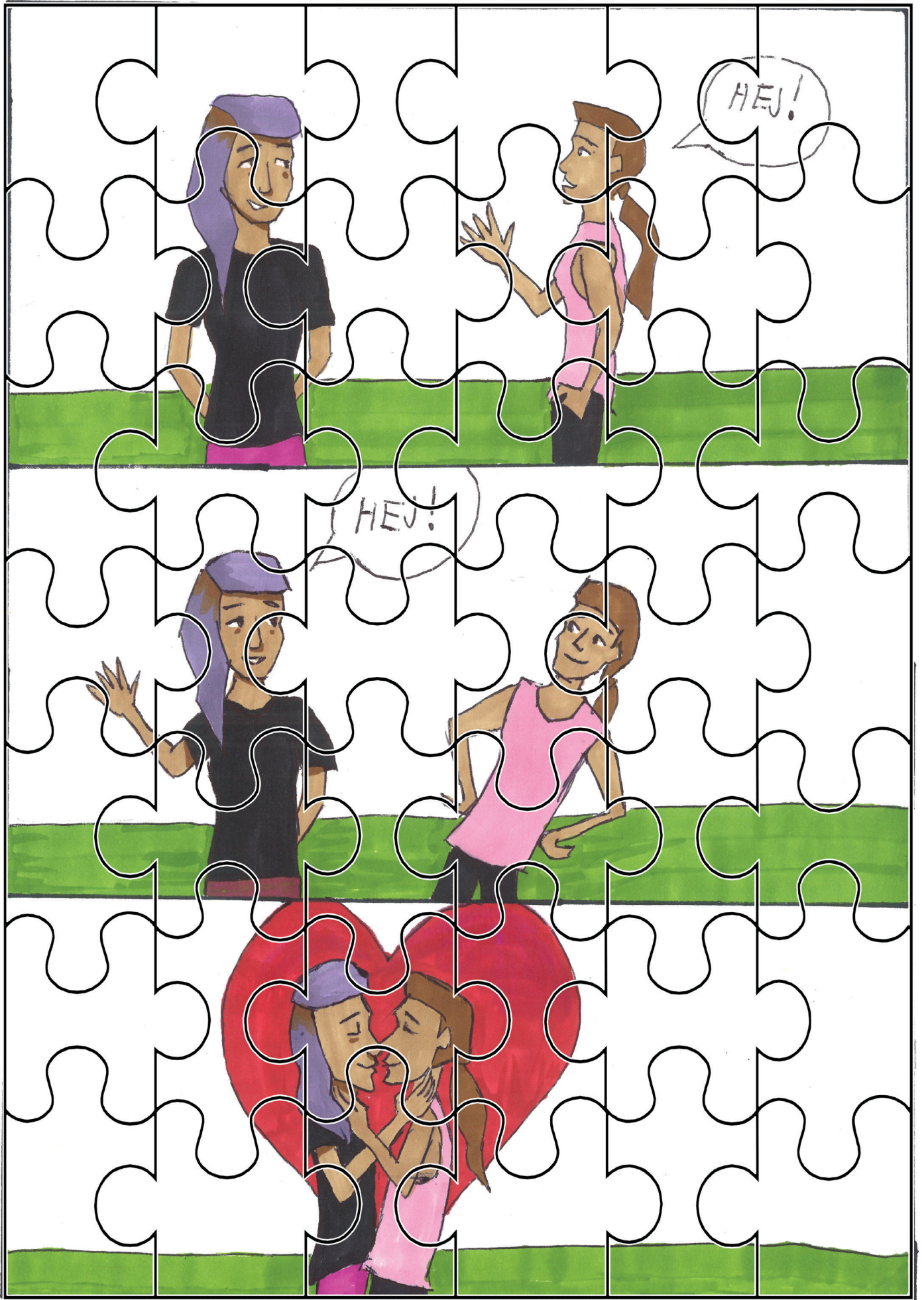
Priloga 2: Sestavljanje: Istospolni par dveh žensk (lezbijka)

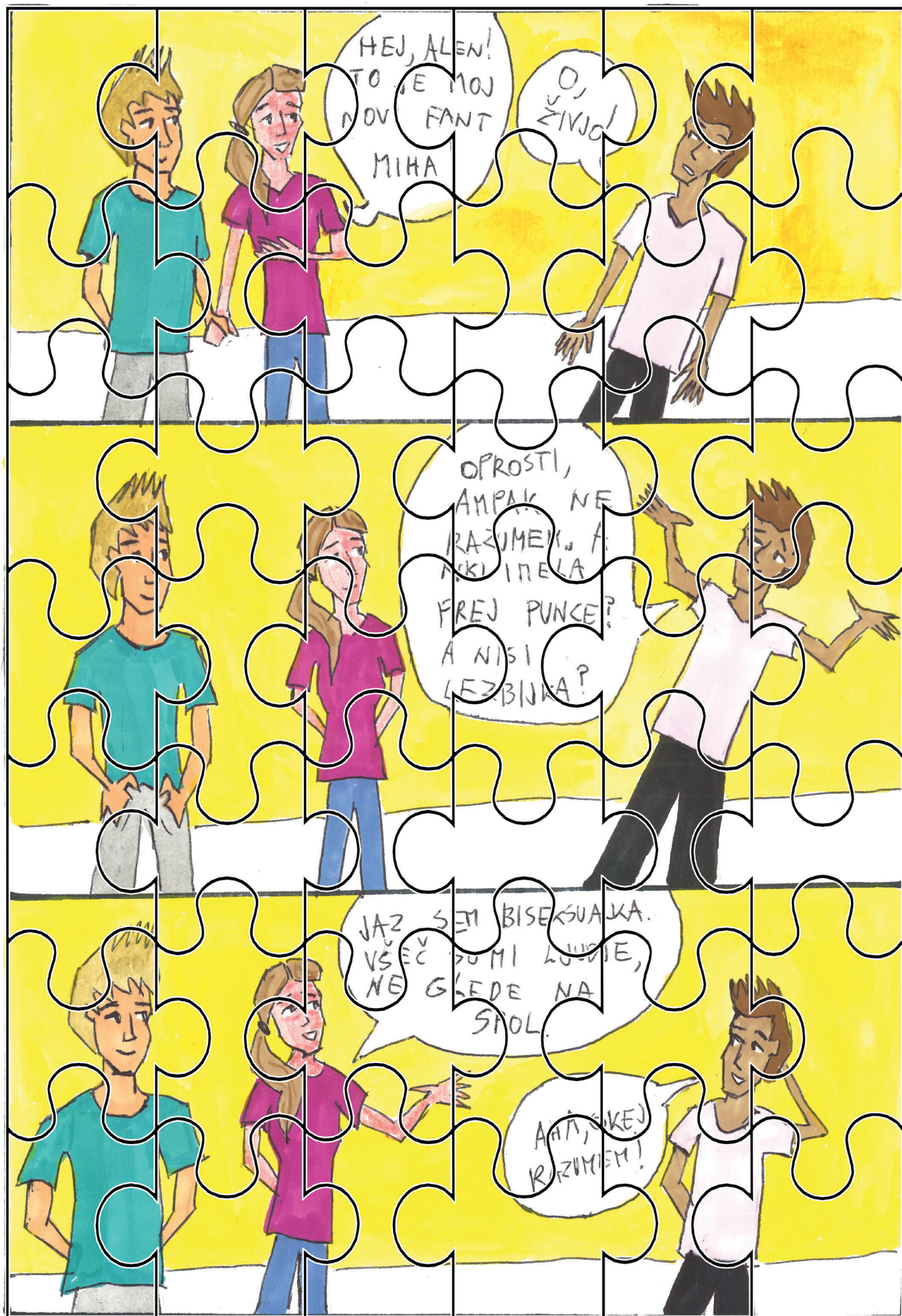
Priloga 3: Sestavljanje: Biseksualnost

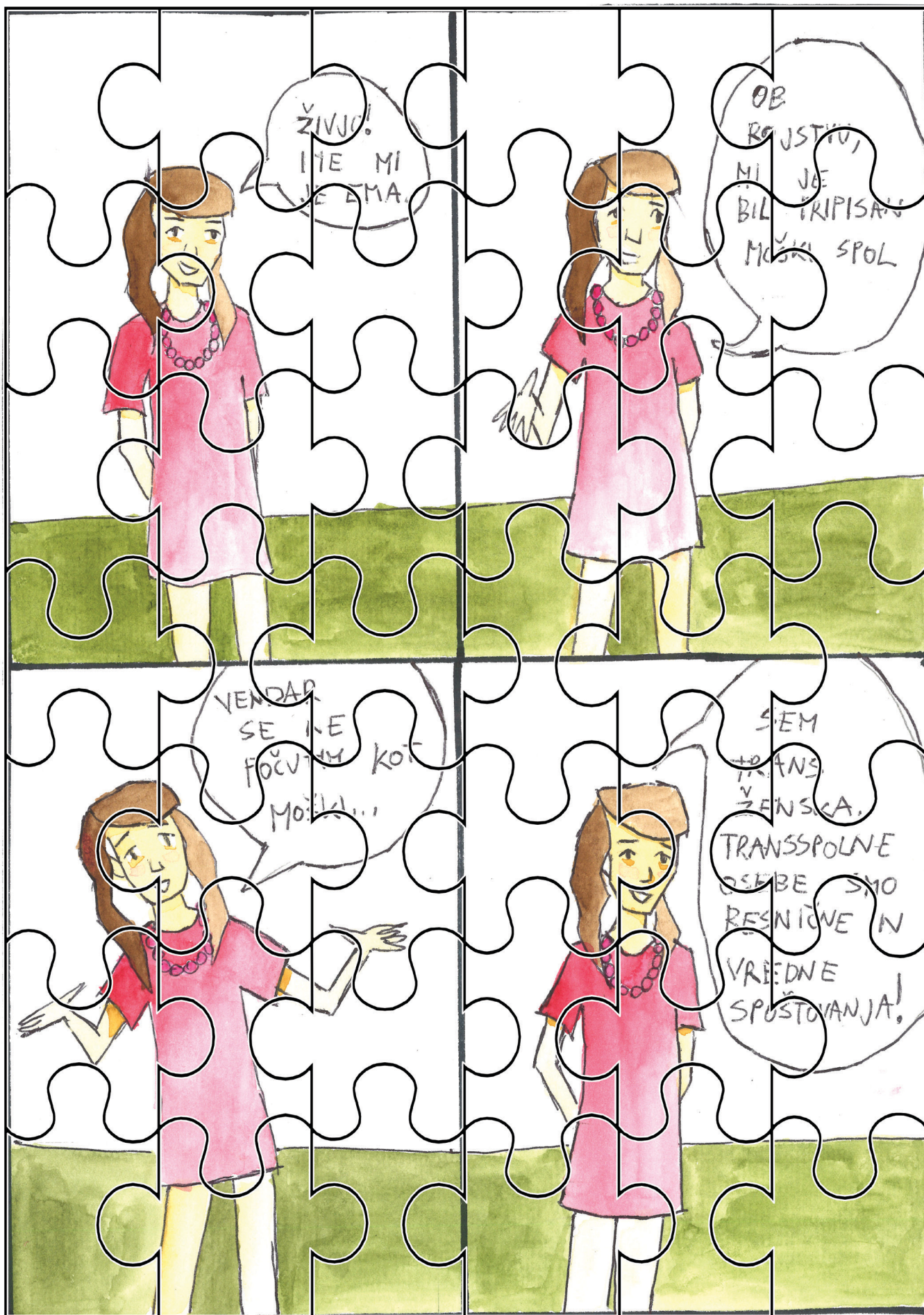
Priloga 4: Sestavljanje: Transspolnost

LGBT osnove (nad 15 let)

#lgbtosnove #lezbijka #gej #biseksualnost #transspolnost

Starostna skupina:

nad 15 let

Čas:

60 min

Velikost skupine:

do 18 oseb

Zahtevnost vsebine delavnice:

1 **2** 3 4 5

Zahtevnost izvedbe delavnice:

1 **2** 3 4 5

MATERIALI:

- Vprašanja za razpravo in evalvacijo
- Slovarček
- Priloga 1: Kartice spomina (za 18 oseb potrebujemo 6 kompletov kartic)

CILJI:

- Udeleženske_ci spoznajo osnovne termine (lezbijke, geji, biseksualne osebe, transspolne osebe).
- Udeleženske_ci se seznaniijo s tematiko LGBT.

PRIPRAVA:

- Pred pričetkom si preberite navodila in potek aktivnosti.
- Seznanim se z materiali.
- Preberite si poglavji Heteronormativnost in cismatitivnost ter Slovarček.
- Število udeleženk_cev razdelite v skupine – maksimalno število oseb v skupini je 3.
- Skopirajte/natisnite in izrežite potrebne materiale, ki jih najdete med Prilogami (Vsaka skupina dobi svoj komplet kartic spomina. Za 18 oseb je to 6 skupin po 3 osebe).

POVZETEK (NAMEN):

Delavnica je namenjena spoznavanju osnov področja LGBT (lezbijke, geji, biseksualne in transspolne osebe). Namen je usvojiti osnovno izrazoslovje in tematiko približati mladim.

OPIS POSTOPKA/METODOLOGIJA:

UVODNI DEL

Na začetku udeležence_ce razdelite v manjše skupine. V vsaki skupini naj bodo največ tri osebe.

Skupine naj se razpršijo po prostoru in sedejo na tla ali za mize.

Vsaka skupina predse dobi kartice spomina.

Izvajalka_ec aktivnosti poda navodila; vsaka skupina se igra igro spomina – kartice razporedi na mizo, tako da so obrnjene s hrbtno stranjo navzgor. Vsak_a od igralcev_k po vrstnem redu odkrije dve kartici. Če se kartici ujemata, ju pobere, drugače ju obrne nazaj in krog se nadaljuje. Par sestavljata izraz in definicija tega izraza. Hrbtne strani kartic so pobarvane tako, da mora igralka_ec odkriti kartici, ki nimata enako pobarvane hrbtne strani.

OSREDNJI DEL

Skupine igrajo igro spomina.

Ko končajo ali najkasneje po 15h minutah, vsaka skupina predstavi:

- pare, ki so jih zbrale_i igralke_ci,
- kaj so se v skupini pogovarjale_i glede izrazov in definicij na karticah.

Sledi razprava v veliki skupini.

NAMIG: Če je skupina prevelika, jo lahko razdelite na pol in iztočnice za razpravo natisnete na liste papirja. Navodilo za manjši skupini je, naj se pogovarjajo o naslednjih iztočnicah in kasneje o njih poročajo večji skupini. Če sta prisotni_a dve_a izvajalki_ca aktivnosti, je lahko vsak_a prisoten_na v eni skupini in vodi razpravo.

Iztočnice za razpravo:

- Ali razumejo definicije na karticah? Če česa ne razumejo, skupaj oblikujemo razlago.
- Kaj pomeni kratica LGBT?
- Kako bi definirale_i izraz lezbijka?
- Kako bi definirale_i izraz gej?
- Kako bi definirale_i izraz biseksualnost?
- Kako bi definirale_i izraz transspolnost?
- Kakšen odnos mislite, da ima družba do LGBT oseb?

ZAKLJUČNI DEL

Če je čas, lahko odprete prostor za dodatna vprašanja in komentarje.

V zadnjem delu aktivnosti z udeleženkami_ci naredite evalvacijo.

Vprašanja za evalvacijo:

- Kaj bi vas še zanimalo o tej tematiki?
- Kako ste se počutile_i med delavnico?
- Kaj boste odnesle_i od te delavnice? Kaj ste si zapomnile_i?

NASVETI ZA IZVAJALKE_CE:

Pred izvedbo aktivnosti si dobro preberite prvi del priročnika, saj boste le tako lahko suvereno in sigurno izvajale_i aktivnost.

Pri odgovorih ali komentarjih, ki bi vsebovali sovražen ali diskriminatorsen, govor morate vedno opozoriti, da takšna dejanja niso dovoljena.

Pred delavnico je dobro uzavestiti, da njen namen ni polemizirati o tem, ali se s tem strinjamo, nam je to všeč, nam ni všeč, ampak je namen delavnice ozaveščati o tematiki LGBT in s tem manjšati diskriminacijo in nasilje nad LGBT posamezniki_ki.

Kot izvajalke_ci imejte v mislih, da je v skupini lahko tudi oseba, ki se identificira na LGBT spektru (več o nevarnostih pri izvajanju delavnic preberite v poglavju Bodite pozorni na ...).

Priloge:

Priloga 1: Kartice spomina

Spolna identiteta

Spolni izraz

Transspolna oseba

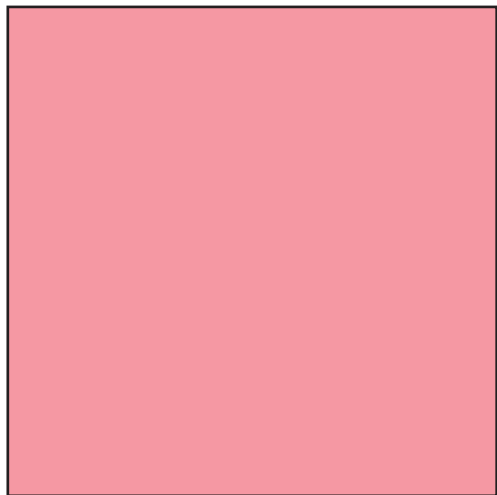
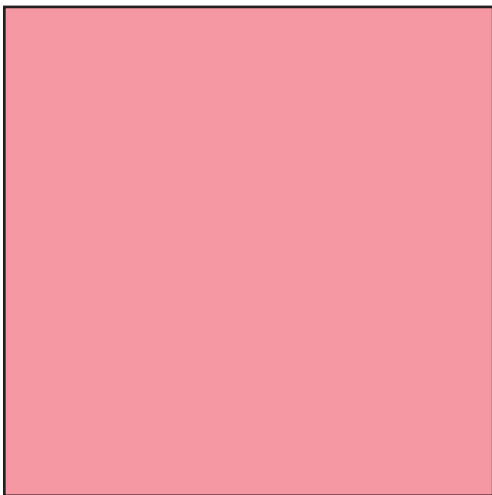
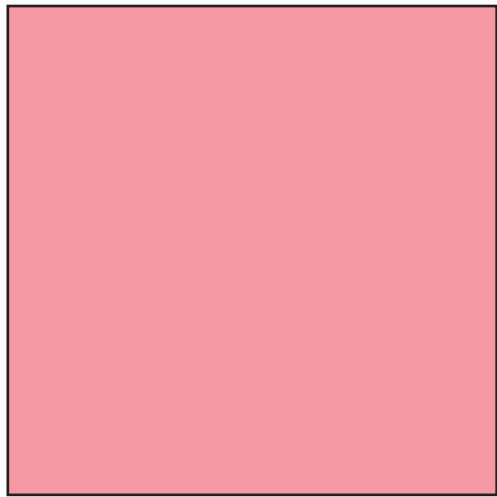
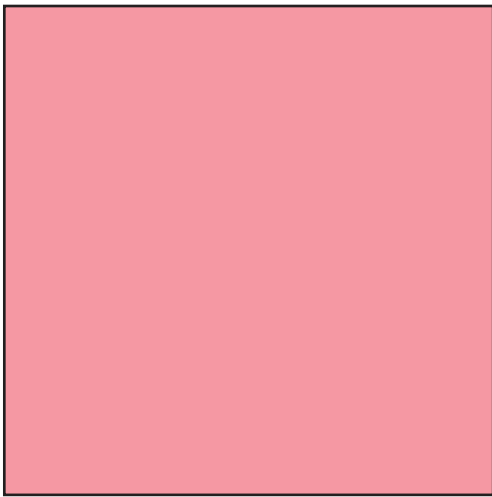
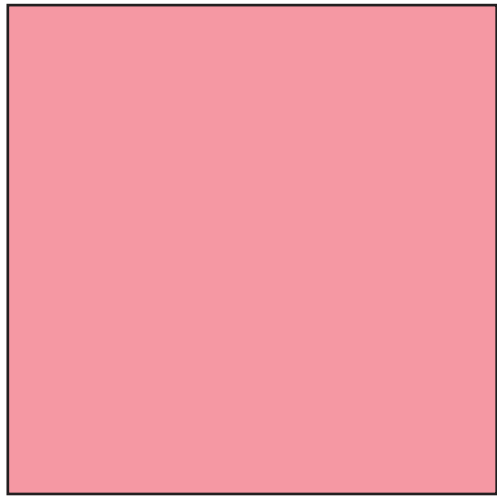
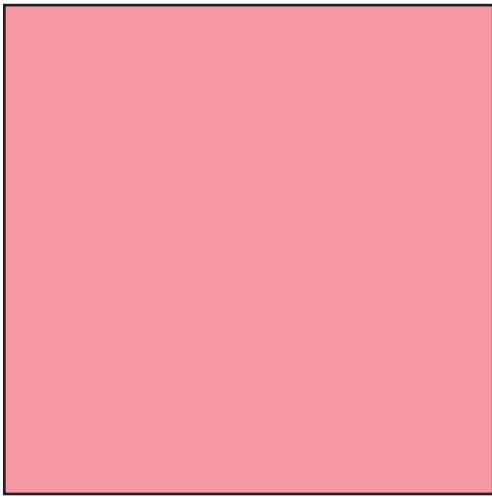
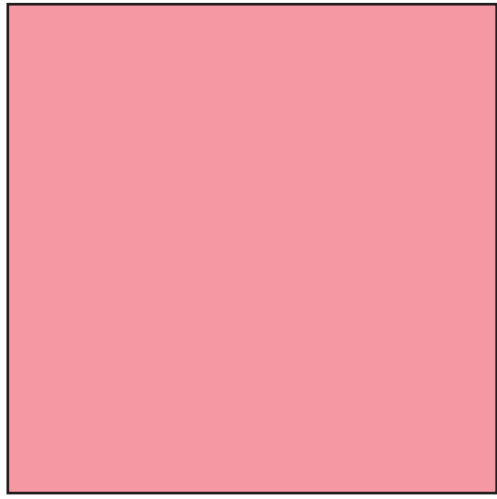
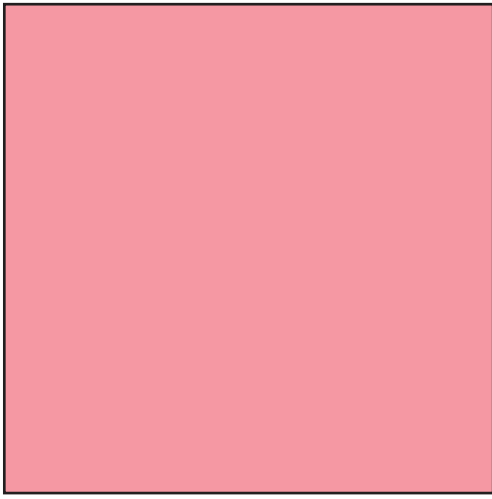
Nebinarnost

Kvir (queer)

Cisspolnost

Biseksualnost

**Razkrivanje
(coming out)**

vidna zunanja predstavitev osebne spolne identitete. Manifestira se z oblačili, ličili, frizuro, (ne)britjem poraščenih delov telesa, telesno držo in mimiko, vedenjem v javnih in zasebnih družbenih okoljih. Lahko izraža ujemanje ali pa neujemanje s spolnim vlogam/spolno identiteto, ki jih določa binarni spolni sistem.

posameznikova osebna identiteta in osebno doživljanje lastnega spola.

Lahko se ujema s posameznikovim spolnim izrazom, vendar ujemanje ni nujno.

je krovni termin, ki zajema spolne identitete, ki se ne umeščajo znotraj binarnega (žensko-moškega) spolnega sistema. Termin lahko pomeni tudi samostojno spolno identiteto, ki ne potrebuje natančnejše definicije. Te spolne identitete zajemajo številne spolne identitete, ki se nahajajo zunaj binarnega spolnega sistema, na primer: aspolnost, neutrois, bispolnost, kvirspolnost, itd.

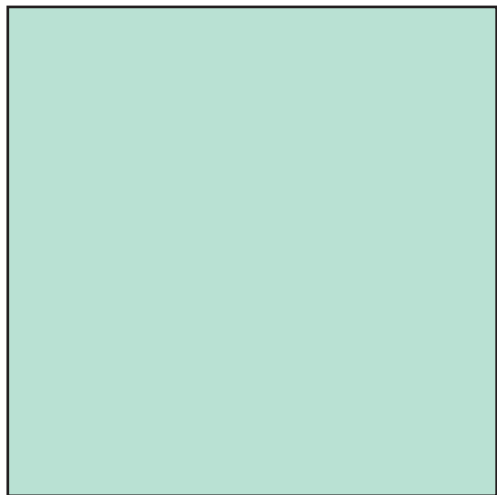
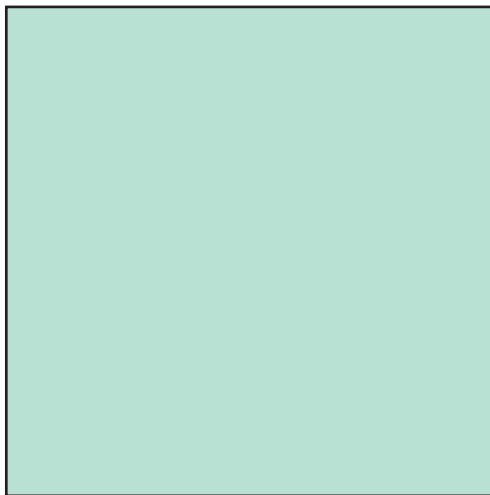
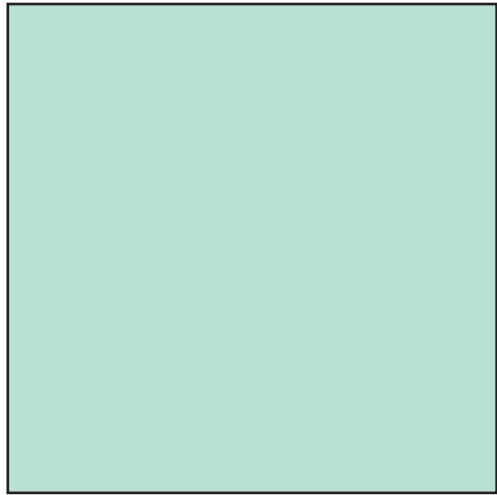
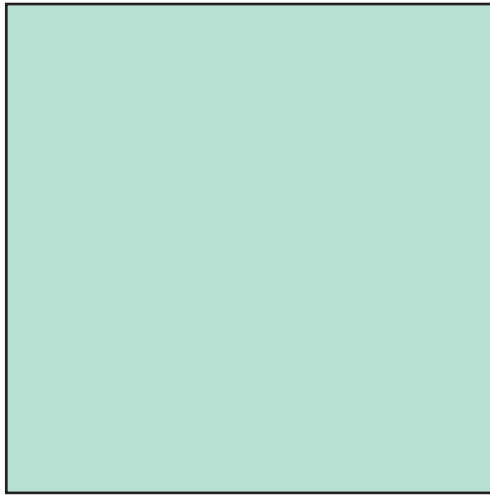
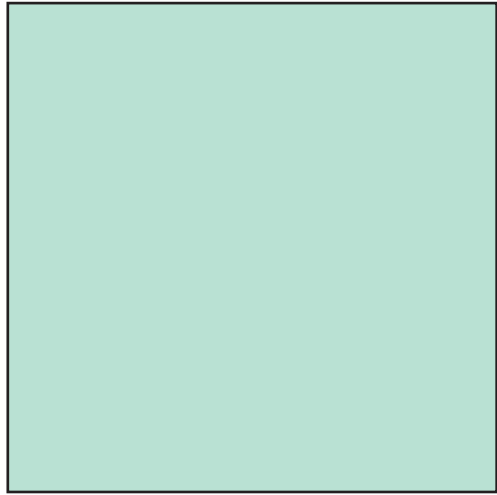
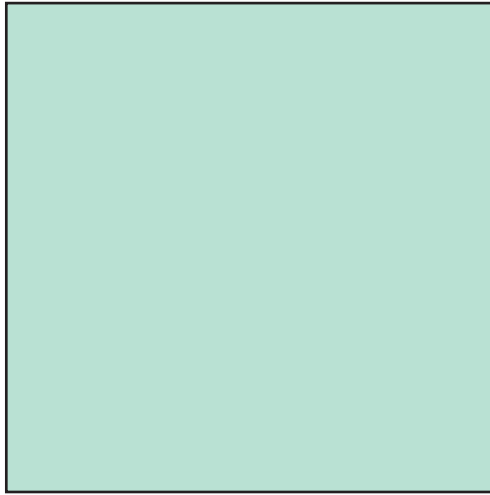
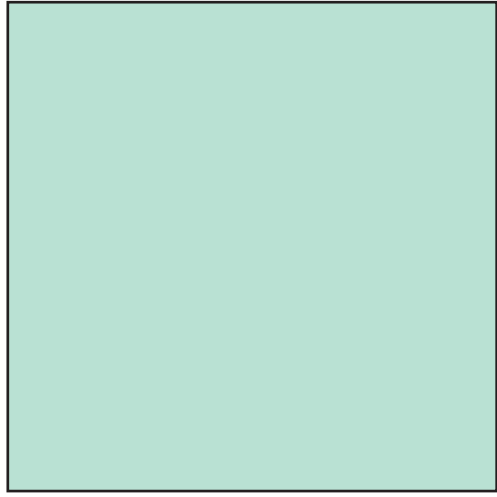
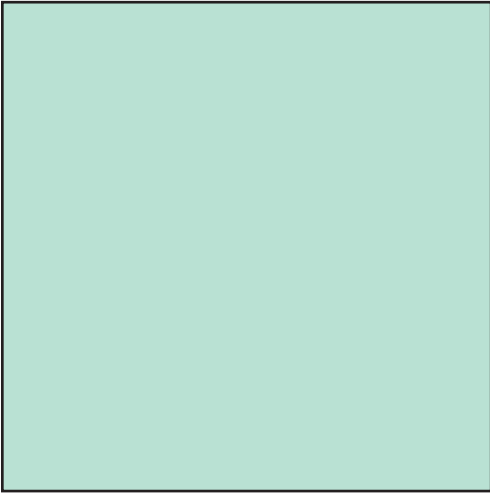
oseba, katere spolna identiteta ni cispolna; spol, ki je bil osebi pripisan ob rojstvu, se ne ujema s spolno identiteto in/ali spolnim izrazom, ki jo čuti oseba sama in s katero se identificira. Osebe lahko svoje telo in zunanji videz prilagodijo svoji spolni identiteti s hormonsko terapijo in/ali operacijo/ami.

je spolna identiteta, pri kateri se spolna identiteta osebe ujema s spolno identiteto, ki je osebi bila določena glede na osnovi spola pripisanega ob rojstvu.

pomeni kritiko vseh oblik normativnih spolnih usmerjenosti (heteronormativnost, homonormativnost). _____ zavrača asimilacijo in normalizacijo, nasprotuje konceptom normalnosti in je kritičen tudi do vojne, družine, istospolnih porok in asimilacijske politike lezbičnih in gejevskih gibanj.

proces, kjer posameznica_k svojo spolno usmerjenost in/ali spolno identiteto razkrije sebi in/ali deli z drugimi. Je vseživljenjski proces, s katerim se lahko posameznica_k srečuje vsakodnevno.

spolna in/ali romantična usmerjenost oseb, ki jih lahko privlačijo ljudje več kot enega spola, ne nujno v istem obdobju, ter ne nujno na enak način ali v enaki meri.

Brez zamere

#privilegiji #intersekcionalnost #(ne)pravicnost
#enakemoznosti #druzabnaigra

Starostna skupina:

od 10 do 14 let

nad 15 let

Čas:

120 min

Velikost skupine:

do 6 oseb

(igra vsebuje 6 igralnih kartic – karakterjev)

Zahtevnost vsebine delavnice:

1 2 3 4 5

Zahtevnost izvedbe delavnice:

1 2 3 4 5

MATERIALI:

- Vprašanja za razpravo
- Priloga 1: Opisi karakterjev
- Priloga 2: Kartice karakterjev
- Priloga 3: Kartice za spolni izraz (natisnite dvakrat)
- Priloga 4: Kartice za denar (natisnite dvakrat)
- Priloga 5: Kartice za moč – energijo (natisnite dvakrat)
- Priloga 6: Kartice za spremljanje denarja (žetonov) in moči (zvezdic)
- Priloga 7: Površina za igro
- Igralna kocka
- Poljubne igralne figurice (npr. figurice iz igre Človek ne jezi se)

CILJI:

- Udeleženke_ci spoznajo privilegije in družbene sisteme.
- Udeleženke_ci prevprašujejo družbene normative in sisteme.
- Udeleženke_ci prevprašujejo lastno pozicijo znotraj družbe.
- Udeleženke_ci spoznajo intersekcionalnost različnih normativnih in nenormativnih okoliščin ter uzavestijo, kako te medpresečnosti kreirajo nove realnosti, ki se odražajo v vsakodnevem življenju.

PRIPRAVA:

- Preberite poglavja Heteronormativnost in cisonormativnost, Slovarček in Intersekcionalnost.
- Pozorno preberite navodila za izvajalke_ce, kjer so podrobneje razložena pravila igre. Poznavanje pris-
- podob in možnih izidov med igro vam bo v pomoč pri vodenju delavnice.
- Natančno preberite navodila igre.

- Skopirajte/natisnite vse priloge in pripravite igralno površino. Priporočamo vam, da jo plastificirate. Igralna površina in kartice morajo biti natisnjene/skopirane barvno.
- Izrežite kartice za spolni izraz, kartice za denar in kartice za moč.
- Preden izvajate delavnico z mladimi, vam svetujemo, da jo odigrate s svojimi sodelavkami_ci ali kolegi_cami. Tako boste lažje vodile_i celoten potek igre z udeleženkami_ci. Zelo pomembno je, da igro vedno igra točno 6 oseb. Če je oseb več kot 6, naj se združijo v pare/trojice in se izmenjujejo pri metu kocke.

POVZETEK (NAMEN):

Namen delavnice je skozi družabno igro prikazati, kako nam družbeni normativi in sistemi narekujejo naše mesto v družbi ter kako imamo zaradi tega kljub enakim pravilom ljudje zelo različne življenjske izkušnje.

OPIS POSTOPKA/METODOLOGIJA:

UVODNI DEL

V uvodnem delu skušajte čim bolj nazorno predstaviti pravila igre, ki so natančneje opisana v Navodilih za izvajalke_ce.

OSREDNJI DEL

Udeleženkam_cem povejte, da bodo igrale_i družabno igro. Za začetek jim pokažite, kaj vse igra vsebuje. Pred njih položite igralno površino. Na igralno površino razporedite kartice za spolni izraz, kartice za moč in kartice za denar. Pokažite jim dodatne kartice, ki so namenjene beleženju denarja in moči. Udeleženkam_cem na hitro pokažite kartice karakterjev. Nato jih premešajte in jih naključno razdelite. Vsak_a udeleženec_ka dobi kartico enega karakterja. Sledi razdelitev denarja in zvezdic (pomagajte si s Prilogo 1). Igralkam_cem povemo: »Vsak karakter dobi različno število denarja in zvezdic.« Koliko denarja in zvezdic dobi določen karakter na začetku igre, je zapisano v Prilogi 1. Oseba v tabelici (Priloga 6) označi število žetonov (denarja) in zvezdic (moči) z x.

- Ko žeton ali zvezdico izgubi, x pobarva.
- Ko žeton ali zvezdico dobi, nariše nov x v prazno polje.

Pomembno je, da z udeleženkami_ci pregledate bistvene vizualne lastnosti karakterjev. Igralke_ci naj si jih med seboj pokažejo in medtem skupaj ugotavljajte, kaj ima karakter oblečeno. Pozorne_i bodite tudi na to, ali ima karakter ličila. Vsaka kartica ima okvir določene barve (roza, rumena, modra). To je pomembno za celotno igro, več o tem najdete v Navodilih za izvajalke_ce, v podpoglavju Barve. Pri tem si pomagajte s Prilogo 1.

Ostalih pravil ni treba podrobneje razlagati, saj je igralna plošča narejena tako, da igralke_ce usmerja na njihovi poti. Vaša vloga je, da moderirate igro, igralke_ce vodite skozi kartice in jih opozarjate, da ne morejo metati kocke, če nimajo nič denarja ali nič zvezdic (več o tem je zapisano v pravilih igre).

Po končani igri sledi diskusija. Na tej točki je pomembno, da udeleženkam_cem najprej predstavite pomene prispodob.

- Roza, rumena in modra barva ponazarjajo barvo kože, pri čemer roza barva predstavlja belo polt.
- Zvezdice ponazarjajo fizično moč, telesno in duševno zmožnost, pri čemer več zvezdic pomeni večje ujemanje z normativi.
- Žetoni (denar) ponazarjajo družbeno moč, pri čemer več žetonov pomeni več denarja in posledično višji ekonomski status.
- Izgled karakterjev na karticah poudarja različne spolne izraze, ki različno vplivajo na družbeno in ekonomsko moč karakterjev.

Udeleženkam_cem po igri pojasnite le zgornje alineje. Natančnejše razlage prispodob, ki so v poglavju Nasveti za izvajalke_ce, uporabite za pomoč pri vodenju diskusije.

ZAKLJUČNI DEL

Vprašanja za razpravo:

- Kako ste se počutile_i ob igranju družabne igre? Vsaki_emu posebej damo prostor, da izrazi svoje občutke.
- Kako sta se počutili_a igralci_ca z roza karticama, ki sta imeli_a že na začetku prednost pri denarju in moči? In obratno: Kako so se počutile_i tiste_i z rumenimi in modrimi? (Tukaj lahko navežemo na vsakdanje življenje; pomislite na to, da imamo tudi ljudje v družbi različne vsote denarja. Od česa je to odvisno? Od izobrazbe, službe ... Kako pa pridemo do dobre izobrazbe in službe? Je to kaj povezano tudi z našimi družinami?)
- Kako ste se počutile_i, ko ste denar zaslužile_i in ko ste ga izgubile_i? (Pri tem vprašanju je pomembno, da lahko vsak_a igralec_ka posebej izrazi svoje občutke. Njihove odgovore komentiramo preko primerjave z vsakodnevnim življenjem. Pri tem si lahko pomagamo z obrazložitvijo Prispodob, ki so pojasnjene v Navodilih za izvajalke_ce. Primer: Modri karakterji so redko dobili denar in imeli so ga manj. Zato je lahko njihova izkušnja s pridobivanjem in izgubljanjem žetonov ali zvezdic popolnoma drugačna od izkušenj udeleženk_cev z roza karakterji.)
- Kako ste se počutile_i, ko so druge_i pridobivale_i in izgubljale_i žetone ter zvezdice? (Spet damo možnost, da odgovori vsak_a igralec_ka. Pozorne_i smo na njihove odgovore, ki lahko izražajo različne dimenzije; od nevoščljivosti do zmagoslavja, od empatije do privoščljivosti itd.)
- Udeleženke_ce prosite, da pogledajo kartice, ki so jih zbirale_i med igro. Pustimo jim nekaj minut, da si jih preberejo. Nato jih prosimo, da izpostavijo kakšno kartico, ki se jim za njihovo situacijo ni zdela pravična ali pa jih je med igro še posebej razveselila ali prizadela.

NASVETI ZA IZVAJALKE_CE:

Pred vami je igra, ki bo na vas pustila močan vtis. To ni navadna igra. Je izobraževalna igra in niti približno ni pravična. Med igro se bodo dogajale za nekatere prijetne, za druge neprijetne situacije. Ampak pravila igre je pač treba upoštevati, mar ne? Tudi če niso vedno v skladu z našimi pričakovanji. Igra namreč želi prikazati nepravčnosti, ki se dogajajo v realnem življenju. Igralke_ci so v tej igri postavljene_i pred izziv spoprijemanja z nepravničnimi pravili igre.

Igra vsebuje:

- 6 kartic z različnimi karakterji,
- kartice za žetone (denar) in zvezdice (moč),
- igralno ploščo,
- kartice za spolni izraz,
- kartice za denar,
- kartice za moč.

Pravila igre

Vzamemo kartice karakterjev in jih premešamo. Naključno jih razdelimo med udeleženke_ce. V Prilogi 1 je napisano, koliko denarja (žetonov) dobi posamezni karakter in koliko moči (zvezdic) ima. Tista_i, ki dobi kartico z imenom Kuko, začne igro z metom kocke. Igra se zaključi, ko prvi karakter naredi 3 kroge. Da bo igra čim bolj razumljiva, so v nadaljevanju navedene določene posebnosti.

Če med igro ostaneš brez žetonov ali zvezdic, ne moreš metati kocke, ko si na vrsti. Brez žetonov ali zvezdic se namreč ne moreš premikati.

Primer: Zmanjkalo ti je zvezdic. Ko si na vrsti za met kocke, **ne mečeš**. S tem pridobiš 1 zvezdico in tako mečeš kocko naslednjič, ko si spet na vrsti.

Med igro se lahko kadarkoli odločiš, da 1 krog počivaš, lahko tudi 2 ali 3, in s tem sicer pridobiš žetone ali zvezdice, vendar ostaneš na mestu – ne napreduješ v igri, kar pomeni, da te lahko soigralke_ci prehitijo.

Primer: Če ima igralka_ec samo 1 zvezdico in kartica za moč osebi narekuje, da izgubi 2 zvezdici, mora počakati 2 kroga (to pomeni, da dvakrat ne meče kocke); v enem krogu bo zaslužil_a dodatno zvezdico, ki jo bo zaradi navodil izgubil_a in bo tako spet brez zvezdice. Zato bo moral_a počakati še en krog, da bo lahko spet pridobil_a 1 zvezdico.

Ostale posebnosti:

- Na igralni plošči lahko opazimo tri posebne poti. Ena je namenjena roza karakterjema in jima omogoči bližnjico, medtem ko je druga namenjena rumenima karakterjema in ju pošlje za nekaj polj nazaj. Modra karakterja morata prav tako po posebni poti, vendar je ta daljša. Igralki_ca, ki imata modri kartici, tako vlagata več truda v premikanje naprej in morata čez več ovir.
- Ko igralka_ec vrže kocko, se premakne in opravi nalogo na tistem polju. Na polju obstaja možnost, da jo_ga bo naloga premaknila spet na drugo polje. Upošteva navodilo naloge, nato je njena_gova poteza končana. Primer: Vržeš kocko in se premakneš za število pik, ki jih pokaže kocka. Pristaneš na polju z zvezdico in vzameš kartico. Na kartici piše, da se moraš premakniti za 2 polji naprej. Premakneš se in pristaneš na polju, ki ti pove, da se spet premakni naprej/nazaj. Ne premikaš se več, saj je bila tvoja poteza že končana s prvo opravljeno nalogo.
- Ko igralka_ec dobi kartico o spolnem izrazu/denarju/moči, jo obdrži pri sebi. To je pomembno za diskusijo na koncu, ko bodo lahko udeleženske_ci primerjale_i različna navodila in prediskutirale_i njihovo pravičnost ter smisel.
- Imamo 6 kartic, ki so obarvane v 3 različne barve: roza (2 kartici), rumena (2 kartici) in modra (2 kartici). Ko karakter prečka startno linijo (to pomeni, ko prehodi prvi ali drugi krog), dobi za nagrado denar:
- ROZA dobi 5 žetonov,
- RUMENA dobi 3 žetone,
- MODRA dobi 1 žeton.
- Primer: Ko igralka_ec z roza kartico prečka startno linijo, ji_mu rečemo: »Čestitam, dobiš 5 žetonov!« Če nekdo vpraša, npr. zakaj dobi modri samo 1 žeton, mu povemo, da je to zato, ker je modre barve. Sklicujemo se lahko tudi na to, da je pravila igre treba upoštevati. S tem pokažemo nesmiselnost delanja razlik na podlagi barve.
- Igra je zaključena, ko prvi karakter naredi 3 kroge, torej ko tretjič prečka startno linijo. Ta karakter dobi dodaten denar, količina pa je odvisna od njegove barve. Nato se pogleda, katera mesta so zasedli karakterji. 1. mesto dobi še dodatnih 6 žetonov in 6 zvezdic, 2. mesto dodatnih 5 žetonov in 5 zvezdic, 3. mesto 4, 4. Mesto 3, 5. mesto 2 in 6. mesto 1.
- Igro mora igrati vsaj 6 oseb. Če je oseb več, naj se razdelijo v pare in naj dve osebi skupaj prevzameta en karakter.

ZELO POMEMBNO: Pred začetkom igre in med igro udeleženkam_cem ne razlagajte pomenov prispodob. Čas za naslavljanje le-teh boste imele_i v debatnem delu po odigrani igri.

PRISPODOBE:

Barve kartic

Barve predstavljajo barvo kože. Nebelopolti ljudje se danes še vedno srečujejo s stigmo na podlagi barve kože – rasizmom. Z našimi barvami želimo prikazati, kako so ljudje še vedno diskriminirani na podlagi barve kože in kako barva kože vpliva na naše predispozicije in (enake) možnosti. Gledano z druge perspektive: osebam z belo poltjo je na podlagi naše barve kože dan privilegij in nimamo kolektivnega spomina, ki bi na kakršenkoli način vplival na naše življenje, samozavest in samopodobo.

Osebnostno okolje je treba konkretizirati za slovenski prostor.

- V slovenskem prostoru pod nebelopolte osebe ne štejemo le temnopoltih oseb, temveč tudi pripadnice_ke romskih manjšin. Rasizem je večkrat utemeljen tudi na podlagi nacionalnosti, tako da lahko dodamo, da kot nebele ljudi v našem prostoru vidimo tudi priseljence iz držav bivše Jugoslavije.

Moč

Simbol za moč so zvezdice.

Ponazarjajo telesno moč oz. fizično zmožnost posameznega karakterja. Prispodoba naslavlja norme telesnosti, »sposobnosti« teles. Moč prav tako ponazarja fizično dobro počutje, kar lahko apliciramo na področje težav v duševnem zdravju in duševnem razvoju. Hendikepirane osebe, osebe s težavami v duševnem zdravju in osebe z različnimi boleznimi in/ali bolezenskimi stanji se v vsakdanjem življenju soočajo z različnimi ovirami – fizičnimi in/ali duševnimi.

Igra vsebuje tudi **kartice za moč**. To so posebne kartice, s pomočjo katerih lahko osebe pridobijo ali izgubijo moč. Igralkam_cem je treba poudariti, da je moč pomembna za napredovanje v igri. Če je nimaš, nazaduješ. Zato jih spodbujamo, da zbirajo tudi čim več zvezdic, ne samo denarja. Če igralka_ec nima niti 1 zvezdice, ne more metati kocke, tudi če ima veliko žetonov.

Denar

Simbol za denar so žetoni.

Ponazarjajo finančno stanje, družbeno moč in ugled v družbi. Nekatere kartice, npr. roza, ga že v štartu dobijo več, medtem ko ga modre kartice dobijo zelo malo. Igra s prispodobo prikazuje realnost tega, da se ne rodimo z enakim ekonomskim statusom in da ta razlika potem pogosto vpliva na naš potek življenja in na širino možnosti, ki jih imamo.

Če igralka_ec nima niti 1 žetona, ne more metati kocke, tudi če ima veliko zvezdic.

S **kartkami za denar** se prav tako pridobiva ali izgublja žetone.

Kartice za spolni izraz

Karakterji na karticah so upodobljeni z različnimi lastnostmi/spolnimi izrazi. Kar je najbolj opazno, so naslednje komponente: hlače, krilo, brada in mišice. Spet si pomagajte s Prilogo 1, kjer je opis vseh kartic. Maskulin videz je družbeno bolj cenjen kot feminilen videz. Prav tako maskulin videz predvsem povezujemo z moškimi, feminilnega pa z ženskami. Obstaja tudi razlika v tem, kako tretiramo ženske, ki so bolj maskuline, v primerjavi z moškimi, ki so bolj feminilni; prve veliko lažje sprejememo kot druge, in to prav zaradi tega, ker maskulin videz velja za nevtralnega ali celo bolj zaželenega. V igri torej želimo prikazati, kako lahko zunanji videz vpliva na posamezničino_kovo vlogo v družbi.

Sreča v igri

Skoraj vedno bo imel_a kateri_a izmed igralcev_k več sreče pri metanju kocke, zato se lahko zgodi, da bo kartica z modrim ali rumenim karakterjem kdaj dosegla višje končno mesto. Ko z udeleženkami_ci v debati naslavlja (de)privilegije, ki jih imajo posamezne kartice, morate posvetiti pozornost tudi temu, zakaj je (če je) deprivilegiranemu karakterju uspelo premagati karakter z več privilegiji. Če pogledamo z vidika igre, lahko rečemo, da je imel_a ta igralec_ka srečo. Vendar kaj ta sreča pomeni v realnem življenju? Seveda poznamo deprivilegirane osebe, ki jim v življenju uspe in se povzpnejo po družbeni lestvici. Tukaj je pomembno omeniti, da ni dovolj, če se oseba samo močno trudi, se npr. veliko uči. Vprašati se morate, kakšnih podpornih sistemov je bila oseba deležna skozi celotno življenje. Podporni sistemi so lahko družina, prijatelji, socialna omrežja, podporne skupine itd. Lahko, da je Posameznik_ca razvil_a t. i. odpornost (ang. *resilience*) in s tem mehanizme, ki so ji_mu pomagali pri življenjskih preprekah. Lahko, da je intersekcija osebnih okoliščin še vedno vsebovala toliko privilegiranih pozicij. Včasih se zgodi, da imamo v življenju tudi srečo. Razlag je veliko, pomembno je, da jih upoštevate in življenj ne reducirate.

Odnosi igralk_cev med igro

Med igro bodite pozorne_i na odnose, ki se razvijajo med igralkami_ci. Opazujte, kdo s kom tekmuje, kdo koga spodbuja in ali se kdo komu posmehuje. Kako se celotna skupina odziva na uspehe ali poraze vsake_ga posameznice_ka. Med igro si beležite opažanja, saj je pomembno, da jih kasneje naslovite v diskusiji. To lahko storite tako, da opažanja povežete s primerjavami z resničnim življenjem; te so razložene v zgornjih poglavjih.

Priloge:

Priloga 1: Opisi karakterjev

Priloga 2: Kartice karakterjev

Priloga 3: Kartice za spolni izraz (natisnite dvakrat)

Priloga 4: Kartice za denar (natisnite dvakrat)

Priloga 5: Kartice za moč – energijo (natisnite dvakrat)

Priloga 6: Kartice za spremljanje denarja (žetonov) in moči (zvezdic)

Priloga 7: Površina za igro

Priloga 1: Opisi karakterjev.

1. Kartica

- **ime:** KUKO
- **barva:** roza
- **denar:** 10 žetonov
- **moč:** 10 zvezdic
- maskulin videz s krilom/obleko, kratki lasi, brada

2. Kartica:

- **ime:** SIMI
- **barva:** roza
- **denar:** 6 žetonov
- **moč:** 8 zvezdic
- maskulin videz s hlačami, mišice

3. Kartica:

- **ime:** TITI
- **barva:** rumena
- **denar:** 9 žetonov
- **moč:** 3 zvezdice
- feminilno bitje z brado in hlačami, pobarvani nohti

4. Kartica:

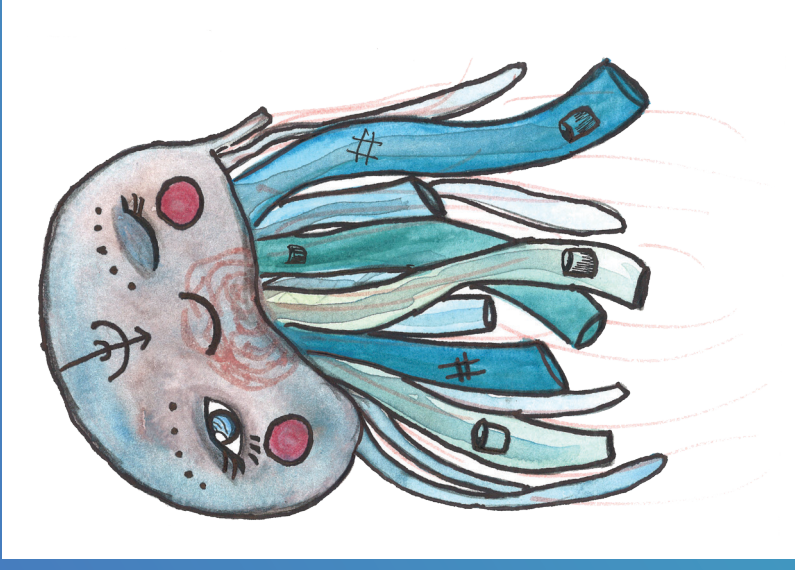
- **ime:** LIDO
- **barva:** rumena
- **denar:** 5 žetonov
- **moč:** 6 zvezdic
- maskulino bitje s hlačami, mišice, srednje dolgi lasi, ličila

5. Kartica:

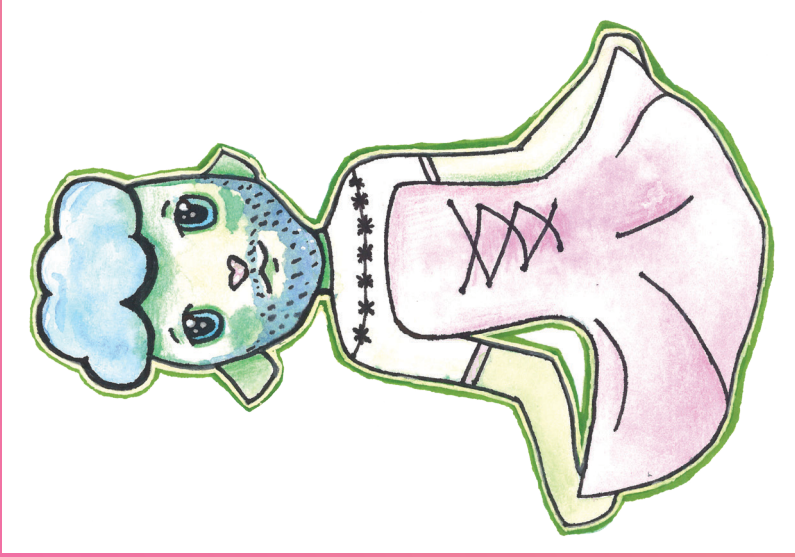
- **ime:** KERI
- **barva:** modra
- **denar:** 4 žetoni
- **moč:** 3 zvezdice
- feminilno bitje z ličili in hlačami

6. Kartica:

- **ime:** NISE
- **barva:** modra
- **denar:** 2 žetona
- **moč:** 4 zvezdice
- feminilno bitje z mišicami, krilom/obleko.

KERI

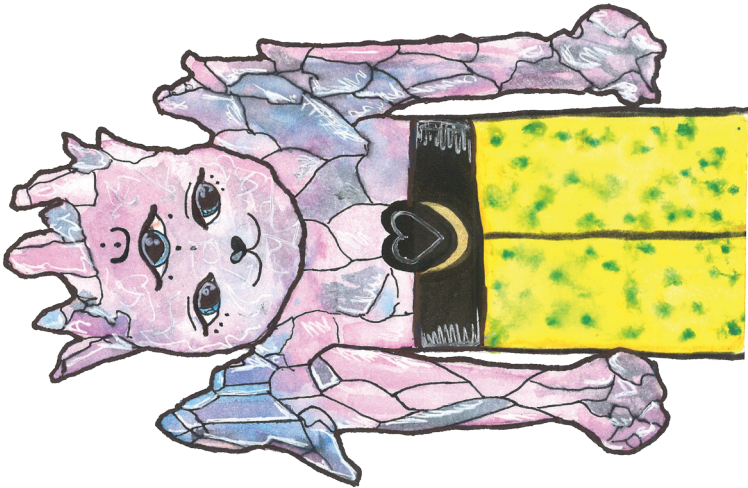
KUKO

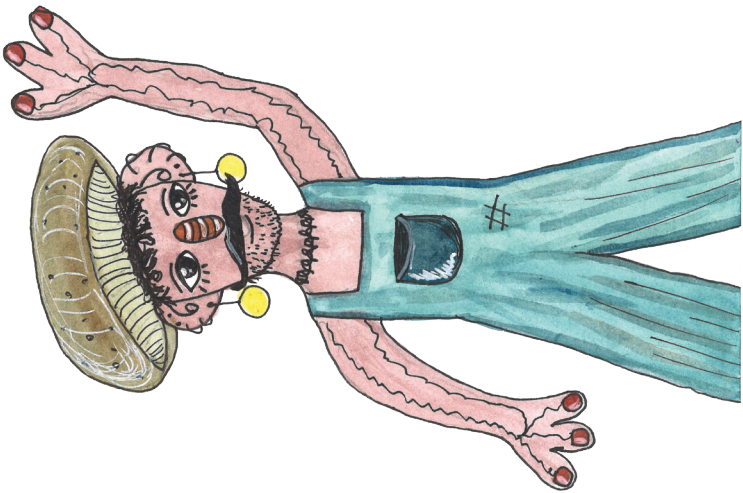
LIDO

NISE

SIMI

TITI

Če imaš:

- **hlače:** greš 2 polja naprej
- **krilo:** greš 1 polje nazaj
- **mišice:** greš 1 polje naprej
- **brado:** greš 1 polje naprej

Če imaš:

- **hlače:** dobiš 1 žeton
- **krilo:** izgubiš 1 zvezdico
- **mišice:** greš 1 polje naprej
- **brado:** dobiš 1 žeton

Če imaš:

- **hlače:** greš 5 polj naprej
- **krilo:** greš 3 polja nazaj
- **mišice:** dobiš 1 zvezdico
- **brado:** dobiš 2 žetona

Če imaš:

- **hlače:** dobiš 2 žetona
- **krilo:** izgubiš 3 žetone
- **mišice:** dobiš 2 žetona
- **brado:** dobiš 2 žetona

Če imaš:

- **hlače:** greš 2 polja naprej
- **krilo:** greš 1 polje nazaj
- **mišice:** greš 1 polje naprej
- **brado:** greš 1 polje naprej

Če imaš:

- **hlače:** dobiš 2 zvezdici
- **krilo:** izgubiš 1 zvezdico
- **mišice:** dobiš 3 zvezdice
- **brado:** dobiš 1 zvezdico

Če imaš:

- **hlače:** dobiš 1 žeton
- **krilo:** izgubiš 1 žeton
- **mišice:** dobiš 1 žeton
- **brado:** dobiš 1 žeton

Če imaš:

- **hlače:** dobiš 1 zvezdico
- **krilo:** izgubiš 2 zvezdici
- **mišice:** dobiš 1 zvezdico
- **brado:** dobiš 1 zvezdico

Če imaš:

- **hlače:** dobiš 2 žetona
- **krilo:** izgubiš 3 žetone
- **Mišice:** dobiš 2 žetona
- **brado:** dobiš 2 žetona

Če imaš:

- **hlače:** dobiš 1 zvezdico
- **krilo:** izgubiš 3 zvezdice
- **mišice:** dobiš 3 zvezdice
- **brado:** dobiš 2 zvezdici

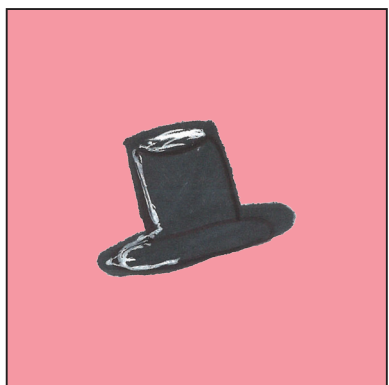
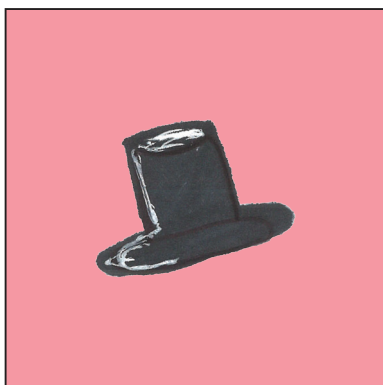
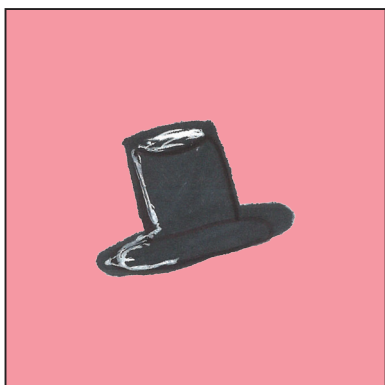
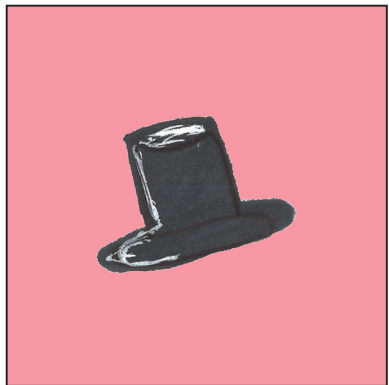
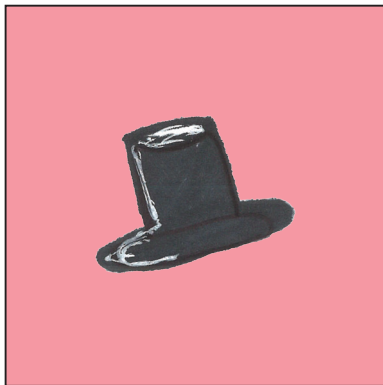
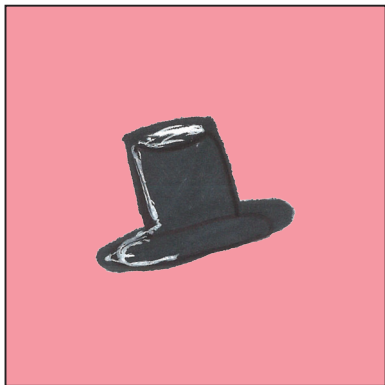
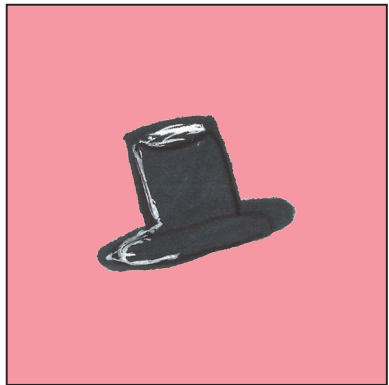
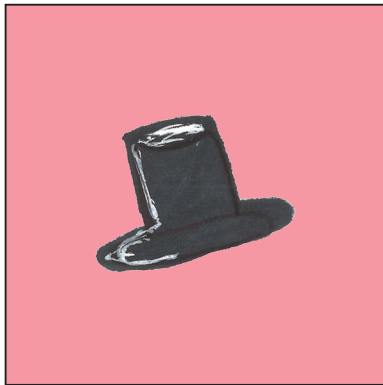
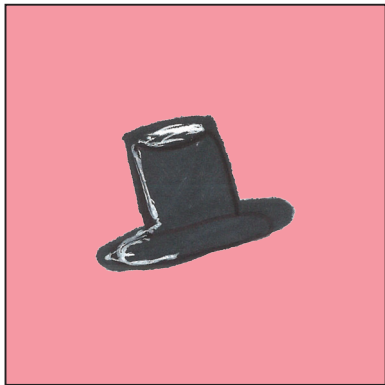
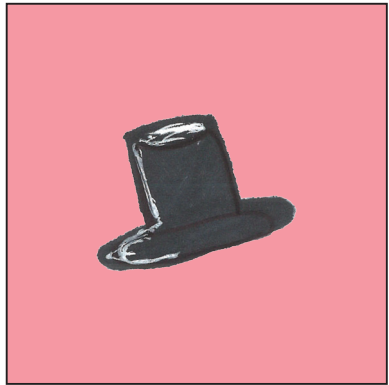
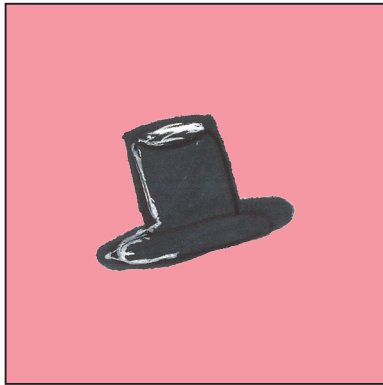
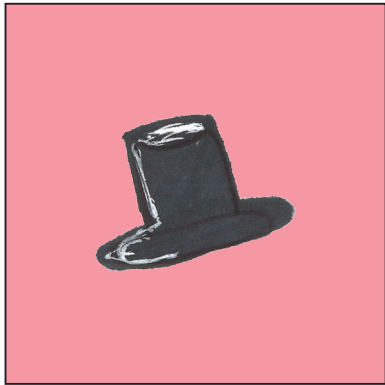
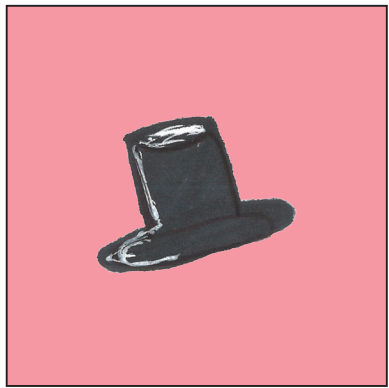
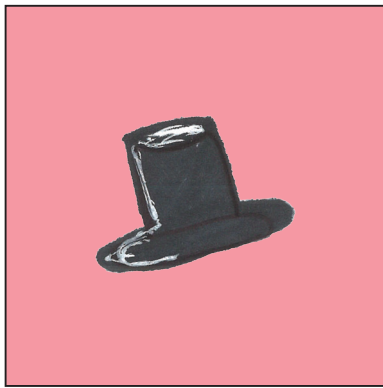
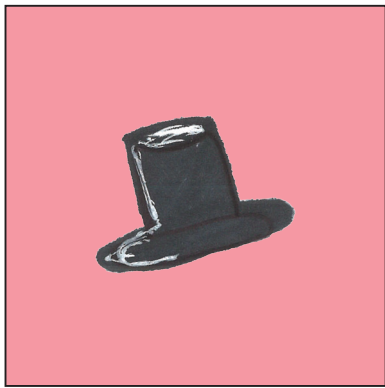
V drogeriji kupiš nov
parfum. Plačaš 2 žetona.

Zelo dolgo si urejaš lase,
zato izgubiš 1 zvezdico.

Kupiš si peno za britje.
Izgubiš 2 žetona.

Lakiraš si nohte.
Izgubiš 2 zvezdici.

Pospravljaš omaro z obačili.
Izgubiš 1 zvezdico.

Če imaš 6 žetonov ali manj,
izgubiš 1 žeton.

Če imaš vsaj 7 žetonov, greš
1 polje naprej.

Če imaš 7 žetonov ali manj,
plačaš izgubiš 1 žeton.

Če imaš vsaj 9 žetonov, greš
2 polji naprej.

Igralki_cu z največ žetoni
podariš 1 žeton.

Če imaš 6 žetonov ali manj,
greš 1 polje nazaj.

Igralki_cu z največ
zvezdicami podariš 1 žeton.

Če imaš 5 žetonov ali manj,
greš 1 polje nazaj.

Če imaš vsaj 8 žetonov, greš
eno polje naprej.

Če imaš 4 žetone ali manj,
greš 1 polje nazaj.

Če imaš 3 žetone ali manj,
greš 1 polje nazaj.

Če imaš 2 žetona ali manj,
greš 1 polje nazaj.

Če imaš samo 1 žeton, greš 2 polji nazaj.

Če imaš vsaj 12 žetonov, greš 3 polja naprej.

Če imaš vsaj 13 žetonov, greš 3 polja naprej.

Če imaš vsaj 14 žetonov, greš 3 polja naprej.

Če imaš vsaj 15 žetonov, greš 3 polja naprej.

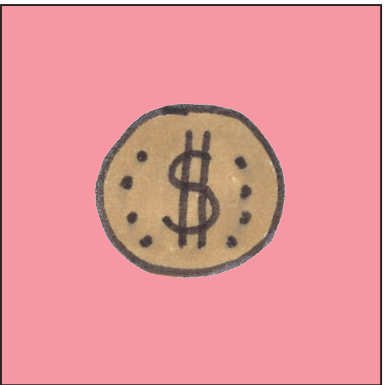
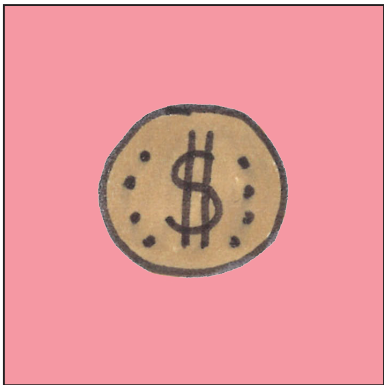
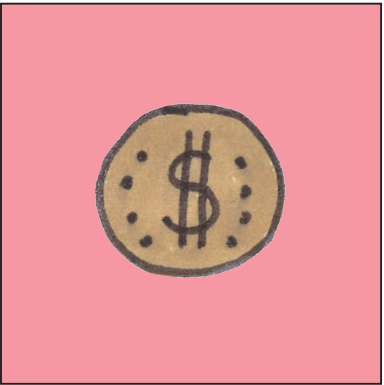
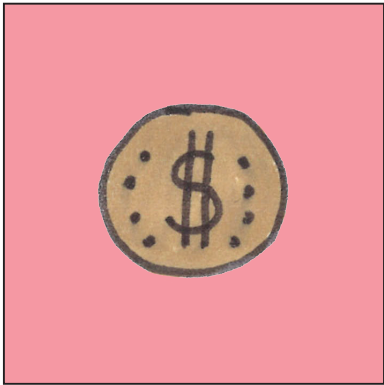
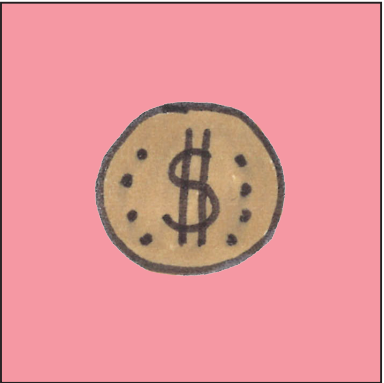
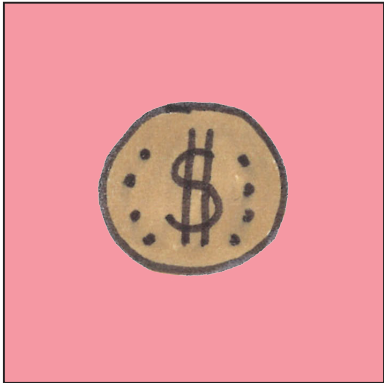
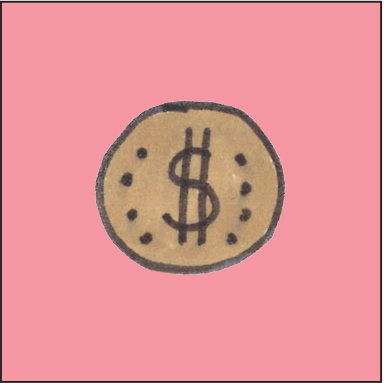
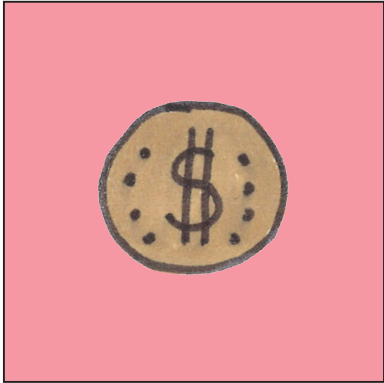
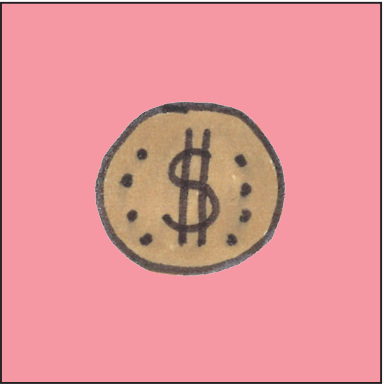
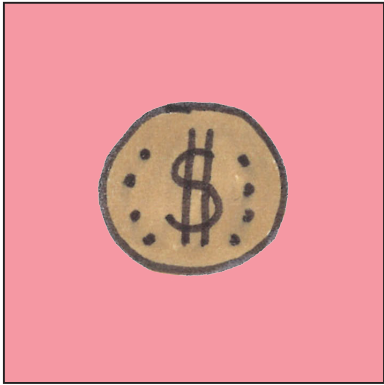
Igralka_ec z najmanj žetoni, ti mora plačati 1 žeton.

Igralka_ec z najmanj zvezdicami, ti mora podariti 1 zvezdico.

Igralki_cu z najmanj žetoni podari 1 zvezdico.

Igralki_cu z najmanj žetoni podari 1 žeton.

Igralki_cu z največ zvezdicami podari 1 žeton.

Prišla_el si do slaščičarne.
Če imaš vsaj 8 žetonov, si
privoščiš kos torte.
Dobiš 3 zvezdice.

Če imaš vsaj 7 žetonov, si
privoščiš razvajanje v savni.
Dobiš 2 zvezdici.

Če imaš vsaj 9 žetonov,
si privoščiš počitek na
masažnem stolu.
Dobiš 1 zvezdico.

Tekla_el si na maratonu.
Zelo si se utrudil_a, zato
izgubiš 2 zvezdici.

Če imaš vsaj 7 žetonov, si
privoščiš počitek v termah.
Pridobiš 4 zvezdice.

V fitnesu si si poškodoval_a
koleno. Izgubiš 2 zvezdici.

Cel dan si delal_a.
Izgubiš 2 zvezdici.

Ker si pojedla_el preveč
sladkarij, te boli trebuh.
Izgubiš 1 zvezdico.

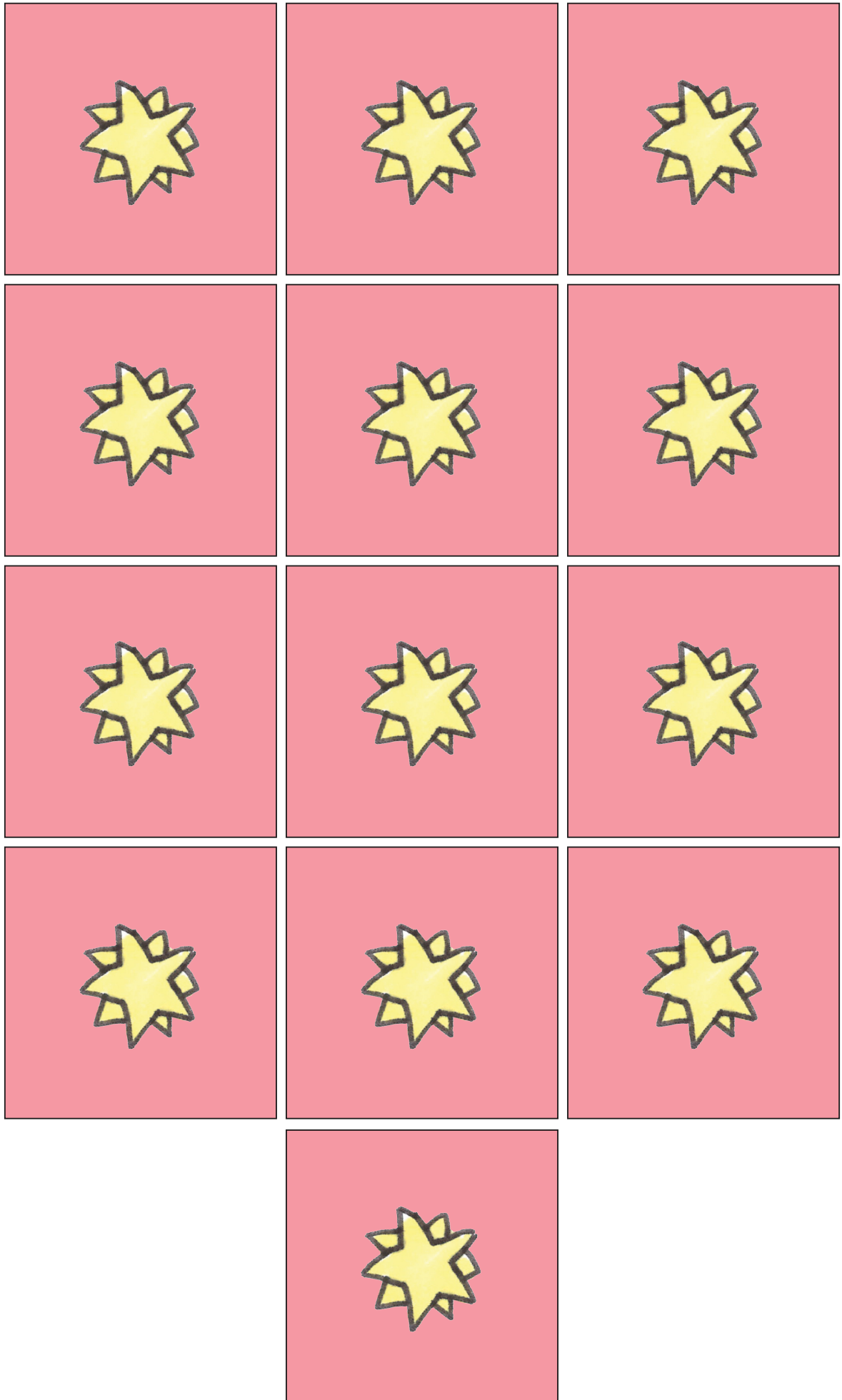
Zaradi nočne more si
imel_a slab spanec.
Izgubiš 1 zvezdico.

Začel_a si se ukvarjati s
prostovoljstvom. Desnemu
sosedu podariš 1 zvezdico.

Pozno v noč si delal_a
domačo nalogo. Zato si
utrujen_a in izgubiš 1
zvezdico.

Skregal_a si se s
prijateljico_em.
Ne počutiš se dobro,
zato izgubiš 1 zvezdico.

Za domače branje moraš
prebrati debelo knjigo.
Pri branju se zelo utrudiš,
zato izgubiš 1 zvezdico.

Doma praznuješ rojstni dan. Ko prijatelji_ce zapustijo tvoje stanovanje, je le- to razmetano. Zelo dolgo pospravljaš in izgubiš 1 zvezdico.

Na košarkarski tekmi zadaneš 10 košev. Za nagrado dobiš 2 zvezdici.

Po kosilu si privoščiš lepotni spanec. Dobiš 1 zvezdico.

Izgubil_a si ključe od svoje sobe. Iščeš jih cel večer, zato izgubiš 2 zvezdici.

Na poti do šole srečaš sošolko_ca. Ker se veliko pogovarjata, sta počasni_a in zamudita v šolo. Izgubiš 1 zvezdico.

Če imaš vsaj 8 žetonov, si lahko ogledaš gledališko predstavo. Dobiš 3 zvezdice.

Če imaš vsaj 7 žetonov, greš lahko na koncert. Dobiš 2 zvezdici.

Če imaš vsaj 8 žetonov, si lahko kupiš nove hlače. Dobiš 2 zvezdici.

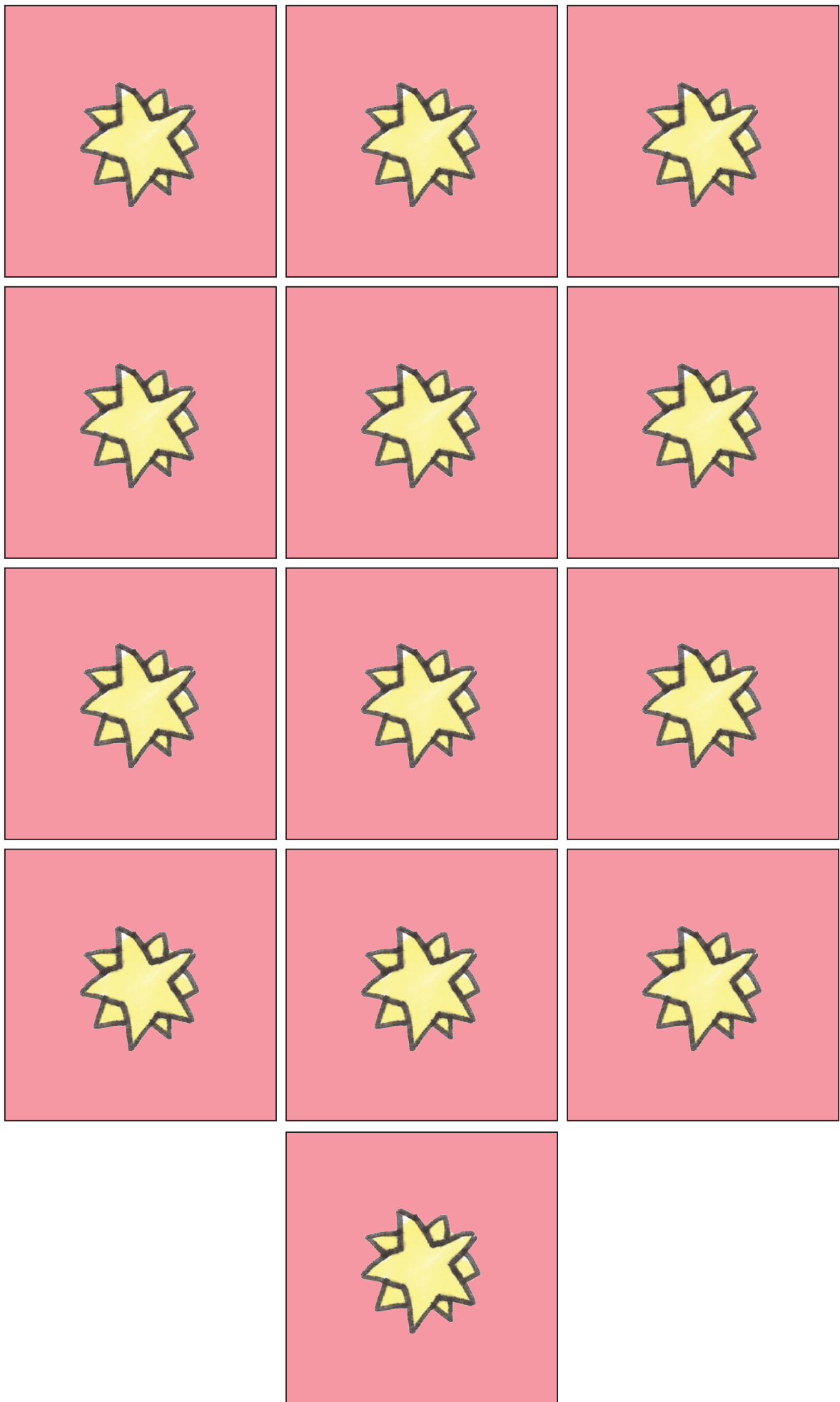
Če imaš vsaj 9 žetonov, greš lahko k frizerju. Dobiš 4 zvezdice.

Če imaš vsaj 8 žetonov, si privoščiš večerjo s prijateljico_em. Dobiš 3 zvezdice.

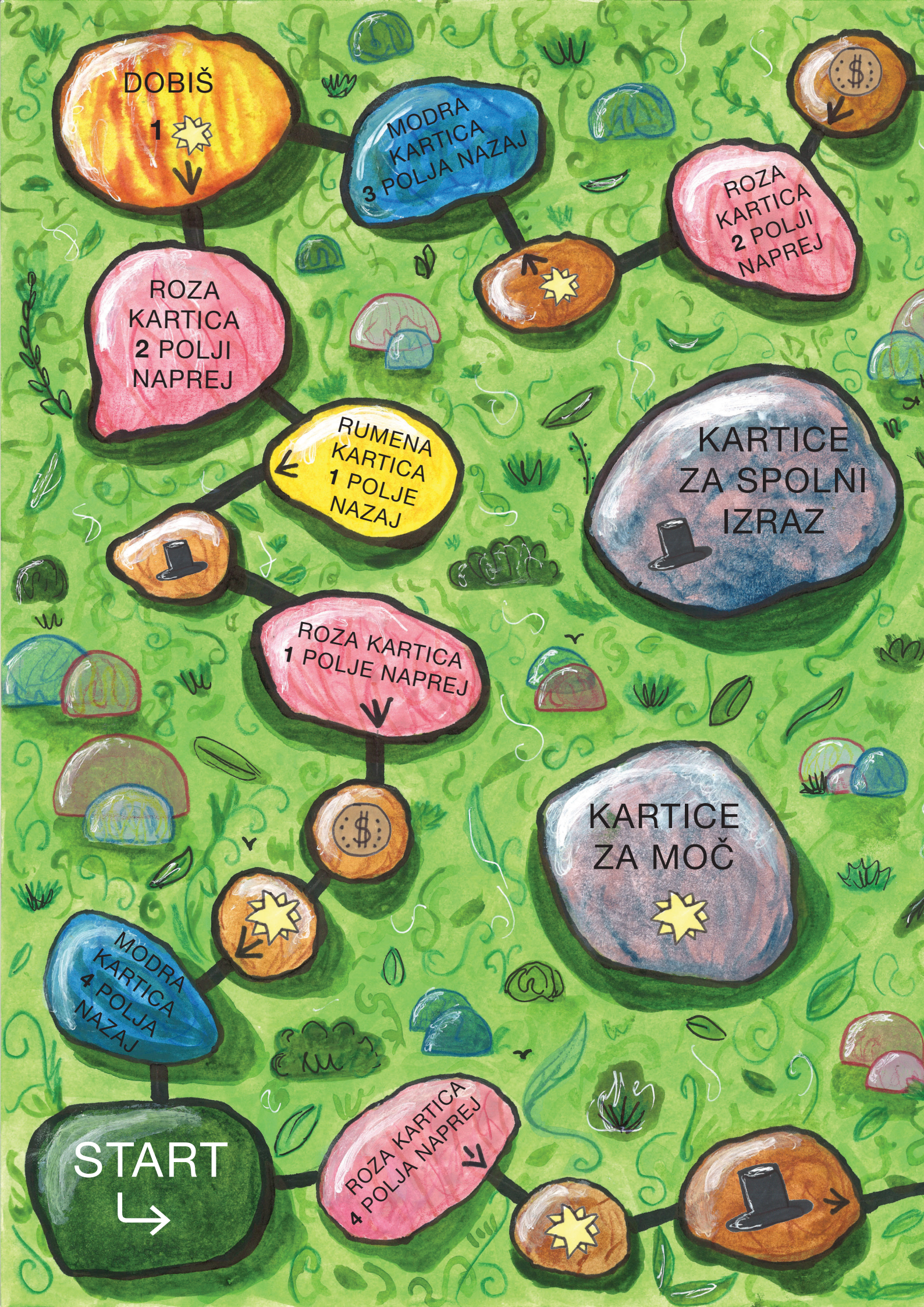
Če imaš vsaj 9 žetonov, si lahko kupiš nove čevlje. Dobiš 3 zvezdice.

Prideš v lunapark. Če imaš vsaj 8 žetonov, lahko skačeš na trampolinu. Dobiš 2 zvezdici.

Med zimskimi počitnicami greš lahko smučat, če imaš vsaj 8 žetonov. Dobiš 2 zvezdici.

[illegible][illegible]

KARTICE
ZA DENAR

IZGUBIŠ

1

RUMENA
KARTICA
1 POLJE
NAPREJ

RUMENA
KARTICA
2 POLJI
NAPREJ

ROZA KARTICA
4 POLJA
NAPREJ

MODRA
KARTICA
2 POLJI
NAZAJ

IZGUBIŠ

2

Enake možnosti

#privilegiji #enakemožnosti

Starostna skupina:

od 10 do 14 let

nad 15 let

Čas:

60 min

Velikost skupine:

do 18 oseb

Zahtevnost vsebine delavnice:

1 2 **3** 4 5

Zahtevnost izvedbe delavnice:

1 2 **3** 4 5

MATERIALI:

- Koš za smeti
- Listi papirja (uporabite lahko odpadni papir)
- Pisala

CILJI:

- Udeleženke_ci spoznajo tematike (de)privilegiranosti, enakih možnosti, enakopravnosti in enakosti.
- Udeleženke_ci preko uporabe izkustvenih metod kritično razmišljajo o lastnih pozicijah v družbi.

PRIPRAVA:

- Pred začetkom si preberite Nasvete za izvajalke_ce, ki jih najdete pod opisom te delavnice.
- Prostor pripravite frontalno (lahko z mizami ali brez njih), pri čemer je pomembno, da stole razporedite v pet vrst.
- Pred prvo vrsto postavite koš za smeti, na vsak stol/mizo pa položite po 1 prazen list papirja. Vsak_a izmed udeležencev_k mora dobiti 1 list papirja.

POVZETEK (NAMEN):

Namen delavnice je udeleženkam_cem predstaviti družbene privilegije, jih soočiti z njihovim pomenom ter jim približati delovanje družbenih sistemov.

OPIS POSTOPKA/METODOLOGIJA:

UVODNI DEL

Udeleženke_ce povabite v prostor; naj sedejo na stole, kjer jih čakajo listi papirja. Prosite jih, da papir zmečkajo.

Navodila morajo biti jasna:

- Pred vami stoji koš za smeti. Sledi tekmovanje v metanju papirčkov v koš. Z mesta, kjer sedite, morate zadeti koš.
- **Za skupino od 10 do 14 let:** Tisti_emu, ki zadane koš, do konca šolskega leta ne bo treba pisati testa pri matematiki in slovenščini.
- **Za skupino nad 15 let:** Tista_i, ki zadane koš, bo zmagovalka_ec in najbolj uspešna_en v družbi, z veliko uspeha v življenju.

OSREDNJI DEL

Udeleženke_ci poskušajo zadeti koš za smeti. Po tem, ko vržejo papirčke, je aktivnost zaključena.

Po opravljeni aktivnosti sledi pogovor v veliki skupini. Po želji lahko skupino razdelite tudi na dva dela (predvsem je to odvisno od števila udeleženk_cev in vaše presoje glede skupinske dinamike). Preverite predvsem počutje udeleženk_cev, mnenja, opažanja.

Vprašanja za razpravo:

- Kako ste se počutile_i med aktivnostjo?
- So bila pravila poštena do vseh v skupini?
- Katera vrsta je imela prednost pri aktivnosti?
- Kako ste se počutile_i tiste_i, ki ste sedele_i v prvi/drugi/zadnji/itd. vrsti?
- Ali vas je aktivnost spominjala na situacije v vsakdanjem življenju? (Pri tem vprašanju lahko skupino tudi povprašate po primerih. Če udeleženke_ce dobro poznate in z njimi sodelujete že nekaj časa ali pa je v skupini aktualna kakšna zgodba, povezana z (de)privilegiranostjo, lahko to s skupino naslovite. Predvsem je pomembno, da se skupina z izpostavljenimi situacijami identificira. Če skupina ne poda nobenih primerov, jih za vsak slučaj vnaprej pripravite na podlagi tega, kakšna je skupina, kakšne tematike so aktualne ...)
- Morda veste, kaj smo želele_i s to aktivnostjo prikazati?
- Kako bi lahko razumele_i to, da je nekdo iz zadnje vrste imel_a srečo, da je zadel_a koš? (Pri tem vzamete srečo kot simbol podpornih sistemov (družina, prijatelji_ce, šola ...) in poudarite, da se tudi deprivilegirane osebe lahko povzpnejo po družbeni lestvici ter da lahko podporni sistemi pri tem igrajo pomembno vlogo. Treba je tudi omeniti, da imajo nekatere osebe v življenju enostavno srečo, ki je lahko posledica različnih faktorjev.)

Za starostno skupino nad 15 let lahko dodate tudi naslednja vprašanja:

- Katere skupine so v naši družbi smatrane kot normativne/tiste z več družbene moči?
- Kaj menite, da pomeni, da ima neka oseba privilegij?

Po tej debati je pomembno, da jasno poveste, kaj je privilegij (poglejte Nasvete za izvajalke_ce).

ZAKLJUČNI DEL

Za vse starostne skupine na koncu dodate še vprašanje:

- Kaj bi storile_i ve_i, da bi bila razporeditev stolov bolj pravična za vse?

Pri tej aktivnosti udeleženkam_cem naročite, da aktivnost preuredijo na tak način, da bo boljša za vse. Pustite jim proste roke pri tem, kako bodo prišle_i do tega, da bo metanje papirja čim bolj pravično za vse. Spodbujajte skupinsko delo in solidarnost. Če ocenite, da se skupina pri tem ne znajde ali pa da jim ni uspelo, da bi imele_i vse_i enake možnosti, jim povejte, da je tudi to legitimno in da je pomembno predvsem to, da razmišljate o tem, kako omogočiti boljše pogoje za uspeh vseh. Hkrati jim tudi povejte, da je omogočanje enakih možnosti proces in da včasih ne moremo doseči zadovoljstva vseh v prvem poskusu.

Na koncu preverite stanje v skupini in udeleženske_ce prosite za mnenje o delavnici, kakšne so se jim zdele obravnavane teme in kaj bodo od delavnice odnesle_i.

NASVETI ZA IZVAJALKE_CE:

Pri aktivnosti metanja papirčkov vrste predstavljajo različno privilegirane ljudi. Prva vrsta predstavlja osebe, ki so v družbi najbolj privilegirane. Osebe v zadnji vrsti predstavljajo ljudi, ki so najbolj deprivilegirani.

Vloga izvajalke_ca v igri:

- Prvo vrsto spodbujajte k metanju in zadetku, medtem ko udeleženske_ce v zadnji vrsti ignorirajte, če se pritožujejo; v primeru, da jim uspe zadeti koš, jim namenite le malo pozornosti in jih medlo pohvalite ali pa sploh ne.
- Če osebe v prvih dveh vrstah zadenejo koš, jim čestitajte, jih pohvalite.
- Pomembno je tudi poudariti, da morate v vseh primerih resno jemati le prvi dve vrsti, tudi če se osebe v teh dveh vrstah upirajo in pritožujejo, da igra ni poštena. V takšni situaciji jim lahko rečete, da je njihov odziv herojski, če pa to isto izpostavi nekdo iz zadnje vrste, ji_mu lahko rečete, da tako je in da so za vse ljudi pravila igre enaka.
- Pomembno je, da vztrajate pri svojih pravilih in tudi nagradah, čeprav bi se mogoče nekaterim udeleženkam_cem zdele nesmiselne ali nerealne.

Aktivnost na preprost način prikaže, kako družba določene skupine privilegira, določene pa deprivilegira, medtem ko so pravila za vse osebe enaka; ne glede na to, katerega spola je, kakšen je njen_gov družbeni razred/sloj, telesna zmožnost, spolna usmerjenost, barva kože itd.

Pri delavnici lahko predvidite različne reakcije, na katere se lahko pripravite. Primera reakcij, ki ju lahko predvidite:

- Udeleženske_ci bodo morda izbrale_i nekoga iz zadnje vrste in se iz nje_ga norčevale_i ali pa bodo za tarčo izbrale_i kogarkoli iz skupine. V tem primeru morate to nasloviti in odločno reči, da takšno obnašanje ni sprejemljivo.
- Udeleženske_ci se bodo lahko znašle_i v neprijetni situaciji, če bodo posedene_i v zadnjo vrsto in so že v resničnem življenju deprivilegirane_i. V tem primeru eksperiment vseeno izvedite, a v debati naslovite, da aktivnost nima nobene povezave z resničnim življenjem. Če skupino poznate že od prej, boste na to lahko še bolj pozorne_i in boste debato na to temo lažje izpeljale_i.

Pri delavnici morate nasloviti, kaj je privilegij, saj je namenjena osnovnemu spoznavanju s tematiko. Privilegij je beseda, ki se pogosto uporablja za različne stvari, v našem primeru pa govorimo o družbenem privilegiju.

Družbeni privilegij je skupek nezasluženi prednosti na podlagi pripadnosti določeni družbeni skupini, dan normativnim družbenim skupinam, ki so na poziciji moči (belopolti ljudje, heteroseksualne osebe, cispolne osebe, moški, osebe z normativno telesno zmožnostjo ...). Privilegij je vedno relacijski, kar pomeni, da imajo privilegirane družbene skupine vedno določene prednosti v primerjavi z drugimi družbenimi skupinami (npr. moški imajo prednosti v družbi v primerjavi z ženskami in ostalimi spoli). Privilegije moramo vedno razumeti tudi na sistemski ravni, in ne na ravni posameznikovih osebnih življenjskih izkušenj. Gre za abstraktne, družbene in dinamične procese, o katerih je težko govoriti. Če izpostavimo privilegij določene osebe, s tem slednje ne napadamo ali sporočamo, da ima zaradi tega boljše življenje. S tem povemo le, da ji v določenih situacijah privilegij koristi. S pripadnostjo neki privilegirani družbeni skupini lahko razvijemo določene miselne in vedenjske vzorce ter slepe pege za določena področja in okoliščine, še posebej če privilegijev ne reflektiramo. Z refleksijo se lahko izognemo vsaj nekaterim izključujočim in diskriminatornim vzorcem, ki nam jih družba na podlagi naše pozicije privzgoji (npr. heteroseksualna oseba, ki nima reflektiranih privilegijev, se ne zaveda različnih spolnih usmerjenosti in praks, kar se kaže v tem, da o partnerskih in romantičnih zvezah govori le skozi heteroseksualni vidik, hkrati pa se tudi ne zaveda, da so lahko osebe, ki se ne identificirajo kot heteroseksualne, diskriminirane že, ko se na ulici držijo za roke, se poljubljajo v javnosti itd.). Ko prenesemo privilegij na individualno raven, se njegova absolutnost razblini. Posameznice_ki imajo namreč vrsto privilegiranih in deprivilegiranih vidikov, ki ustvarjajo edinstveno življenjsko situacijo (preberite si poglavje Intersekcionalnost).

Muzej iluzij

#heteronormativnost #cisnormativnost #prostori #norme

Starostna skupina:

nad 15 let

Čas:

120 min

Velikost skupine:

do 18 oseb

Zahtevnost vsebine delavnice:

1 2 3 4 **5**

Zahtevnost izvedbe delavnice:

1 2 3 4 **5**

MATERIALI:

- Vprašanja za razpravo
- Priloga 1: Plakat družine 1
- Priloga 2: Plakat družine 2
- Priloga 3: Oglas za Janez Fon
- Priloga 4: Izjave
- Priloga 5: Pravila
- Priloga 6: Fotografija para 1
- Priloga 7: Fotografija para 2
- Priloga 8: Fotografija para 3
- Priloga 9: Fotografija družine 1
- Priloga 10: Fotografija družine 2
- Priloga 11: Raziskava 1
- Priloga 12: Raziskava 2
- Priloga 13: Oglas iz časopisa 1
- Priloga 14: Oglas iz časopisa 2
- Priloga 15: Napis za stranišče
- Priloga 16: Reklama za trgovino N&N
- Plastelin
- Papir za risanje
- Risala
- Pisala
- Podlaga za plastelin

CILJI:

- Udeleženske_ci spoznajo heteronormativnost in cisnormativnost prostorov.
- Udeleženske_ci uzavestijo dejavnike, ki vplivajo na (po)ustvarjanje hetero- in cisnormativov.
- Udeleženske_ci razmišljajo o normah v naši družbi glede na spol in spolno usmerjenost.
- Udeleženske_ci prevprašujejo heteronormativnost in cisnormativnost različnih fizičnih prostorov znotraj naše družbe.

PRIPRAVA:

- Pred izvajanjem delavnice si preberite poglavji Varnejši prostor in Slovarček ter Nasvete za izvajalke_ce, ki jih najdete pod opisom te delavnice.
- Pozorno se spoznajte s celotno delavnico Muzej iluzij in v prilogah poiščite materiale.
- Za izvedbo te delavnice potrebujete tudi dodatne soizvajalke_ce (vsaj dve_a, po možnosti tri), ki bosta/bodo med izvajanjem eksperimenta prebirale_i izjave, ki jih najdete v Prilogi 4. Njihova naloga je, da so ves čas prisotne_i v skupini, izjave pa začnejo prebirati, kot je napisano v poteku delavnice.
- Pripravite si tudi ves material.
- Natisnite oz. skopirajte vse priloge po enkrat, Prilogo 5: Pravila pa skopirajte tolikokrat, kolikor je udeleženk_cev. Zelo dobro preberite razlage pravil in izjav (v Tabeli 2: Razlaga pravil in Tabeli 3: Razlaga izjav), saj vam bodo v pomoč pri izvajanju delavnice in vodenju diskusije. Delavnica je zelo zahtevna, zato je pomembno, da ste odlično pripravljene_i.
- Pripraviti morate tudi prostor, v katerem se bo izvajala delavnica.
- Prostor naj ima 4–6 miz, kjer se bodo udeleženske_ci razdelile_i v skupine po 3 do 4 osebe, odvisno od velikosti skupine.
- Na mizah ter stenah naj bodo materiali, ki jih najdete v prilogah. Razpored materialov za na stene in mize najdete v spodnji tabeli (Tabela 1). Poiščite tudi mirno, sproščujočo glasbo, ki naj se predvaja, že preden udeleženske_ci vstopijo v prostor.

Tabela 1: Razporeditev materialov

MIZE	STENE
Priloga 7: Fotografija para 2	Priloga 15: Napis za stranišče
Priloga 8: Fotografija para 3	
Priloga 9: Fotografija družine 1	
Priloga 10: Fotografija družine 2	
Priloga 3: Oglas za Janez Fon	Priloga 16: Reklama za trgovino N&N
Priloga 11: Raziskava 1	Priloga 1: Plakat družine 1
Priloga 12: Raziskava 2	Priloga 2: Plakat družine 2
Priloga 13: Oglas iz časopisa 1	Priloga 6: Fotografija para 1
Priloga 14: Oglas iz časopisa 2	

POVZETEK (NAMEN):

Namen delavnice je udeleženkam_cem predstaviti družbene normative ter prikazati, kako ti vplivajo na posameznice_ke iz marginaliziranih skupin, v tem primeru predvsem na področju LGBT tematike.

OPIS POSTOPKA/METODOLOGIJA:

UVODNI DEL

Skupaj z udeleženkami_ci in soizvajalkami_ci se zberite pred vrati prostora. Preden vsi skupaj vstopite, udeleženkam_cem podajte navodila in naredite uvod v delavnico:

»Pozdravljene_i in dobrodošle_i v čisto nov prostor za druženje mladih. Vse_i ste lepo vabljeni_i, da se podružite na naši otvoritvi in se zabavate.«

Do udeleženk_cev bodite čim bolj pozitivno naravnane_i, da dobijo občutek sprejetosti. Nadaljujete:

»V tem prostoru veljajo določena pravila oziroma norme, ki jih upoštevajte.«

Razdelite jim liste s pravili in skupaj jih na glas preberite.

V pravilih so vključene tudi naslednje definicije: gej, lezbijka, biseksualnost, transspolnost, heteroseksualnost in cispolnost, zato da lahko v primeru nejasnosti izrazov udeleženke_ci preberejo razlage besed. Na tej točki se ne zmenite za njihova vprašanja ali pa jih na hitro odslovite, češ da bo prostora za vprašanja še veliko.

OSREDNJI DEL

V sobi udeleženkam_cem recite, da naj si ogledajo vse materiale na mizah in stenah. Pustite jim nekaj časa, da v tišini pregledajo in preberejo, kar imajo pred seboj. Udeleženkam_cem za ta del aktivnosti namenite 10 minut časa, vendar jim tega ne omenjajte, da ne izgubijo občutka, da gre za nestrukturirano in sproščeno ogledovanje prostora.

Po desetih minutah pridejo na vrsto soizvajalke_ci. Njihova naloga je, da vsakič, ko se utiša glasba, preberejo eno izmed izjav na papirju (Priloga 4). Za tišanje glasbe lahko skrbi ena_den izmed soizvajalk_cev ali ve_i (odvisno od števila (so)izvajalk_cev). Soizvajalke_ci naj se pred začetkom dogovorijo, kateri_a bo prebral_a katero izjavo, med posameznim izrekanjem pa naj mine nekaj časa (30 sekund). Izjave morajo biti izrečene dovolj glasno, da jih udeleženke_ci slišijo, pomembno pa je, da niso izrečene neposredno udeleženkam_cem. Med izrekanjem naj izvajalke_ci gledajo v tla, drug_a drugega_o, v steno, nikoli pa naj direktno ne nagovarjajo udeleženk_cev, saj ne želimo, da bi kdo povedano razumel kot osebni napad.

Ko so izjave končane, spet ponudite glasbo ter udeleženkam_cem naročite, naj sedejo k mizam. Potem ostanite v tišini. Udeleženke_ce pustite v skupinah še naslednjih 5 minut in jim samo recite, da naj vsak_a pri sebi razmisli o tem, kaj se je zgodilo v prostoru.

Sledi debatni del.

- Debatni del naj traja 60 min ali več, da se lahko pogovorite o čim večjem številu tematik, mnenj, opažanj itd. Pomembno je tudi, da udeleženke_ce spodbujate, da s skupino delijo čim več izkušenj.

V veliki skupini:

- Najprej preverite, kateri pojmi ali besede pri poteku prve aktivnosti niso bile razumljene in odgovorite na zastavljena vprašanja udeleženk_cev.

Debato nadaljujte v prej razporejenih manjših skupinah.

- Vsaki skupini ponudite različne likovne tehnike za izražanje (plastelin, risanje, slikanje itd.). Material, ki si ga skupina izbere, položite na njihovo mizo. Na zastavljena debatna vprašanja spodaj odgovorijo s skupnim izdelkom oziroma z uporabo teh materialov. Po vsakem vprašanju pustite dovolj časa, da udeleženke_ci ustvarijo svoje skupne izdelke. Udeleženke_ci se posvetujejo v skupini, nato sledita predstavitev in interpretacija izdelka vsake skupine.

Vprašanja za razpravo:

- Kakšna so bila vaša pričakovanja, ko ste izvedele_i, da se odpira nov prostor za mlade?
- Kaj ste opazile_i v prostoru, kaj vse je bilo v prostoru in kaj je bilo v prostoru prikazano?
- Kako ste se počutile_i, ko ste izvedele_i kakšne so norme in pravila tega prostora?
 - ↳ V skupini si izberite vsaj dve normi in se o tem pogovorite. Nato naj vsaka skupina predstavi svoje razmišljanje. (Za izvajalke_ce: Poskrbite, da naslovite vsako normo in se o njej pogovorite, tudi če je udeleženke_ci niso omenile_i.)
- Kaj ste si mislile_i o stvareh, ki so bile na mizi?
 - ↳ V skupini izberite eno besedilo ali fotografijo in se o njej pogovorite.
 - ↳ Sledi predstavitev izbranih tekstov ali fotografij.
 - ↳ Na tej točki so dobrodošla podvprašanja: Ali menite, da so te raziskave resnične? Kakšni so vaši občutki ob pogledu na fotografije? Če izrazijo negativna občutja, jih vprašajte, zakaj tako mislijo. Če kdo reče, da biti gej ali lezbijka ni normalno ali na kakršenkoli način izrazi negativno stališče do tega, jo_ga opomnite, da je v tem prostoru to norma in da je to popolnoma normalno – tu lahko naredite navezavo na hetero- in cisnormativnost v vsakodnevem življenju.
- Kako ste se počutile_i, ko so soizvajalke_ci pričele_i z govorjenjem stavkov na glas? (Na tej točki je pomembno, da ponovite izrečene izjave.)
- Ali veste, kaj smo želele_i prikazati s celotno sobo in prvim delom delavnice? (Če udeleženke_ci do sedaj še niso omenile_i plakatov in oznak na stenah, je zdaj pravi trenutek, da tudi to vključite v debato.)

Po zaključku debatnega in ustvarjalnega dela udeleženke_ce prosite, da si ogledajo resnične plakate, ki visijo po njihovem mladinskem centru, šoli, učilnici, in jih skupaj naslovite. Če imate možnost, da udeleženkam_cem omogočite ogled celotne stavbe, jih razporedite v manjše skupine, drugače pa skupaj naslovite plakate in prospekte v prostoru. S skupino naslovite naslednja vprašanja:

1. Kaj upodabljajo plakati/prospekti v prostoru?
2. Kakšne osebe se pojavljajo na plakatih in v prospektih?
3. Komu so namenjeni plakati/prospekti?

Po teh vprašanjih naslovite še prisotnost heteronormativnosti in cisnormativnosti v naših prostorih. Udeleženke_ce vprašajte:

- Ali na plakatih ter v reklamah in prospektih opazimo LGBT osebe, istospolne družine, istospolne pare ...?
- Ali se v šolah učimo o LGBT tematikah, družinah, parih ...?
- Kakšno mnenje mislite, da ima družba o transspolnih osebah, lezbijkah, gejih, biseksualnih osebah ...?
- Kako lahko bolje naslavljamo LGBT tematike v šoli, mladinskem centru, doma, med vrstnicami_ki ...?
- Kakšne vzporednice lahko povlečemo med današnjo delavnico in našo družbo? Ali so bili plakati in materiali pretirani? Ali naša družba na enak način prikazuje heteronormativnost in cisnormativnost?
- Zakaj ne opazimo, da sta heteronormativnost in cisnormativnost tako prisotni v naših prostorih?

ZAKLJUČNI DEL

Na koncu preverite stanje v skupini in udeleženke_ce prosite za mnenje o delavnici, kakšne so se jim zdele obravnavane teme in kaj bodo od delavnice odnesle_i.

NASVETI ZA IZVAJALKE_CE:

Izvajalke_ci delavnice se morate pred začetkom delavnice zelo dobro pripraviti na svojo vlogo. Slediti morate navodilom prostora in prevzeti pravila te izmišljene družbe. Vsakršno pritoževanje udeleženk_cev morate preprosto zatreti, da tako pač je in da so takšna družbena pravila. Pred začetkom si preberite poglavji Varnejši prostor in Slovarček. Pomembno pa je, da izjav, ki jih izrekate med izvajanjem eksperimenta, ne izrekate direktno določeni osebi/določenim osebam. Ustvariti se mora le atmosfera, iz katere je jasno razvidno, kakšne so norme prostora, kakšni ljudje so privilegirani in bolj sprejeti v družbi; govorci ne smejo z očesnim stikom ali imenom direktno nagovarjati posameznic_kov. Tako se lahko izognete navideznemu napadanju ali izločanju oseb. Pomembno je, da med izvajanjem ne razkrijete bistva dejavnosti. Po končani aktivnosti preverite počutje v skupini in naslovite izvajano dejavnost ter razkrijte, kakšen je bil njen namen. V svoji vlogi morate vztrajati, dokler eksperimenta ni konec oziroma do debatnega dela. V naslednjih dveh tabelah so razložena pravila in izjave, ki se pojavljajo pri izvajanju aktivnosti. Pomembno je, da poznate, od kod so vzeta pravila Muzeja iluzij in izjave, da lahko udeleženk_cem razložite njihov namen.

V Tabeli 2 in Tabeli 3, so razlage pravil in izjav. Te razlage so le povzetki daljših teoretičnih okvirjev. Za več informacij preberite poglavji Zakaj ta priročnik ter Heteronormativnost in cisnormativnost.

Tabela 2: Razlaga pravil

Istospolna usmerjenost in biseksualnost sta edini normalni spolni usmerjenosti. Biti gej, lezbijka ali biseksualka_ec je zdravo in normalno.	Družba Zahodnega sveta predvideva, da smo vsi heteroseksualna bitja. Vsak odklon od tega je za nekatere nekaj čudnega, nezdravega in nenormalnega. Kot edino zdravo in normalno spolno usmerjenost dojemajo heteroseksualnost. Živeti po načelu heteronormativnosti nas družba uči že od otroštva: povsod, kjer se pojavlja pojem družine, se govori o mami in očetu, le redko se omenja istospolne družine. Zato že kot otroci ponotranjimo, da družina pomeni, da imaš mamo in očeta. S pravilom, ki ga postavljamo, zavračamo heteronormativnost kot normalno in primarno ter na prvo mesto postavljamo istospolno usmerjenost in biseksualnost. Predstavimo ju kot edini »normalni in zdravi« spolni usmerjenosti, kot družba prikazuje heteroseksualnost.
Transspolne osebe so zdrave, naravne in normalne.	V družbi še vedno velja stigma, da je transspolnost bolezen. V mnogih državah morajo transspolne osebe, ki želijo skozi proces medicinske tranzicije (torej priti do hormonske terapije, operacij in drugih zdravstvenih storitev, ki bi jim olajšale spolno disforijo), dobiti diagnozo transseksualizma. Ponekod je to potrebno tudi, če želijo spremeniti spolni indikator na dokumentih. Veljajo tudi predsodki, da transspolne osebe niso normalne in v skladu z naravo. Posledično so najbolj sprejete le transspolne osebe, ki so videne kot cispolne ter v skladu z družbenimi normativi tega, kako naj bi izgledale ženske ter kako moški. V družbi velja cisnormativnost, kar pomeni, da se predpostavlja, da so vse osebe cispolne in se identificirajo kot moški ali ženske. S trditvijo tako želimo ovreči našete predsodke in normative oziroma izpostaviti, kako se cisnormativnost utrjuje preko biološkega determinizma in prikazovanja določenih teles kot bolj zdravih, naravnih in normalnih.
Prave družine so tiste, ki imajo 2 očeta ali 2 mami.	Ravno obratno nas heteronormativna družba uči, da so družine možne samo z mamo in očetom. Velikokrat so spregledane tudi enostarševske družine. Že kot majhni otroci se naučimo, da družino sestavljajo oče, mama in otroci. S postavljenim pravilom zavračamo (hetero)normativno družino z mamo in očetom in je ne dojemamo kot nekaj naravnega in dobrega. Kot edine prave družine razumemo tiste s staršema istega spola.
Zakonska zveza je skupnost dveh oseb enakega spola. ALI Zakonska zveza je skupnost več oseb različnih in/ali enakih spolov.	V Sloveniji in tudi v mnogih drugih državah imajo vse pravice zakonske zveze le heteroseksualni pari, saj jih družba vidi kot edine možne pare, ki se lahko poročajo, posvojijo otroke, imajo možnost umetne oploditve ter vse ostale pravice, ki pridejo s sklenitvijo zakonske zveze. O pravici do poroke istospolnih parov se pogosto odloča na referendumih in je stvar diskusije, čeprav gre za človekovo pravico, ki bi morala biti dostopna vsem, ne glede na spolno usmerjenost. Prav tako je možno skleniti zakonsko zvezo le z eno osebo, ne pa z več njimi, ker je monogamna zveza edina videna kot legitimna in resna. S to normo tako želimo ozaveščati o različnih tipih zakonskih zvez/partnerstev/skupnosti.
Vse toalete so namenjene za vse osebe vseh spolov.	Javne toalete so binarno ločene po spolu (M in Ž), pri čemer se spregleda vse osebe, ki se definirajo izven binarnega spolnega sistema. Zelo malo je javnih toalet, ki so namenjene osebam vseh spolov. Prav tako so situacije za transspolne in/ali nebinarne osebe in/ali cispolno nenormativne osebe lahko zelo neprijetne, ko morajo izbirati med tem, katero toaleta je varneje uporabiti. Z uporabo nevtralnih toalet rešimo problem delitve prostora po spolu, kar olajša vsakdanje življenje prej omenjenih oseb.
Cispolne in heteroseksualne osebe so uboge, ker so manjšina, in so večinoma nesrečne, zato potrebujejo pomoč, saj se ne zavedajo zmote, v kateri živijo.	Predpostavka, da so ljudje, ki pripadajo manjšinam, ubogi in nesrečni, je zmotna. Velik vpliv na takšno dožemanje imajo asimilacijske politike, ki poskušajo vse, kar izstopa iz normativov, asimilirati in prilagoditi. LGBT osebe ne potrebujemo pomilovanja, temveč spoštovanje in enake pravice, kot jih ima heteroseksualna in cispolna populacija.

Tabela 3: Razlaga izjav

Ti strejti so res grozni. Ne smejo imeti otrok.	Pogosto je izpostavljeno, da istospolni pari ne smejo imeti otrok (jih ustvariti s pomočjo nadomestnega materinstva ali umetne oploditve). Odreka se jim tudi pravico do posvojitve, ki jo heteroseksualni pari lahko uveljavljajo. Predpostavka zopet izhaja iz naturalizacije heteroseksualnih parov, ki se povezuje s patriarhatom, nacionalizmom itd.
Jaz sploh ne razumem, kako niso vse osebe transspolne.	Velikokrat s strani cispolnih oseb slišimo, da ne razumejo, kako je nekdo sploh lahko transspolna oseba. Na tej točki je transspolnim osebam pogosto očitano, da si izmišljujejo, da se ne počutijo v skladu s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu. Ta predpostavka se veže na koncept biološkega determinizma, ki nad vsem daje prioriteto stanju, ki ga označi z »naravnim«.
Če sta starša moški in ženska, bo z otrokom ziher nekaj narobe.	Predpostavka, da bo z otrokom nekaj narobe, če ga bosta vzgajala starša istega spola, je napačna. Vsaka vzgoja staršev gre lahko v napačno ali pravilno smer, ne glede na to, katerega spola sta starša. Oče in mama in/ali dva očeta in/ali dve mami – vse_i lahko prispevajo k otrokovemu zdravemu razvoju; prav tako vse_i lahko zaradi različnih razlogov škodujejo otrokovemu psihofizičnemu zdravju. Biti dober, prijazen in človeški do otrok ni pogojeno s spolno usmerjenostjo in/ali spolno identiteto.
Jaz pa mislim, da je čisto okej, če si strejt. Samo mene naj pustijo pri miru.	»Jaz nimam nič proti gejem, samo mene naj pustijo pri miru,« je stavek, ki ga pogosto slišimo od cispolnih heteroseksualnih oseb. Izražanje stališča sicer nakaže na to, da tolerirajo istospolne/biseksualne osebe vendar toleranca ohranja družbena razmerja moči in ne temelji na spoštovanju in sprejemanju.
Zadnjič sem videl_a, da sta se fant in punca držala za roke. Fuuuuuj!	Izražanje gnusa ali kakršnegakoli neodobravanja ob tem, da se dve osebi držita za roke, je nespoštljivo. Videti katerikoli dve osebi, ki se držita za roke in si na tak način izkazujejo naklonjenost, je lepo in zaželeno, predvsem pa je to odločitev in stvar teh dveh oseb, in ne okolice. Izražanje gnusobe nad tem, da se dve osebi istega spola držita za roke, je jasen izraz homofobije.
Če bi jaz pripeljal punco domov, bi se me starši odpovedali. ALI Če bi jaz pripeljala fanta domov, bi se me starši odpovedali.	Veliko LGBT+ oseb ima res izkušnjo nesprejemanja znotraj družine. Zato smo pravilo obrnile_i tako, da so heteroseksualni ljudje v položaju, ko se lahko bojijo, da jih družina ne bo sprejemala.
Sigurno je z njo nekaj narobe, ker ima fanta.	Velikokrat slišimo, da je z istospolnimi pari nekaj narobe. Iskanje vzrokov, zakaj je nekdo istospolno ali biseksualno usmerjen, je nespoštljivo do te osebe. Spolna usmerjenost vsake_ga posameznice_ka je njena_gova osebna stvar.
Glej, ti so pa drugačni. Čudni.	Vsi ljudje na svetu smo si različni. Vsaka oseba je svoj individuum z različnimi osebnimi okoliščinami. Biti gej, lezbijka, biseksualna ali transspolna oseba je le ena izmed mnogih osebnih okoliščin posameznice_ka. Označevanje nekoga s tem, da je drugačen ali čuden, (po)ustvarja koncept drugosti, ki vse osebe, ki na kakršenkoli način odstopajo od norme, označi kot manjvredne, druge.
Ne razumem, kako se lahko fant sploh zaljubi v punco. To ni možno, znanstveniki so dokazali, da takšna ljubezen sploh ne obstaja.	Vseh stvari na svetu nam ni treba razumeti in to, zakaj se nekdo zaljubi v nekoga drugega, je ena izmed teh stvari. Pomembno je poudariti še stereotip, s katerim se spopadajo biseksualne osebe. Velikokrat se jim očita, da se ne morejo odločiti, do katerega spola čutijo privlačnost ali kateri spol jih bolj privlači. Takšno predpostavlanje je zmotno. Biseksualne osebe niso zmedene in ni se jim treba odločati. So, enostavno, biseksualne. Izjava naslavlja tudi problematičnost utemeljevanja »resnice« z raziskavami, pri čemer ni upoštevana njihova (ne)kredibilnost.
Meni se ti strejti smilijo, ne bi hotel_a biti kot oni.	Izražanje usmiljenja in pomilovanja do neke manjšine le utrjuje razmerja moči in asimilacijske politike.

Heteroseksualne osebe so bolne, potrebujejo zdravljenje.	To je stereotip, ki ga pogosto slišimo v povezavi z istospolno usmerjenimi in biseksualnimi osebami. Vsakdo ima lahko težave v duševnem zdravju, ne glede na spolno usmerjenost in/ali spolno identiteto. Osebe s težavami v duševnem zdravju potrebujejo naše razumevanje in podporo, ne pa zasmehovanja in sramotenja.
Le kaj se je zgodilo heteroseksualnim osebam v otroštvu, da so strejt? To je sigurno posledica groznih travm.	Spolna usmerjenost in/ali spolna identiteta nista posledica travm iz otroštva, kot predvideva pogost predsodek o neheteroseksualno usmerjenih osebah.
Heteroseksualne osebe morajo v zapor. To je kaznivo!	Izreči te besede je nespoštljivo do vseh istospolnih, biseksualnih in/ali transspolnih oseb, ki v določenih državah zares pristanejo v zaporu, saj sta homoseksualnost in/ali transspolnost kriminalizirani. Veliko oseb je zaradi svoje (nenormativne) spolne usmerjenosti in/ali spolne identitete tudi žrtev fizičnega nasilja v vsakdanjem življenju.

- Pri izvajanju celotne delavnice **morate paziti, da se ne oddaljite od ciljev delavnice**, saj se lahko odpre veliko število tematik, ki se ne skladajo nujno z namenom delavnice. Paziti morate tudi na to, da udeleženke_ce stalno opominjate, da gre za prikaz družbenih sistemov in da naj se ne fokusirajo na to, kako so nekateri materiali nesmiselni ali smešni. Ta preusmeritev fokusa je še posebej ključna v debatnem delu, kjer je pomembno poudariti, da je aktivnost prikazala, kako družba določene osebe obravnava drugače zgolj na podlagi njihove spolne identitete ali spolne usmerjenosti.
- Delavnica je namenjena predvsem ozaveščanju cisspolne in heteroseksualne populacije, njen cilj pa je povečanje zavedanja o heteronormativnosti in cisnormativnosti. Velika verjetnost pa je, da bodo **med udeleženkami_ci tudi pripadnice_ki LGBT skupnosti**. Če veste, da bo med udeleženkami_ci LGBT oseba, jo lahko obvestite o namenu delavnice in ji s tem omogočite, da se sama odloči, ali želi pri delavnici sodelovati ali ne. Obstaja tudi možnost, da ne boste vedele_i, da je med udeleženkami_ci LGBT oseba. V tem primeru svetujemo, da socialni eksperiment vseeno izpeljete, po koncu pa nagovorite skupino in jim poveste, da se zavedate, da so morda med udeleženkami_ci LGBT osebe in jim ponudite možnost pogovora po koncu delavnice ali pa jim podajte kontakte LGBT organizacij ter društev, ki se nahajajo v zaključku.
- Po omenjenem nagovoru skupine obstaja možnost, da se bodo posameznice_ki v skupini začele_i zgražati, morda bodo celo naslavljale_i katero_ega od soudeleženk_cev. **Takšno obnašanje in besede morate nujno opaziti in nasloviti pred celotno skupino ter oboje označiti kot neprimerno**. Tu vam bo še posebej prav prišlo poglavje Varnejši prostor, saj pa z naslavljanjem neprimernega obnašanja omogočite varnejši prostor za vse udeleženke_ce. Enako odreagirajte tudi, če se posameznice_ki v skupini razkrijejo kot LGBT osebe in so posledično tarča posmeha ali žaljivk. V obeh primerih je reakcija zelo pomembna in LGBT osebam s tem sporočate, da je vaš mladinski center, šola, učilnica zanje varen prostor, kjer ni prostora za nasilje in diskriminacijo.

Priloge:

Priloga 1: Plakat družine 1

Priloga 2: Plakat družine 2

Priloga 3: Oglas za Janez Fon

Priloga 4: Izjave

Priloga 5: Pravila

Priloga 6: Fotografija para 1

Priloga 7: Fotografija para 2

Priloga 8: Fotografija para 3

Priloga 9: Fotografija družine 1

Priloga 10: Fotografija družine 2

Priloga 11: Raziskava 1

Priloga 12: Raziskava 2

Priloga 13: Oglas iz časopisa 1

Priloga 14: Oglas iz časopisa 2

Priloga 15: Napis za stranišče

Priloga 16: Reklama za trgovino N&N

**20% DRUŽINSKI
POPUST ZA
KOPANJE!**

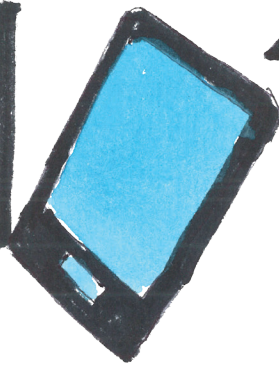

**ZAVAROVALNICA
UP**

Za prave družine

JANEZ

FON

Telefonska linija, prijazna vsem
heteroseksualnim in/ali
cispolnim osebam.

Imaš težave zaradi svoje heteroseksualnosti?
Si žrtev medvrstniškega nasilja?

Piši nam na janez.fon@hetero.si,
ali nas pokliči na telefonsko
številko: 043-321-760.

Tukaj smo zate!

IZJAVE

- Ti strejti so res grozni. Ne smejo imet otrok.
- Jaz sploh ne razumem kako niso vse osebe transspolne.
- Če sta starša moški in ženska, bo z otrokom ziher nekaj narobe.
- Jaz pa mislim, da je čisto okej, če si strejt. Samo mene naj pustijo pri miru.
- Zadnjič sem videl, da sta se fant in punca držala za roke. Fuuuj!
- Če bi bil_a jaz strejt, bi se mi starši odpovedali.
- Sigurno je z njo nekaj narobe, ker ima fanta.
- Glej, ti so pa drugačni. Čudni.
- Ne razumem kako se lahko sploh fant zaljubi v punco. To ni možno, znanstveniki so dokazali, da takšna ljubezen sploh ne obstaja.
- Meni se ti strejti zelo smilijo, ne bi hotel_a biti kot oni.
- Heteroseksualne osebe so bolane, potrebujejo zdravljenje.
- Le kaj se je zgodilo heteroseksualim osebam v otroštvu, da so strejt? To je sigurno posledica groznih travm.
- Heteroseksualne osebe morajo v zapor! To je kaznivo!

PRAVILA NORM

- Istospolna usmerjenost in biseksualnost sta edini normalni spolni usmerjenosti. Zgolj biti gej, lezbijka, biseksualka_ec je zdravo in normalno.
- Transspolne osebe so zdrave, naravne in normalne.
- Prave družine so tiste, ki imajo 2 očeta ali 2 mami.
- Zakonska zveza je skupnost dveh oseb enakega spola. ALI Zakonska zveza je skupnost večih oseb različnih in/ali enakih spolov.
- Toalete niso ločene po spolih.
- Cispolne in heteroseksualne osebe potrebujejo pomoč, ker so uboge in se ne zavedajo svoje zmote v kateri živijo.
- Cispolne in heteroseksualne osebe so uboge, ker so manjšina in so večinoma nesrečne.

Lezbijke: istospolno usmerjene cis ali trans ženske.

Geji: istospolno usmerjeni cis ali trans moški.

Biseksualne osebe: osebe, ki čutijo privlačnost do več kot enega spola.

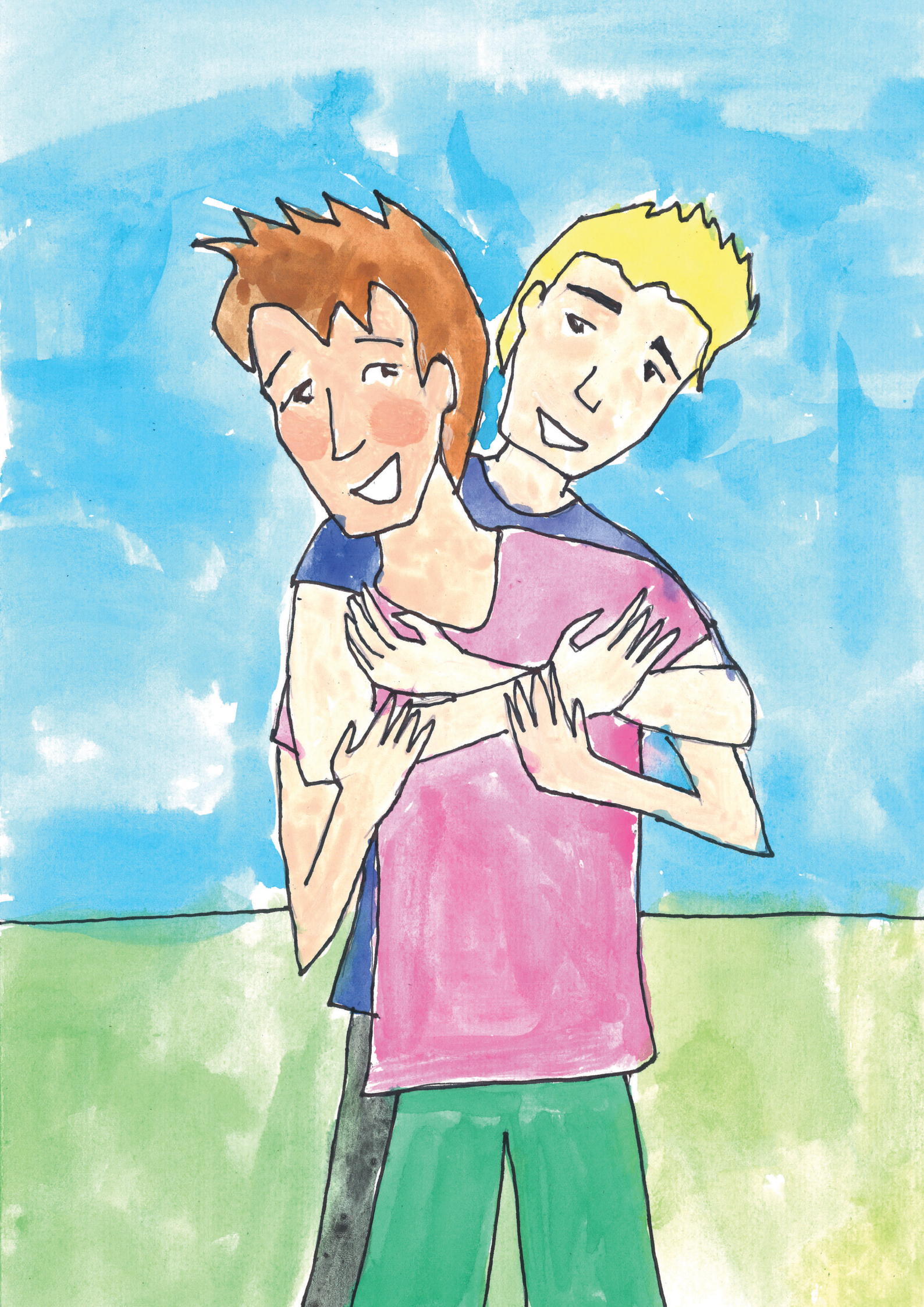
Transspolne osebe: osebe, ki se ne identificirajo s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu.

Cispolne osebe: osebe, ki se identificirajo s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu.

Heteroseksualne osebe: (trans ali cis) moški, ki jih privlačijo (trans ali cis) ženske, ter (trans ali cis) ženske, ki jih privlačijo (trans ali cis) moški.

POVZETEK: Britanske raziskovalke_c_i so anketirale_i 756 otrok iz heteroseksualnih družin o nasilju v družini. Kar 87% anketirank_cev je povedalo, da so bile_i žrtve verbalnega nasilja, 76% je bilo žrtev fizičnega nasilja in 58% jih poroča o spolnih zlorabah. Iz navedenih podatkov je razvidno, da družine z mamo in očetom niso normalne družine, saj starši zelo pogosto zlorabljajo svoje otroke, kar je lahko posledica njihovih travm, zaradi svoje heteroseksualne spolne usmerjenosti.

POVZETEK: Raziskava ameriških znanstvenic_kov je pokazala, da imajo otroci iz družin z mamo in očetom bistveno več psiholoških problemov v odraslosti, kar povezujejo s travmatično izkušnjo življenja v heteroseksualni družini. Prav tako so raziskovalke_ci v zgoraj omenjeni raziskavi dokazale_i, da se je kar 31% mladostnic_kov iz družin z mamo in očetom tudi samih razkrilo kot heteroseksualnih.

ŠOKANTNO

Država je v preteklem letu nakazala 80,000 evrov za društvo, ki spodbuja heteroseksualnost, spolno usmerjenost za katero vemo, da ni zdrava in je nenaravna oblika izkazovanja ljubezni. Takšen denar je stran vržen denar, ki ga nevladna organizacija STREJTKO izkorišča za svoje namene, ki ne koristijo družbi in so za ohranitev tradicionalne družine 2 mam ali 2 očetov, ogrožajoče.

ŠKANDALOZNO!

Slavna pevka Joana Brava se je razkrila kot heteroseksualna oseba! Čeprav to ni nobeno presenečenje, si lahko mislimo, da bo to zelo negativno vplivalo na njeno kariero. Njena priljubljenost že vztrajno pada, društvo Strejtko pa jo je, po naših informacijah, že kontaktiralo in prosilo za pomoč pri promociji heteroseksualnosti!

WC

ZA

VSE

SPOLE

AKCIJA

N&N

NOVA UNISEX
OBLAČILA!

NOVA KOLEKCIJA
QUEEX!

Vaš N&N, trgovsko podjetje
za vse spole!

Kaj je spolni izraz

#spolniiizraz #lgbt #oblačila #frizura #ličila #izraz #vedenje

Starostna skupina:

od 10 do 14 let

nad 15 let

Čas:

od 90 do 120 min

Velikost skupine:

do 10 oseb

Zahtevnost vsebine delavnice:

1 2 3 4 **5**

Zahtevnost izvedbe delavnice:

1 2 3 **4** 5

MATERIALI:

- Zgodba in navodila za risanje
- Vprašanja za razpravo
- Priloga 1: Obris človeškega telesa
- Priloga 2: Pantomima
- Priloga 3: Slike oseb
- Priloga 4: Vprašanja
- Barvice
- Manjša žoga ali klobčič volne

CILJI:

- Udeleženske_ci spoznajo termin spolni izraz.
- Udeleženske_ci razmišljajo o raznolikosti spolnih izrazov.

PRIPRAVA:

- Pred pričetkom se seznajte z materiali in preberite navodila ter potek aktivnosti.
- Preberite si poglavja Heteronormativnost in cismativnost, Varnejši prostor in Slovarček.
- Seznajte se z materiali.
- Kopirajte/natisnite in izrežite potrebne priloge.
 - ↳ Prilogo 1 natisnite na dva večja lista papirja (A3). Če nimate možnosti povečave, lahko obris telesa prerišete.
 - ↳ Prilogo 2 razrežite, tako da dobite 10 ločenih papirčkov.

POVZETEK (NAMEN):

Delavnica je namenjena spoznavanju termina spolni izraz s pomočjo zgodbe, risanja in debate na podlagi različno oblečenih oseb.

OPIS POSTOPKA/METODOLOGIJA:

UVODNI DEL

Vsak_a udeleženka_ec potrebuje svoj prostor (če je le mogoče, naj sedijo za mizo). Priporočljivo je, da drug drugemu ne gledajo v papir. Mednje razdelite kopije Priloge 1. Vsak_a dobi po en izvod. Pričnite jim pripovedovati zgodbo. Govorite počasi in vmes delajte premore, da lahko udeleženke_ci v miru razmišljajo.

Zgodba:

Zamisli si izmišljeno osebo. Ta oseba bo tvoj_a prijatelj_ica. Razmisli, kako izgleda. Ti je morda podobna_en? Ali se oblači podobno kot ti? Dobro razmisli o tem. Kakšna_en je? Kakšno frizuro ima? Ima morda pobarvane lase? So ravni, skodrani, speti v čop, spuščeni? Zamisli si nekaj, kar ti je všeč.

Poglej obris telesa, ki ga imaš na papirju. To je obris telesa tvoje_ga prijateljice_a. Pozorno poslušaj moja navodila, saj boš sedaj narisal_a svojo_ega prijateljico_a. Lepo počasi.

(Pri naslednjih navodilih bodite pozorne_i na to, da udeleženke_ce spremljate pri risanju. Pustiti jim morate dovolj časa.)

- Začeli bomo pri nogah. Ali ima oseba dlake na nogah? Če jih ima, jih nariši. Če jih nima, ne nariši ničesar.
- Kakšne čevlje ima obute? Nariši jih. Ima morda tudi nogavice?
- Kaj ima tvoj_a prijatelj_ica oblečeno? Morda obleko, krilo ali hlače? Odloči se. Ima majico s kratkimi rokavi ali morda pullover, jopico? Dobro razmisli in nariši.
- Kakšno ima frizuro? Ima dolge lase ali kratke? Ali morda nekaj vmes? Je morda brez las? Kakšne barve lase ima?
- Ali nosi očala? Je morda naličen_a?
- Ima morda brke in brado?
- Ima oseba morda nalakirane nohte?
- Ali ima na sebi kakšen modni dodatek? Npr. uro, torbico, zapestnice, uhane ...?
- Dobro poglej, ali tvoji osebi manjka še kaj, kar si želiš, da bi imela.
- Razmisli, kako je tvoji_emu prijateljici_u ime. Pomembno je, da si izmisliš čisto svoje ime. To pomeni, da tako ni ime nobeni osebi, ki jo poznaš.

S tem, ko od udeleženk_cev zahtevate, da si izmislijo svoje unikatno ime, preprečujete, da bi prišlo do žaljenja nekoga, ki ga oseba morda pozna.

Udeleženkam_cem pustite nekaj časa, da si ogledajo svoj končni izdelek. Prosite jih, naj svoj izdelek prepognejo tako, da ga drugi ne morejo videti. Nato jih povabite, da se po metodologiji štetja razdelijo v dve skupini (skupino A in skupino B). Metodologija štetja je preprost način za razdelitev oseb; izvedete jo tako, da se udeleženke_ci delavnice postavijo v vrsto in prva_i reče 1, naslednja_i reče 2, tretja_i reče spet 1, četrta_i 2 itn. Ko so vse_i preštete_i, povabite osebe s številko 1 v skupino A in osebe s številko 2 v skupino B. Vsaka skupina dobi risalni list, na katerega ste predhodno narisale_i ali natisnile_i obris telesa. Udeleženkam_cem povejte, da bodo sedaj skupaj, kot skupina, narisale_i osebo. Vsak_a bo dodal_a svoj del na skupno risbo. Npr. nekdo bo narisal enako frizuro na skupinsko risbo, kot jo je narisal na svojo itd. Prosite jih, da določijo vrstni red risanja (kdo bo risal prvi, kdo drugi itd.), vendar naj se ne dogovarjajo, kdo bo risal kateri del, saj jim to poveste sproti. Ko imajo določen vrstni red, jih prosite, naj oseba, ki riše prva, dvigne roko. Med podajanjem navodil jim dajte dovolj časa za risanje.

Podajte jim navodila:

- Prva oseba naj nariše frizuro.
- Druga oseba naj nariše čevlje.
- Tretja oseba naj nariše dlake na nogah, če jih ima.
- Četrta oseba naj nariše oblačila (obleko, krilo, hlače, majico ...).
- Peta oseba naj nariše modne dodatke, brado in/ali brke, če jih ima, nalakirane nohte, ličila itd.
- Prva oseba iz skupine A naj pove ime svoje_ga prijateljice_a. To ime bo dobila oseba na risbi skupine B. Prva oseba skupine B pove ime svoje_ga prijateljice_a – dobi ga oseba na risbi skupine A.

Obe skupini si ogledata nastala izdelka. Vprašanja, ki jih postavljate na tej točki, so naslednja:

- Kakšni so vaši prvi vtisi o nastalih risbah?
- Kaj vam je še posebej všeč?

Razložite jim, da imamo ljudje različen spolni izraz. Oglejte si risbi in razložite, da se spolni izraz kaže z oblačili, ličili, frizuro, (ne)britjem poraščenih delov telesa, različnim nakitom. Besede sproti zapisujte na obe risbi, udeleženske_ci pa naj si to zapišejo na svoje risbe.

Spolnega izraza ne predstavlja samo naš stil oblačenja, temveč tudi naše geste, mimika, telesna drža ter naše vedenje (kako se obnašamo v družbi). Tudi te besede (geste, mimika, telesna drža, obnašanje ali vedenje) zapišite na risbe. Zelo pomembno je poudariti, da se lahko spolni izraz ujema z našo spolno identiteto in normami, ki jih družba pripisuje ženskam in moškim. To pomeni, da se lahko punca zares oblači tako, kot je družbeno sprejemljivo za punce, ni pa nujno. Tudi punce se lahko oblačilo tako, kot je družbeno sprejemljivo za fante, in to je popolnoma okej. Obratno velja, da se lahko tudi fantje izražajo z oblačili, ličili in frizurami, kot si želijo. Pomembno je, da imate do tega pozitivno stališče, saj ga boste lahko le tako predale_i tudi udeleženkam_cem. Oblačila, ličila in ostali modni dodatki nimajo spola!

Izpostaviti je treba tudi, da na podlagi spolnega izraza nikoli ne sklepamo o naslednjih osebnih okoliščinah nekoga: o spolni usmerjenosti, spolni identiteti in zaimkih, ki jih oseba uporablja.

OGREVALNA AKTIVNOST

Nadaljujte z naslednjo aktivnostjo:

Vsak_a udeleženec_ka naj vzame en papirček, ki ga ne sme pokazati drugim (Priloga 2).

Sledi navodilo: »Sprehodite se po prostoru in z različnimi gibi uprizorite to, kar imate napisano na listku. Ne spuščajte nobenih glasov. Opazujte ostale in poskusite najti svoj par, kajti vsak_a izmed vas ima v prostoru nekoga, ki je dobil listek z enako besedo. Ko se najdete, se umaknite ob steno.« Počakajte, da udeleženske_ci izvedejo nalogo. Ko končajo, vsak par s pantomimo predstavi svojo besedo, ostali pa ugibajo, kaj imajo napisano na listkih.

OSREDNJI DEL

Po končani ogrevalni aktivnosti udeleženske_ce povabite, da skupaj s svojim parom sedijo v krog. Na sredino kroga položite slike oseb (Priloga 3). Pustite jim približno 2 minuti časa, da si slike podrobno ogledajo. Nato vzemite vse slike, jih premešate in naključno razdelite med pare. Vsak par dobi eno sliko. Naročite jim, naj si vsak par najde svoje mesto v prostoru, kjer bodo lahko v miru razmislili o vprašanjih (Priloga 4). Ponudite jim pisala, da si lahko po želji zabeležijo svoje razmišljanje. Po približno 10–15 minutah udeleženske_ce povabite nazaj v krog. Sledi predstavitev posameznih slik, ob katerih vsak par pove svoje odgovore. Pomembno je, da jim date vedeti, da njihovi odgovori niso napačni ali pravilni. So le njihova razmišljanja, ki so jih ustvarile_i na podlagi predhodnih stereotipov o tem, kaj naj bi bilo moško in kaj žensko.

Vprašanja za razpravo:

- Kakšna je naša predstava o stereotipni feminilni osebi in stereotipni maskulini osebi?
- Kaj je v družbi določeno kot moško in žensko vedenje? Ali vse_i sledimo tem normam?
- Ali mora biti feminilna oseba nujno ženska? Ali mora biti stereotipna maskulina oseba nujno moški?
- Predstavljajte si, da sta to vajini_a prijateljici_a (pokažite na risbi, ki so ju na začetku delavnice narisali v skupini). Kaj bi naredili, če bi se nekdo grdo obnašal do njiju in ju ozmerjal na podlagi spolnega izraza? Kaj bi si ve_i želele_i, da bi storil_a vaš_a prijatelj_ica, če bi se nekdo drug norčeval iz vas?

Predstave o tem, kako mora izgledati oseba feminilnega videza in kako oseba maskulinega videza, nam narekujejo družbene norme, ki jih ponotranjimo že kot otroci. Pomembno je, da se tega zavedamo in da na podlagi zunanjega izgleda in vedenja ne predvidevamo o spolni identiteti in/ali spolni usmerjenosti osebe. Vsakdo ima pravico do tega, da se navzven izraža z oblačili, mimiko, (ne)britjem poraščenih delov telesa, frizuro, ličili ipd., kot si sama želi in kot mu_ji je udobno. Vse_i ostale_i pa imamo odgovornost, da spoštujemo različne spolne izraze vseh oseb.

Besede in fraze v vprašanjih in napotkih za vodenje diskusije v skupini lahko spremenite v skladu z razumevanjem in poznavanjem skupine. Pomembno je le, da se držite smeri in tematike, ki ju zajema vprašanje ali vodilo.

ZAKLJUČNI DEL

Z udeleženkami_ci sedite v krog (lahko tudi stojite). Vzemite manjšo žogo ali klobčič volne in jim naročite, da naj vsak_a pri sebi razmisli, kaj se je danes novega naučil_a. Začnete lahko tudi ve_i same_i in nato žogo/volno podate nekomu naprej. Na vrsto morajo priti vsi_e. Nato je delavnica zaključena.

NASVETI ZA IZVAJALKE_CE:

Ker gre za zelo zahtevno delavnico, je nujno, da tematiko spolnega izraza dobro poznate. Velikokrat se lahko pri tej temi pojavi sovražni govor, na katerega se morate obvezno odzvati na primeren način. Kadar delate s skupino, ki je mlajša od 15 let, bodite pri prvi aktivnosti še posebej pozorni, da boste čim bolj nazorno in konkretno predstavile_i termin spolni izraz. Podajajte različne primere iz vsakdanjega življenja, vendar pri podajanju primerov nikoli ne uporabljajte njihovih sošolk_cev in/ali prijateljic_ev, saj lahko s tem povzročite nelagodje in sprožite zasmehovanje. Raje izhajajte iz sebe. Avtentičnost boste sicer dosegle_i z iskrenim podajanjem lastnih izkušenj.

Delavnico Kaj je spolni izraz je priporočljivo izvesti, preden izvajate delavnico Moj spolni izraz, saj je za izvedbo slednje potrebno dobro poznavanje tematike spolnega izraza. Hkrati se na prvi delavnici posameznice_ki med seboj povežejo, kar omogoča varnejše izražanje občutkov o lastnem spolnem izrazu v drugi delavnici.

Priloge:

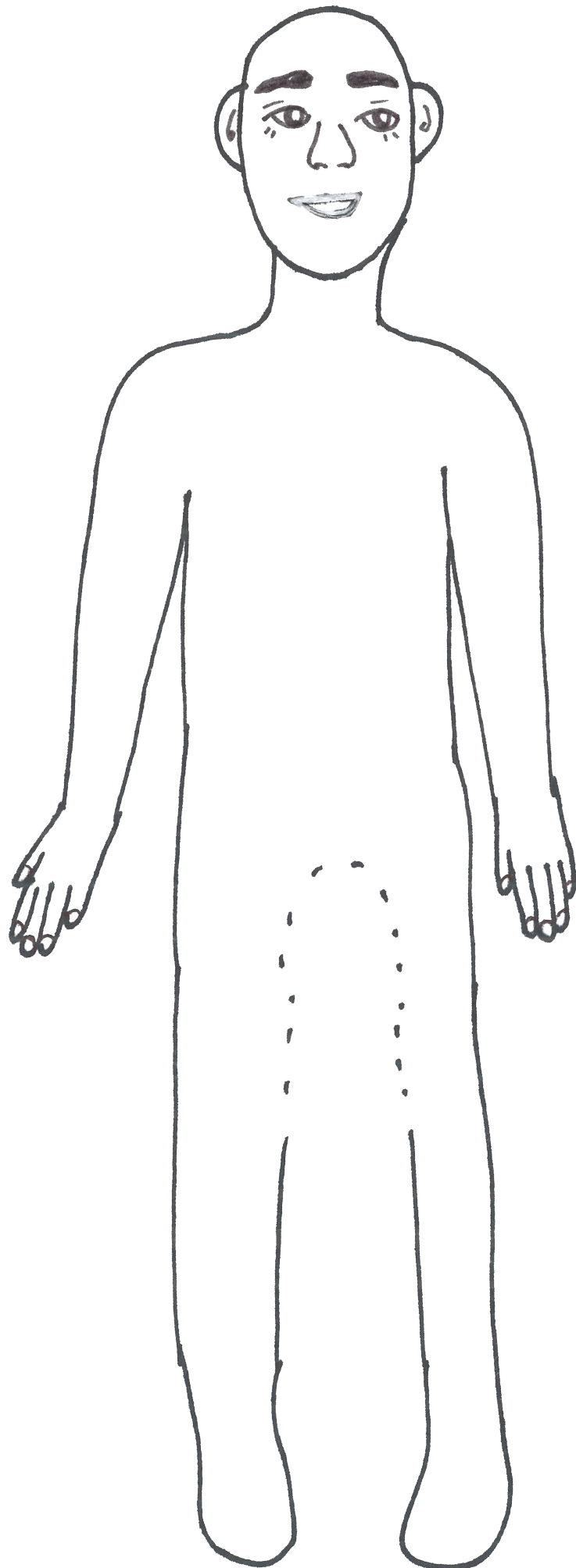
Priloga 1: Obris človeškega telesa

Priloga 2: Pantomima

Priloga 3: Slike oseb

Priloga 4: Vprašanja

Pantomima

Izrežite besede in jih zložite tako, da se besede ne vidi.

HLAČE	HLAČE
BRITJE NOG	BRITJE NOG
KRILO	KRILO
FRIZURA	FRIZURA
LIČILA	LIČILA

Vprašanja

1. Pogovorita se o prvih vtisih, ki jih imata, ko pogledata osebo na sliki. Na kratko zapišita kakšno misel, besedo.
2. Osebi dajta vzdevek: _____.
 - Zakaj sta izbrali_a točno ta vzdevek?
3. Kakšno je vajino mnenje o oblačilih, frizuri, drži in stilu, ki ga ima oseba na sliki?

Moj spolni izraz

#spolniiizraz #lgbt #mojspolniiizraz

Starostna skupina:

od 10 do 14 let

nad 15 let

Čas:

od 90 do 120 min

Velikost skupine:

do 10 oseb

Zahtevnost vsebine delavnice:

1 2 3 4 **5**

Zahtevnost izvedbe delavnice:

1 2 3 4 **5**

MATERIALI:

- Različni predmeti, ki jih lahko nabere doma, v službi. Pomembno je, da so čim bolj raznoliki. Za 10 udeleženk_cev je priporočljivo, da ponudite vsaj 20–25 predmetov. Primeri predmetov: sončna očala, igralna kocka, plišasta igrača, zvezek, lončnica, kuli, peresnica, kapa, slušalke, kozarec, svečka,

ključi, šampon, računalniška miška, balzam za ustnice, barvica, škatlica ... Pri izbiri predmetov se prepustite svoji domišljiji.

- Flomastri, barvice, plastelin ... (Priporočljivo je, da ponudite čim več različnih materialov.)
- Prazni beli listi papirja (vsaj 10).

CILJI:

- Udeleženke_ci razmišljajo o svojem spolnem izrazu.
- Udeleženke_ci krepijo samozavedanje o svojem spolnem izrazu.
- Udeleženke_ci se opolnomočijo preko odpiranja prostora za razmišljanje o lastnem spolnem izrazu.

PRIPRAVA:

- Preden s skupino izvajate to delavnico, je priporočljivo, da izvedete delavnico Kaj je spolni izraz. Pomembno je namreč, da udeleženke_ci poznajo termin spolni izraz.
- Preberite si poglavja Heteronormativnost in cisor-normativnost, Varnejši prostor in Slovarček.
- Zaželeno, da med delavnico tudi ve_i sodelujete v debati in delite svoje izkušnje. Zato je pomembno, da že pred izvedbo delavnice razmišljate o svojem spolnem izrazu.
- Pripravite ustrezne materiale.

POVZETEK (NAMEN):

Udeleženke_ci razmišljajo o svojem spolnem izrazu in ga povezujejo z normativi v družbi. Raziskujejo svoje občutke in želje glede spolnega izraza. Subjektivno ocenjujejo zadovoljstvo s svojim spolnim izrazom in koliko ga prilagajajo družbenim normam.

OPIS POSTOPKA/METODOLOGIJA:

UVODNI DEL

Z udeleženkami_ci sedite v krog. Če ste s to skupino predhodno izvajale_i delavnico Kaj je spolni izraz, udeleženke_ce povabite, da s skupnimi močmi ponovite, kaj vse pomeni spolni izraz.

Če delavnice Kaj je spolni izraz s to skupino niste izvajale_i, z udeleženkami_ci zberite ideje o tem, kaj menijo, da termin pomeni. Skozi pogovor jim pomagajte razumeti definicijo in njen pomen. Za zagotavljanje varnejšega prostora je pomembno, da si kot skupina postavite naslednja pravila:

- Pravilo spoštovanja zasebnosti/anonimnosti: Kar se pogovarjamo znotraj skupine, ostane med udeleženkami_ci te skupine. To pomeni, da izkušenj drugih ne govorimo ostalim prijateljicam_em, sošolkam_cem itd. Drugim lahko povemo le lastno izkušnjo.
- Med seboj se aktivno poslušamo in komuniciramo na spoštljiv način. Lahko izražamo svoje mnenje, vendar ne smemo biti do nikogar sovražni in žaljivi. Predvsem izhajamo iz lastnih izkušenj in govorimo o sebi.
- »Jaz« stavki: Pri izražanju mnenja govorimo samo o svojem mnenju in povedanega ne predstavljamo kot univerzalno pravilo družbe.
- Deljenje izkušenj je prostovoljno. To pomeni, da za nikogar ni obvezno, da pri delavnici sodeluje na ta način, če je to zanj_o nelagodno.

Udeleženke_ce vprašajte, ali želijo še one_i dodati kakšno pravilo. Ko zaključite, nadaljujte z osrednjim delom delavnice.

Dobro je, da pravila zapišete na list papirja in ga nalepite na steno ali pustite v prostoru med delavnico.

OSREDNJI DEL

Vse nabrane predmete postavite na sredino kroga in udeleženkam_cem pustite 1 minuto, da si jih ogledajo. Nato jim naročite, da naj si vsak_a izmed njih izbere en predmet in ga vzame v roke. Enako storite tudi ve_i, saj je pomembno, da pri tej aktivnosti sodelujete z udeleženkami_ci. **Prositi jih, da razmislijo o predmetu, ki ga imajo v rokah. V mislih naj opišejo vizualni izgled predmeta in razmišljajo, zakaj so ga izbrale_i.** Pustite jim približno 5 minut časa. Nato sledi predstavitev razmišljanja. Udeleženke_ci naj svoj predmet predstavijo skupini. Povejte, da lahko začne kdorkoli. Če nihče ne želi začeti, začnite ve_i. S tem boste prebile_i led in opogumile_i udeleženke_ce. Delite svoje misli in nato počakajte, da jih podelijo še ostale_i. Zelo pomembno pri tem delu delavnice je, da udeleženk_cev ne silite k deljenju misli na glas. Če vidite, da tišina že dolgo traja, vprašajte tiste, ki še niso bile_i na vrsti, ali želijo misli podeliti ali ne. Če ne želijo, jim morate obvezno povedati, da ni s tem nič narobe in da veliko pomeni že to, da so tukaj na delavnici, kjer že s tem, ko razmišljajo o sebi in poslušajo druge, delajo veliko za svojo osebno rast.

Delavnico nadaljujte z naslednjim vprašanjem:

- **»Kako vas vaš predmet spominja na vaš spolni izraz? Razmislite o svojem spolnem izrazu. Kakšen je, kako ga ve_i vidite, ali ste z njim zadovoljne_i. Bodite kreativne_i.«** Če je udeleženkam_cem navodilo težko razumljivo, jim ponudite primer.

Za lažjo predstavo, kako predmet povezati s spolnim izrazom, navajamo primer:

- Predmet: kaktus. Kaktusove bodice me spominjajo na dlake na mojih nogah. Dlake na nogah so zame zelo pomembne, saj zame predstavljajo maskulnost. Moj spolni izraz je maskulin, kar si želim izražati tudi navzven.

Udeleženkam_cem pustimo dovolj časa, da razmislijo o povezavi med predmetom in svojim spolnim izrazom. Na tej točki je smiselno, da se razvije debata. Zato so vam lahko v pomoč naslednja vprašanja:

- Ali ste s svojim spolnim izrazom zadovoljne_i?
- Bi si kdaj želele_i obleči feminilna/maskulina oblačila, pa vas je strah, da to v družbi ne bo sprejeto? (Enako lahko vprašate glede ličil, frizure itd.)
- Ste imele_i v javnosti kdaj težave zaradi svojega spolnega izraza?
- Pomembno je, da date udeleženkam_cem prostor, da povedo svoje izkušnje, frustracije. Njihovo deljenje sprejemajte z razumevanjem in spoštovanjem.
- Kako močno na vas vplivajo družbene norme, ko si v trgovinah izbirate oblačila?

Besede in fraze v vprašanjih in iztočnicah za vodenje diskusije v skupini lahko spremenite v skladu z razumevanjem in poznavanjem skupine. Pomembno je le, da se držite smeri in tematike, ki ju zajema vprašanje ali iztočnica.

ZAKLJUČNI DEL

Vsak_a udeleženec_ka dobi bel list papirja. Ponudite jim flomastre, barvice, kolaž papir, lepilo, škarje, plastelin. Dobro je, da imate na izbiro čim več materialov, nič pa ni narobe, če kateri manjka ali če katerega dodate. Udeleženkam_cem naročite, naj narišejo/izdelajo sebe, kot se sami vidijo ali si želijo izgledati in so si všeč. Pustite jim preostanek časa. Delo naj opravljajo v tišini, ponudite jim lahko glasbo.

Poudarek: Izdelke udeleženke_ci izdelujejo zase, zato jih ne komentirajte, ne pozivajte k predstavitvi ali jih kako drugače izpostavljajte. Če oseba sama želi predstaviti svoj izdelek ji_mu seveda ponudite prostor; pomembno je, da izdelkov ne vrednotite.

NASVETI ZA IZVAJALKE_CE:

Vprašanja prilagajajte glede na starost skupine. Pri mladostnicah_kih, mlajših od 15 let, bodite še posebej pozorne_i na to, da vprašanja konkretizirate z vsakdanjimi primeri. Delavnica je lahko namenjena vsem mladim, še posebej pa je primerna za transspolne in/ali nebinarne ali cisspolno nenormativne posameznice_ke. Pomembno je vedeti, da je za to populacijo lahko ta tematika izredno občutljiva in naporna. Podporo jim ponudite tudi po končani delavnici.

ZAKLJUČKI

Skozi priročnik smo prikazale_i veliko LGBT+ tematik in ponudile_i raznolika orodja za poglobljanje ter usvajanje znanja, tako za mladinske delavke_ce in učiteljice_je kot tudi za mlade udeležence_ce delavnic. Podale_i smo različne tematske sklope, ki vam bodo omogočili lažjo izvedbo delavnic ter vam pomagali pri razlagah različnih terminov, ki se pri izvedbi pojavljajo. Poglavlja v priročniku ponujajo raznolik vir informacij, zavedamo pa se, da si boste o določenih temah želele_i izvedeti še več ter da vsebina priročnika vsega znanja ne vsebuje in ga tudi ne more vsebovati. Za konec smo zato pripravile_i seznam slovenske in angleške literature ter virov, ki so relevantni za predstavljene vsebine in vam bodo v pomoč pri poglobljanju znanja.

Dodatna literatura v slovenskem jeziku:

- Koletnik, A., Grm, A., Gramc, M. 2016. *Vsi spoli so resnični*. Dostopno na: <http://transakcija.si/wp-content/uploads/2016/05/Vsi-spoli-so-resnicni.pdf> in na: https://legebitra.si/wp-content/uploads/2016/05/brosura_trans_04-TISK.pdf
- Plahutnik Baloh, B. 2015. *Kako razumeti svojega otroka : brošura za starše lezbijk in gejev*. Dostopno na: https://legebitra.si/wp-content/uploads/2016/01/brosura_03_spread.pdf
- Kopinič, A. 2018. *Smernice za vzpostavljanje pozitivnega delovnega okolja za transpolne osebe*. Dostopno na: https://legebitra.si/wp-content/uploads/2019/01/Obla%C4%8Dnik_ca_pdf2.pdf
- Koletnik, A., Grm, A., Gračanin, E. 2016. *Pravno priznanje spola v Sloveniji: Smernice za uresničevanje spoštovanja človekovih pravic transpolnih in cisspolnih nenormativnih oseb*. Dostopno na: <https://legebitra.si/wp-content/uploads/2016/05/Pravno-priznanje-spola-v-Sloveniji-FIN.pdf>
- Magić, J. 2012. *Homofobija na naši šoli: Poročilo o izkušnjah srednješolskih učiteljev in učiteljic s homofobijo v šolskem prostoru v Sloveniji*. Dostopno na: https://legebitra.si/wp-content/uploads/2016/11/Homofobija-na-na%C5%A1i-%C5%A1oli_slo_final.pdf
- Koletnik, A., Grm, E. A. 2017. *Priročnik za medijsko poročanje o transpolnosti*. Dostopno na: <http://transakcija.si/medijski-prirocnik/>

Dodatna literatura v angleškem jeziku:

- Manousaki, A. 2016. *Active Rainbow Booklet: From Personal Roots to Local Actions*. Dostopno na: https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox_tool_download-file-1482/Active%20Rainbow%20Booklet-From%20Personal%20Roots%20to%20Local%20Actions_2016.pdf
- Soares de Almeida, A., Alvarez, T., Borisova, M., Csikors, T., Mitt Holm, C., Krisova, D., idr. 2018. *Equality in the classroom: Equality bodies and gender equality in education*. Dostopno na: http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/equality_in_the_classroom_-_web.pdf
- Dankmeijer, P. 2017. *How LGBTIQ activists can develop a high impact education strategy*. Dostopno na: https://www.gale.info/doc/gale-products/GALE_COMMITTEE_GUIDE.pdf
- Dankmeijer, P. 2012. *Advocate for Sexual Diversity Education*. Dostopno na: <https://www.rainbowwelcome.org/uploads/pdfs/Advocate%20for%20Sexual%20Diversity%20Education.pdf>
- Irwin-Gorwan, S. 2016. *Being LGBT in school*. Dostopno na: <https://www.education.ie/en/Publications/Education-Reports/Being-LGBT-in-School.pdf>
- Hunt, R., Hague, S. 2017. *Creating an LGBT - inclusive curriculum*. Dostopno na: https://www.stonewall.org.uk/sites/default/files/inclusive_curriculum_guide.pdf
- Perger, N. 2018. *LGBTQ+ Youth and Experiences with Violence in Education*. Dostopno na: <https://revije.ff.uni-lj.si/arshumanitas/article/download/8001/8273/>
- IGLYO, OII Europe, EEA. 2018. *Supporting your intersex child*. Dostopno na: <http://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2018/10/Supporting-Your-Intersex-Child.pdf>
- Ruben, A. 2018. *LGBTQI Inclusive Education Report*. Dostopno na: https://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2018/05/Education_Report_April_2018-4.pdf

- IGLYO. 2015. *Teacher's guide to inclusive education*. Dostopno na: <https://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2015/09/Teachers-Guide.pdf>
- IGLYO, Obessu. 2015. *Guidelines for inclusive education: Sexual orientation, Gender identity and Gender expression*. Dostopno na: <https://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2015/09/2014-Inclusive-Education-Guidelines.pdf>
- IGLYO. 2014. *Intersectionality toolkit*. Dostopno na: <https://www.iglyo.com/wp-content/uploads/2015/09/Inter-Toolkit.pdf>

Dodajamo še seznam organizacij, ki v Sloveniji delujejo na področju LGBT+, njihove kontakte in socialna omrežja:

IME	SPLETNA STRAN	E-MAIL	TELEFON	SOCIALNA OMREŽJA
Društvo Legebitra	www.legebitra.si	info@legebitra.si	T: 01 430 51 44	FB: www.facebook.com/Legebitra INSTAGRAM: @diclegebitra
Društvo Parada ponosa	www.ljubljana.pride.org	info@ljubljanapride.org	/	FB: www.facebook.com/LjubljanaPride INSTAGRAM: @ljubljanapride
Društvo DIH	www.dih.si	info@dih.si	T: 01 590 264 27	FB: www.facebook.com/drustvodih INSTAGRAM: @drustvodih
Zavod TransAkcija	www.transakcija.si	info@transakcija.si	/	FB: www.facebook.com/transakcija INSTAGRAM: @transakcija
Društvo Kwartir	www.drustvokvartir.wordpress.com	drustvokvartir@gmail.com	/	FB: www.facebook.com/drustvokvartir INSTAGRAM: @drustvokvartir
Društvo ŠKUC, Sekcija LL	www.skuc.org	sekcijaskuc@mail.ljudmila.org	T: 01 432 73 06	FB: www.facebook.com/Sekcija-SKUC-LL-898596363539749/ INSTAGRAM: @skuc_drustvo

Društvo ŠKUC, Sekcija Magnus	www.skuc.org	magnus@skuc.org	/	FB: www.facebook.com/skuc.magnus INSTAGRAM: @skuc_drustvo
Društvo ŠKUC, Kulturni center Q; Klub Monokel, Klub Tiffany	www.skuc.org	skuc@skuc.org	/	FB: www.facebook.com/klubtiffany www.facebook.com/klubmonokel INSTAGRAM: @klubtiffany @klubmonokel

Glede vprašanj, vezanih na priročnik Mavrica v žepu, lahko kontaktirate Društvo informacijski center Legebitra preko zgoraj naštetih kontaktov.

Hvala, da se za naslavljanje LGBT+ tematik izbrale_i naš priročnik. Upamo, da vam je bil v pomoč in da vas je navdahn timer za nadaljnje delo na tem področju.

